

ΤΟ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ
ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ
ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ
ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΩΝ/ΝΟΣ Δ. ΝΤΙΝΑΣ

Αρ. Βιβλιοθήκης: 87/462.

ΤΟ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ
ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ
ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΟΥ ΥΠΟΒΑΝΘΗΚΕ ΣΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ
ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1986

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σετάρτος Μιχαήλ	Επιβλέπων καθηγητής
Κατσάνης Νικόλαος	Μέλος
Χαραλαμπίδης Αγαθονλής	"
Βελούδης Ιωάννης	"
Μαργαρίτη-Ρόγια Μαριάννα	"

Ημερομηνία προφορικής υποστήριξης: 28-II-1986

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Φιλολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δεν υποδηλώνει ότι αποδέχεται τις γνώμες του συγγραφέα.

Ν. 5343/32 άρθρο 202 παρ. 2.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η επιλογή του θέματος της διατριβής έγινε για δυο σημαντικούς λόγους: Η ελληνική βιβλιογραφία που αναφέρεται στη μελέτη της κουτσοβλαχικής ενώ τα τελευταία χρόνια πλουτίζεται με επιστημονικά έργα δεν περιλαμβάνει καμιά φωνολογική ανάλυση ΚΒ ιδιώματος. Δεύτερον το ιδίωμα της Σαμαρίνας, όπως και τα υπόλοιπα ΚΒ ιδιώματα βρίσκονται σε παρακμή και οδηγείται στην εξαφάνιση παρόμοια με τα τοπικά γλωσσικά ιδιώματα του ελληνικού χώρου.

Η εργασία αυτή οφείλει πολλά στα μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής: τον κ. Μ. Σετάτο του οποίου η ευρύτατη επιστημονική κατάρτιση βοήθησε αποφασιστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας· τον κ. Ν. Κατσάνη του οποίου η βαθιά γνώση των προβλημάτων που παρουσιάζει η μελέτη της ΚΒ συνέβαλε στη διεύρυνση του προβληματισμού και την αναζήτηση πρόσφορων λύσεων· τον κ. Α. Χαραλαμπόπουλο του οποίου η ευρεία ενημέρωση σε θέματα της λειτουργικής φωνολογίας υπήρξε πολύτιμη. Ευχαριστίες ακόμα οφείλονται στα υπόλοιπα δύο μέλη της Εισηγητικής Επιτροπής: τον κ. Ι. Βελούδη και την κ. Μ. Μαργαρίτη-Ρόγκα η οποία έκανε σημαντικότερες παρατηρήσεις στο τελικό κείμενο της διατριβής.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Σαμαρίνας και τον Σύλλογο Σαμαριναίων Αθηνών για την οικονομική τους συνδρομή στην έκδοση αυτή.

Φωτογραφική ανάπτυξη - Βιβλιοδεσία
«Μέλισσα» Άσπροβάλτα (0397) 22 193 - Θεσ/νίκη (031) 731 552

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. I
I.1. Γενικά	I
I.2. Η Κουτσοβλάχικη γλώσσα	I
I.3. Η Σαμαρίνα	2
I.4. Προηγούμενη έρευνα	8
I.5. Έρευνα - συλλογή υλικού - πληροφορητές	I3
I.6. Η φωνητική καταγραφή	I6
I.7. Μεθοδολογικά	I6
2. ΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ	23
2.0. Η φωνολογική ανάλυση	23
2.1. Τα φωνήματα	24
2.2. Τα σύμφωνα	24
(Το φώνημα /p/,/b/,/f/,/v/,/m/,/t/,/d/,/θ/,/δ/, /η/,/ι/,/ɛ/,/ts/,/dz/,/s/,/z/,/tʃ/,/dʒ/,/ʃ/,/ʒ/, /ɾ/,/ʎ/,/k/,/g/,/x/,/ɣ/)	
2.3. Τα συμφωνικά φωνήματα: Διακριτικά χαρακτηριστικά και διαφωνηματικές σχέσεις	53
2.4. Τα φωνήεντα	66
(Το φώνημα /a/,/ə/,/ɔ/,/e/,/i/,/o/,/u/)	
2.5. Φωνηεντικές ακολουθίες και φωνολογική τους αξία	72
2.6. Φωνολογικός ορισμός των φωνηεντικών φωνημάτων	73
2.7. Λειτουργία του φωνηματικού συστήματος	76
2.8. Συνδυασμοί συμφώνων	88
2.9. Συνδυασμοί φωνηέντων	I2I

3. ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΥΜΠΡΟΦΟΡΑΣ	σελ.133
3.1. Η επίταξη του άρθρου	133
3.2. Συνάντηση τελικών φωνημάτων με αρχικά	138
3.3. Ουδετεροποίηση του βαθμού ανοίγματος στα ενδιά- μεσα και τα κλειστά	146
3.4. Πραγματώσεις του συστήματος των υπόλοιπων άτο- νων τελικών φωνηέντων στο εσωτερικό της φράσης	147
4. ΚΩΦΩΣΗ - ΑΠΟΒΟΛΗ	149
4.1. Κώφωση	150
4.2. Αποβολή	152
5. ΜΕΤΑΦΩΝΙΑ	155
6. ΠΡΟΣΩΔΙΑ	158
6.1. Γενικά	158
6.2. Δυναμικός τονισμός	158
7. ΟΡΟΘΕΣΙΑ	162
7.1. Θετικά οροθετικά σημάδια	162
7.2. Αρνητικά οροθετικά σημάδια	167
8. Η ΣΥΛΛΑΒΗ	168
8.1. Γενικά	168
8.2. Η συλλαβή στο ιδίωμα	169
9. ΜΟΡΦΟΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	178
10. ΔΕΙΓΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΚΒΣ	189
ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ	201
ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΩΝ	222
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	230

I.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I.1. Γενικά

"Ο 20ός αιώνας θα είναι ο αιώνας της εξαφάνισης των Κουτσοβλάχων(ΚΒ)• βαθμιαία θα χαθεί η γλώσσα αυτού του ρομανικού πληθυσμού ο οποίος-χωρίς τυμπανοκρουσίες-έπαιξε αρκετά σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου". Μ' αυτήν την απαισιόδοξη όσο και ρεαλιστική επισήμανση αρχίζει την εισαγωγή του Λεξιού^I του ο Tache Parahagi. Γενική είναι η διαπίστωση ότι με την εξέλιξη του πολιτισμού γλώσσες με μικρό αριθμό ομιλητών και μικρή επιρροή μοιράζονται εξαφανίζονται². Αυτή η διαπίστωση κάνει ίσως ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη για έρευνα και επιστημονική ανάλυση των γλωσσών αυτών όσο το δυνατό πιο έγκαιρα.

I.2. Η Κουτσοβλάχικη γλώσσα

I.2.1. Ιστορική αναδρομή

Αντικείμενο αυτής της εργασίας είναι η συγχρονική ανάλυση ενός ΚΒ ιδιώματος, του ιδιώματος της Σαμαρίνας. Η ΚΒ είναι ένα νεολατινικό ιδίωμα* όπως όλες οι Νεολατινικές γλώσσες ανάγει την προέλευσή της στη "λαϊκή λατινική" η οποία διαφέρει από την κλασική (γραπτή) λατινική στη φωνητική, τη μορφολογία, το λεξιλόγιο και τη σύνταξη. Του ανατολικού κλάδου της λαϊκής λατινικής μια πιο εξελιγμένη μορφή αποτελεί η πρωτορομανική³ (πολλά είναι τα προβλήματα που αφορούν τη σχέση της με τη βαλκανική λατινική, τον τόπο και το χρόνο ανάπτυξής της⁴) από την οποία κατάγονται τα τέσσερα ρομανικά ιδιώματα: δακορομανική,

Κουτσοβλάχικη, μογλενίτικη και ιστορουμανική. Μετά την αυτοτελή διαμόρφωσή τους τα τέσσερα αυτά ιδιώματα ακολουθούν ανεξάρτητη εξελικτική πορεία και σήμερα οι διαφορές μεταξύ τους είναι σημαντικές⁵.

Ι.2.2. Η σημερινή κατάσταση - Διαλεκτολογία

Η ΚΒ μιλιέται⁶ από πληθυσμούς που είναι εγκατασπαρμένοι σχεδόν σ' ολόκληρη τη Βαλκανική Χερσόνησο⁷. Στον ελληνικό χώρο οι ΚΒ είναι εγκαταστημένοι κυρίως στη Θεσσαλία και την Ήπειρο και ιδιαίτερα στην οροσειρά της Πίνδου. Στην Αλβανία κατοικούν κυρίως στη Μουζακιά. Στη Γιουγκοσλαβία είναι εγκαταστημένοι στο ομόσπονδο κράτος των Σκοπίων και κυρίως γύρω από το Μοναστήρι. Τέλος στη Βουλγαρία είναι διασκορπισμένοι σε πολλά μέρη. Υπάρχει πρόβλημα στον ακριβή καθορισμό του ΚΒ πληθυσμού γιατί οι διάφοροι ερευνητές έδωσαν κατά καιρούς ανάλογα με τις προθέσεις τους διαφορετικούς αριθμούς⁸.

Την ΚΒ τη διαιρούν⁹ συνήθως σε δυο διαλεκτικές ομάδες: τη βόρεια και τη νότια. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι διάλεκτοι που μιλιούνται σ' ολόκληρη τη Μακεδονία και στην Αλβανία· στη δεύτερη κυρίως οι διάλεκτοι της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Το ιδίωμα της Σαμαρίνας (ΚΒΣ) είναι νότιο.

Ι.3. Η Σαμαρίνα

Ι.3.Ι. Τοπική και χρονική κατατόπιση

Η Σαμαρίνα, πολύ παλιός οικισμός στους πρόποδες του Σμόλικα (σε υψόμετρο 1650 μ.), χτισμένη αμφιθεατρικά στην πλαγιά του Γυργύλι¹⁰, είναι σήμερα κωμόπολη του νομού Γρεβενών. Βρίσκεται 50 περίπου χι-

λιόμετρα δυτικά της ομώνυμης πρωτεύουσας του νομού και στα σύνορα Ηπείρου - Μακεδονίας (παλιότερα αναφερόταν ως Σαμαρίνα της Ηπείρου^{I1}). Γειτονικά μ' αυτήν χωριά είναι η Σμίξη (Zmíkse), οι Φιλίππαροι (Fílikli) και το Δοτσικό (Dúska) του νομού Γρεβενών, ο Πεντάλοφος (Žurápe), ο Βυθός (Dólu) του νομού Κοζάνης, το Επταχώρι (Btúbiska) και η Ζούζουλη (Žúžule) του νομού Καστοριάς, το Δίστρατο (Briáza), τα Άρματα (Arpáta), η Αγία Παρασκευή Κονίτσης (Kirásunva) και η Φούρκα (Fúyka) του νομού Ιωαννίνων. Πολύ κοντά επίσης βρίσκονται και τα άλλα σπουδαία βλαχοχώρια Περιβόλι και Αβδέλλα.

Η Σαμαρίνα βρίσκεται μακριά από κεντρικές οδικές αρτηρίες κι έτσι η προσέλασή της παλιότερα ήταν πολύ δύσκολη^{I2}. Είχε τότε δυο μόνο εξόδους^{I3}: η πρώτη προς τα ανατολικά (Μακεδονία), από την τοποθεσία Μυτμήπε "μνήμα"^{I4} και η δεύτερη προς την Ήπειρο, στη θέση La Grékio "στον Έλληνα"^{I5}.

Η Σαμαρίνα κατοικείται από το Μάιο ως τις αρχές Νοεμβρίου το αργότερο και ανήκει από την άποψη αυτή στα μέρη εκείνα που οι κάτοικοί τους τα εγκαταλείπουν για ένα χρονικό διάστημα του έτους, για να εγκατασταθούν κάπου αλλού (transhumance). Το ίδιο άλλωστε συμβαίνει και με άλλα χωριά της περιοχής (Περιβόλι, Σμίξη, Αβδέλλα) καθώς και της ευρύτερης περιοχής της Πίνδου (π.χ. Αετομηλίτσα). Κατά τη χειμερινή περίοδο οι κάτοικοι διασκορπίζονται σε περιοχές της Θεσσαλίας κυρίως και της Μακεδονίας. Και στον τόπο όμως της χειμερινής τους διαμονής (που τη θεωρούν προσωρινή) οι Σαμαριναίοι αποτελούν συμπαγή γλωσσική ενότητα, γιατί δημιουργούν-όπου κι αν εγκατασταθούν - ζωντανούς πολιτισμικούς και γλωσσικούς πυρήνες.

Ο Α. Βακαλόπουλος^{I6} θεωρεί την ίδρυση της Σαμαρίνας χαρακτηριστικό φαινόμενο "αποφυγής του αβάσταχτου τουρκικού ζυγού και συμπίεσης των πληθυσμών στα ορεινά". Το σημερινό χωριό προέρχεται από συν-

οικισμὸ 3-4 χωριῶν που βρίσκονταν περιφερειακά του σημερινού. Μεγάλες και δυνατές πατριαρχικές οικογένειες κτηνοτρόφων (tšilnikádzw) αποτελούσαν τους πυρήνες των οικισμῶν· γύρω τους υπήρχαν πολλές άλλες οικογένειες που τις υπηρετούσαν. Ένας απ' τους οικισμοὺς¹⁷ ἦταν στη θέση όπου σήμερα είναι τα υπολείμματα του παλιού μοναστηριού της Αγίας Παρασκευής (La Mhpwstíru¹⁸), ο άλλος στην περιοχή La pwliíta "στη δαρμένη(;) "¹⁹, πολύ κοντά στα νότια του σημερινού χωριού. Ο τρίτος είναι αμφισβητούμενος, τοποθετείται όμως γενικά ανατολικά της Σαμαρίνας. Τέλος ο τέταρτος βρισκόταν μάλλον στη θέση του σημερινού χωριού και κοντά στην εκκλησία της "Μεγάλης Παναγιάς (Κοίμηση της Θεοτόκου)", Stwmpwria atsiá Mária. Οι φάρες αυτές με την απόλυτη εξουσία των αρχηγῶν επάνω στα άλλα μέλη και με την ιδιότυπη γενικά κοινωνική οργάνωση και ζωή ἔνωσαν την ανάγκη να συσπειρωθῶν και να συγκροτηθῶν σε ένα μεγαλύτερο και ισχυρότερο χωριό, ικανό να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους διάφορους κινδύνους. Η ἔνωση αυτή των οικισμῶν, που δεν ἔγινε βέβαια χωρίς προβλήματα και διαφωνίες²⁰, πρέπει να πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 16. αιώνα, γιατί σε χάρτη του 1560 μνημονεύεται το χωριό ως Santa Maria de Praetoria²¹.

Από την εποχή της ίδρυσής της και ως το τέλος του 18. αιώνα, οπότε ἔχουμε τις πρώτες ιστορικές αναφορές²², γνωρίζει ὄλο και μεγαλύτερη ανάπτυξη και ευημερία. Αυτή η ευημερία ἴσως προσέδωκε τις επιδρομές των Αλβανῶν, οι οποίοι λεηλατούσαν τις πλούσιες περιοχές που ἦταν γειτονικές μ' αυτούς. Παρ' ὅλες ὅμως τις συντονισμένες προσπάθειές τους δεν κατάφεραν ποτέ να τη λεηλατήσουν. Το 1743 αναδείχτηκε και ο πρώτος επώνυμος ἥρωας του χωριού ο Γιάνι αὶ Πρίφτι (Γιάννης Πρίφτης) " Γιάννης του παπᾶ"²³.

Οι σχέσεις της Σαμαρίνας με τον Αλήπασα των Ιωαννίνων (1788-1822) ἦταν ἄλλοτε λιγότερο κι ἄλλοτε περισσότερο φιλικές. Με την

έγκρισή του οι Σαμαριναίοι προσάρτησαν το βουλγάρικο²⁴ χωριό Χιλίμι-
δε²⁵, μετά από προστριβές με τους κατοίκους του που οδήγησαν τελικά
στο διώξιμό τους. Την ίδια εποχή (1803) μαρτύρησε στα Γιάννενα ο Νε-
ομάρτυρας Δημήτριος "ο ει Σαμαρίνης της Ηπείρου"²⁶. Μολονότι οι Σα-
μαριναίοι περνούσαν γενικά καλά την περίοδο αυτή της ακμής του Αλή-
πασα, πέρασαν δύσκολες στιγμές κατά τα γεγονότα μετά το 1770 και κυ-
ρίως μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης. Τότε αρχίζει η μετανάστευση
των Σαμαριναίων προς πιο ήσυχα και λιγότερο επικίνδυνα μέρη: Σιάτιστα,
Νάουσα, Κατερίνη²⁷.

Κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου (1853-1856) μια προσπά-
θεια για αποτίναξη του τουρκικού ζυγού, σε συνεργασία και με τους κα-
τοίκους των γύρω περιοχών, αποτυχαίνει. Την ίδια εποχή μια διαφωνία
για σοβαρό εσωτερικό ζήτημα²⁸ διχάζει τους κατοίκους· η νικημένη τε-
λιιά μερίδα (bwtúts/i "οι δαρμένοι, οι χτυπημένοι") αναγκάζεται να
εγκαταλείψει το χωριό· περί τις διακόσιες οικογένειες τότε μοιρά-
ζονται ανάμεσα σε Βέροια και Κατερίνη. Τα επόμενα χρόνια ακολουθεί
μεγάλη ανάπτυξη και στα 1877 το χωριό εμφανίζεται να έχει 1200 πε-
ρίπου σπίτια με τάση να μεγαλώσει κι άλλο, και 80000 γιδοπρόβατα²⁹.

Καινούργια αναστάτωση γνωρίζει η περιοχή κατά το ρωσοτουρκικό
πόλεμο του 1875-1878 και την προσάρτηση (1881) της Θεσσαλίας από το
ελληνικό κράτος. Τότε τα βλαχοχώρια χωρίζονται στη μέση: άλλα ανή-
κουν στην ελληνική και άλλα στην οθωμανική επιρράτεια. Οι Σαμαριναί-
οι μάλιστα που το χειμώνα κατέβαιναν στα χειμαδιά της Θεσσαλίας, έ-
πρεπε να περνάνε δυο φορές το χρόνο τα ελληνοτουρκικά σύνορα. Το γε-
γονός αυτό τους δημιουργούσε το φόβο αρπαγής των κοπαδιών τους και
πολλά άλλα προβλήματα. Αυτό στάθηκε αιτία ώστε πολλοί κτηνοτρόφοι
να μένουν στα χειμαδιά και να μην ξανανεβούν στη Σαμαρίνα, αλλά να
στραφούν προς άλλες κατευθύνσεις³⁰.

Στις τελευταίες δεκαετίες του 19. αιώνα, όταν η Μακεδονία γίνεται το μήλο της έριδας της εθνικής πολιτικής όλων των βαλκανικών κρατών και εξαπολύεται τρομερή προπαγάνδα σ' όλη τη Μακεδονία, η Σαμαρίνα, όπως κι όλα τα άλλα βλαχοχώρια, γίνεται στόχος της ρουμανικής. Οι Σαμαριναίοι τότε χωρίζονται σε δυο παρατάξεις: τους ελληνοφίλους (που ήταν και οι περισσότεροι) και τους ρουμανόφιλους. Γρήγορα όμως συνειδητοποίησαν τους απώτερους σκοπούς των Ρουμάνων προπαγανδιστών και απομακρύνθηκαν απ' αυτούς χωρίς μάλιστα να σημειωθούν ταραχές όπως συνέβη σ' άλλα βλαχοχώρια³¹.

Μετά τους βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913 λύθηκε οριστικά το πρόβλημα που είχε δημιουργήσει η προσάρτηση της Θεσσαλίας, καθώς η Σαμαρίνα περιλήφθηκε πια στο ελληνικό κράτος και στο εξής η τύχη της ταυτίζεται με την τύχη και του υπόλοιπου ελληνισμού.

1.3.2. Οι ασχολίες των κατοίκων

Οι κάτοικοι του χωριού ήταν και είναι στην πλειοψηφία τους κτηνοτρόφοι. Για τη δική μας έρευνα η ασχολία αυτή των κατοίκων αποτελεί θετικό στοιχείο καθώς η κοινωνία τους ήταν κλειστή και οι επιδράσεις από άλλες γλωσσικές κοινότητες ήταν πολύ περιορισμένες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, αν και τα γύρω χωριά είναι αμιγή βλαχοφωνα, δεν υπήρχαν ιδιαίτερα αναπτυγμένες σχέσεις μ' αυτά³². Η απομόνωση αυτή των Σαμαριναίων ενισχύεται και από δυο ακόμη γεγονότα: το δυσπρόσιτο του χωριού και τη συνήθεια να μην έρχονται σε επαφές με τα άλλα χωριά.

Παλιότερα - πριν από το δεύτερο μεγάλο πόλεμο - τα γιδοπρόβατα ξεπερνούσαν τις 50000 με τάση να μειώνονται συνέχεια καθώς συντελείται προοδευτικά η αστικοποίηση των κατοίκων. Γύρω από την κτηνο-

τροφή και τα παράγωγά της αναπτύχτηκαν και άλλες αξιόλογες ασχολίες. Σοβαρή ήταν η απασχόληση των γυναικών με την επεξεργασία του μαλλιού³³. τα παραγόμενα προϊόντα προορίζονταν και για δική τους χρήση και για πώληση. Τέλος ονομαστά και περιζήτητα είναι τα γαλακτοκομικά προϊόντα.

Αξιοσημείωτη ήταν και η εμπορική κίνηση³⁴ που αναπτύσσονταν με την εξαγωγή των προϊόντων που πλεόναζαν. Οι Σαμαριναίοι αγωγιάτες (κιρατζήδες - κωνσταντί) οργανωμένοι σε μεγάλα καραβάνια έφταναν ως τὰ πιο μακρινά εμπορικά κέντρα της εποχής (Κωνσταντινούπολη, Βελιγράδι, Μπεράτι, Αυλώνα, Πρέβεζα).

Πολύ αξιόλογη ήταν ακόμα η ενασχόληση των κατοίκων με τη βιοτεχνία και την καλλιτεχνία. Οι Σαμαριναίοι ήταν υφαντήδες, ράφτες, σαμαράδες, μαχαιράδες³⁵, κουνουνάδες, τσαρουχάδες, σιδεράδες, οπλοποιοί, υλοτόμοι, βαρελοποιοί, αργυροχόοι, χρυσοχόοι, αγιογράφοι³⁶ και επιδέξιοι νοθευτές νομισμάτων(κιβδηλοποιοί)³⁷.

Αξιοσημείωτη τέλος είναι η αγάπη των κατοίκων για την πολιτιστική ανάπτυξη³⁸ που μπορεί να τη συναντήσει κανείς στις όμορφες εκκλησιές, στα τραγούδια, στα παραμύθια και γενικά στα ήθη και έθιμα των Σαμαριναίων.

Ι.3.3. Η Σαμαρίνα σήμερα - προοπτικές

Η Σαμαρίνα σήμερα δεν είναι παρά ένα τουριστικό θέρετρο. Οι κάτοικοι που ασχολούνται με την κτηνοτροφία ή τα άλλα συναφή επαγγέλματα μειώνονται συνεχώς και είναι περισσότεροι εκείνοι που πάνε στη Σαμαρίνα για παραθέρηση.

Μετά τη δεκαετία του '50 η τεχνολογία δάμασε την τραχύτητα του εδάφους και δημιούργησε τον πρώτο αμαξιτό δρόμο. Το γεγονός αυτό έβγα-

λε τη Σαμαρίνα από την απομόνωση και έκανε πολύ εύκολη τη μετάβαση όλο και περισσότερων επισκεπτών. Αν αυτό για την οικονομική της ανάπτυξη είναι θετικό στοιχείο, για την εξέλιξη του ιδιώματος και την πολιτιστική της ιδιαιτερότητα στάθηκε καταστροφικό. Η κλειστή κοινωνία άνοιξε σε ποικίλες επιδράσεις.

Οι νέες ανάγκες επικοινωνίας σε συνδυασμό και με το αίσθημα μειονεξίας που δημιουργήθηκε από το γεγονός ότι η γλώσσα δεν είχε πια "πέραση" ούτε στον τόπο της, οδήγησαν το ιδίωμα σε παρακμή. Η κατάσταση επιδεινώθηκε από τις όλο και περισσότερες επιμειξίες με μη βλαχόφωνους. Σήμερα οι πιο πολλοί - κυρίως οι νέοι - έχουν παθητική μόνο γνώση του ιδιώματος (καταλαβαίνουν αλλά δεν μπορούν να μιλήσουν).

Όλες οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το ιδίωμα εμφανίζει πολύ σημαντική κάμψη σήμερα και ότι οδηγείται προς μια βαθμιαία εξαφάνιση, αφού οι συνθήκες που επικρατούν δεν ευνοούν τη χρησιμοποίησή του.

I.4. Προηγούμενη έρευνα

I.4.I. Γενικά για τα Κουτσοβλάχικα

Ο Miklosich ξεκίνησε πρώτος τη συστηματική έρευνα για τα ΚΒ. Μελέτησε τα λεξικά του Θεοδώρου Καβαλλιώτη³⁹ και του Δανιήλ Μοσχοπολίτου⁴⁰ και τα αναδημοσίευσε στο Rumänische Untersuchungen, I, B. Macedorumunische Sprachdenkmäler, Wien, 1882. Στη συνέχεια (1894-1895) ο G. Weigand ασχολείται με το ιδίωμα των ΚΒ του Ολύμπου. Τα πορίσματα των ερευνών του βρίσκονται στο δίτομο έργο του Die Aromunen, ethnographisch - philologisch - historische Untersuchungen, I (1895), II (1894). Άλλο έργο του Weigand σχετικό με τους ΚΒ είναι το: Die Aromunen in

Nord Albanien, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, XVI.
Ethnographie von Makedonien, Leipzig, 1924.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν για τα ΚΒ οι Ρουμάνοι, οι οποίοι όμως από την αρχή τα αντιμετώπισαν ως ρουμανική διάλεκτο. Στην αντίληψη αυτή ξάλλου στηρίχτηκε και η ρουμάνικη προπαγάνδα στη Μακεδονία. Πολύ αξιόλογος μελετητής των ΚΒ και της γλώσσας τους είναι ο Caridan με σημαντικότερο έργο του το: *Aromânii, Dialectul aromân, Bucureşti, 1932*. Άλλα έργα του: "Romanii nomazi" στο περιοδικό *Dacoromania IV (1927)* και *Elementul Slav în Dialectul aromân, Bucureşti, 1925*. Άλλοι σημαντικοί μελετητές των ΚΒ και της ΚΒ γλώσσας είναι οι Parahagi. Ο Valeriu Parahagi ασχολείται με το εμπόριο των ΚΒ με τη Βενετία στο: *Aromânii Moscoroleani și comerțul venețian în secolele al 17-lea și al 18-lea, 1935*. Ο Petriche Parahagi ασχολήθηκε με τους ΚΒ συγγραφείς Καββαλιώτη, Δανιήλ και Ουκούτα στο: *Scritorii Aromânii sec. al XVIII, Bucureşti 1909*. Άλλα έργα του σχετικά με τους ΚΒ: "Quelques influences sur le dialecte aroumain", *Revue historique du Sud-Est Europeen, II (1925)*, και "Din trecutul cultural al Aromînilor", *Analele Academiei Române, 35 (1912)*. Τέλος ο Tache Parahagi ασχολήθηκε με τη γλώσσα και την εθνογραφία των ΚΒ στα *Aromânii, Grai și folklor-Ethnografie, Bucureşti 1932*, *Macedoromânii sau Aromânii, Bucureşti 1927* και *Dictionarul dialectului aromîn, Bucureşti, 1974*².

Από τους σύγχρονους μελετητές της ιστορίας και της γλώσσας των ΚΒ πρέπει να αναφέρουμε τους: Αχ. Λαζάρου, Η Αρωμουνική και οι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής, Αθήνα 1976. Ν. Κατσάνη, Ελληνικές επιδράσεις στα ΚΒ (φωνητική-μορφολογία), Θεσ/νίκη 1977. Α. Μπουσμπούκη, Το ρήμα της Αρωμουνικής, Μορφολογική ανάλυση, Αθήνα, 1982. Matilda Caragiu-Marileanu και στο έργο της *Fonο-morfologie aromână, Bucureşti, 1968*. τέλος τον Ν. Saramandu που ασχολείται με την ΚΒ διαλεκτολογία. Για τη θέση της ΚΒ ανάμεσα στις

νεολατινικές γλώσσες κατατοπιστικό είναι το έργο του Carlo Tagliavini, *Le Origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1972.

Αξιόλογο είναι και το λεξικογραφικό έργο γύρω από τα ΚΒ. Έχουν κυκλοφορήσει τα παρακάτω λεξικά: St. Mihaileanu, *Dictionar macedo-român*, București, 1901. I. Dalametra, *Dictionar macedo-român*, București, 1906. Κων/νου Νικολαΐδη, *Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής Γλώσσας*, Αθήναι, 1909. G. Pascu, *Dictionnaire etymologique macedo-roumain*, Iași, 1925. Tache Parahagi, *Dictionarul Dialectului aromân, general și etymologic* (δίγλωσσο: στα ρουμανικά και γαλλικά) București, 1963, 1974².

Η Matilda Caragiu-Marioțeanu εφαρμόζοντας τη στρουκτουραλιστική μέθοδο ανάλυσης δημοσίευσε στο Βουκουρέστι στα 1968 τη συστηματικότερη ως τότε φωνολογική ανάλυση της ΚΒ. Η Μ. Caragiu-Marioțeanu ανήκει στους βλαχόφωνους του ελληνικού χώρου. Όπως λέει η ίδια (Caragiu M. 1968:18, σημ. II) κατάγεται από το Άργος Ορεστικό, μια όχι αμιγή βλαχόφωνη περιοχή, και από γονείς ΚΒ: ο πατέρας της καταγόταν από την Αετομηλίτσα και η μητέρα της από το Άργος Ορεστικό. Βάση για τη μελέτη της αποτέλεσε το ιδιόλεκτό της (Caragiu M. 1968:18). Στηριγμένη σ' αυτό ανάγεται στο θεωρητικό προσδιορισμό ενός ιδιώματος που το ονομάζει σύστημα Α, χωρίς όμως να καθορίζει ποιο συγκεκριμένο ΚΒ ιδίωμα αντιπροσωπεύει και σε ποια βλαχόφωνη περιοχή είναι δυνατό να μιλιέται. Στη συνέχεια (Caragiu M. 1968:19) αναγνωρίζει πως η περιγραφή του διασυστήματος της ΚΒ προϋποθέτει την ύπαρξη φωνομορφολογικών αναλύσεων των κυριότερων επιμέρους ΚΒ ιδιωμάτων. Αντιπάσκοντας όμως προς την παραδοχή αυτή προχωρεί στην περιγραφή του διασυστήματος της ΚΒ παρόλες τις επιφυλάξεις που εκφράζει και η ίδια και η κριτική που της ασκήθηκε (Avram A. 1970:597).

Αντίθετα η παρούσα φωνολογική ανάλυση του ΚΒ ιδιώματος της Σαμαρίνας στηρίζεται όχι μόνο στο ιδιόλεκτο του συγγραφέα, αλλά σε ένα corpus (πβ. I.5.) που εκπροσωπεί όλους τους ομιλητές του ιδιώματος αυτού. Πιστεύουμε ότι παρόμοιες αναλύσεις πρέπει να γίνουν για τα κυριότερα ΚΒ ιδιώματα του ελληνικού χώρου ώστε να αποτελέσουν τη βάση για μια μελλοντική περιγραφή του διασυστήματος της ΚΒ. Η μελέτη αυτή σε σχέση με την ανάλυση της Μ. Caragiu-Marioțeanu περιλαμβάνει επιπλέον τα κεφάλαια:

- α) φαινόμενα συμφοροράς
- β) κώφωση - αποβολή
- γ) μεταφωνία δ) προσωδία
- ε) ορθοεσία, και
- στ) ορισμένα μορφοφωολογικά φαινόμενα.

Επιπλέον από την ανάλυση του ΚΒ ιδιώματος της Σαμαρίνας και τη γενικότερη επαφή με τα ΚΒ του ελληνικού χώρου διαπιστώνονται βασικές αντιρρήσεις σε επιμέρους σημεία ορισμένων κεφαλαίων της ανάλυσης της Μ. Caragiu-Marioțeanu, όπως π.χ.

Στο κεφάλαιο του φωνηεντισμού υπάρχει ριζική διαφωνία στη διάπιση της Caragiu Μ. (1968:35-36) ότι το ημίφωνο (βραχύ φωνήεν) / $\tilde{\text{t}}$ / είναι αλλόφωνο του / $\tilde{\text{t}}$ / στο διασύστημα της ΚΒ, όταν προηγείται ts και dz. Από την ανάλυσή μας προκύπτει ότι ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει για το διασύστημα, όπως δείχνουν τα ελάχιστα ζεύγη στα ΚΒΣ:

/bútsw/(πληθ. του /búte/ "βαρέλι")- /bútsi/(πληθ. του /búke/"μπούτι"),
/rórtsw/(πληθ. του /ruárite/"πόρτα")- /rórtsi/(πληθ. του /rótku/"γουρούνι"
(βλ. και Parahagi T. (1974) στα αντίστοιχα λήμματα).

Στο κεφάλαιο του συμφωνισμού: όπως διαπιστώνεται από την ανά-
λυση του ΚΒΣ ο νόμος για την αφομοίωση ηχηρότητας στα συμφωνικά
συμπλέγματα είναι απαράβατος. Στη φωνομορφολογία όμως της Catagiu
(1968:52,54,55,56) συναντούμε συμφωνικά συμπλέγματα όπως:

mp : kǐmpu	-	mb : lǐmbǐ
pk' : nkǎdǐku	-	ng' : ngǒsu
sg : sguǐgǒsku	-	zg : zgǐlǐsku
nkǐ' : nkǐ' idǐǎri	-	ngǐ' : ngǐ' itǎri

για τα οποία η αμφιβολία μας είναι βασική.

I.4.2. Ειδιόστερα για τη Σαμαρίνα

Στις αρχές του 20. αιώνα δυο Άγγλοι, ο A.I.B. Wace και ο M.S. Thompson επισκέφτηκαν την Ελλάδα σε μια προσπάθεια να ερευνήσουν τη ζωή των νομάδων των Βαλκανίων. Ειδιόστερα παρακολούθησαν από πολύ κό-
ντρά τη νομαδική ζωή των Σαμαριναίων, τα ήθη και έθιμά τους, τις ασχο-
λίες τους, τη γλώσσα τους και προσπάθησαν να ανασυνθέσουν την ιστορία
της Σαμαρίνας. Το 1914 κυκλοφόρησαν στο Λονδίνο το έργο τους The No-
mads of the Balkans με τα πορίσματά των ερευνών τους.

Χρήσιμες ακόμα πληροφορίες για το εμπόριο, τις ασχολίες, τις τέ-
χνες και τον πολιτισμό γενικότερα των Σαμαριναίων βρίσκει κανείς στο
βιβλίο του Anastase Hâciu, Aromâni, (comert, industrie, arte, expansiune,
civilizație), 1936, σσ.82-90 και στο έργο του Χρ. Ενισλεϊδη, Η Πίνδος
και τα χωριά της Σπήλαιον-Γρεβενά-Σαμαρίνα, Αθήναι, 1951.

Για τις προσπάθειες ετυμολόγησης του ονόματος: Σαμαρίνα βλ.
Συμεωνίδης Χαρ., "Σαμαρίνα", Μακεδονικά 7 (1966), σσ. 200-209.

1.5. Έρευνα-συλλογή υλικού-πληροφορητές

1.5.1. Γενικά

Η συλλογή του γλωσσικού υλικού (corpus) πάνω στο οποίο θα στηριχτεί η ανάλυση είναι ένα από τα πρώτα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει ο ερευνητής και μελετητής μιας γλώσσας. Από την ποιότητα και την έκταση του υλικού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και η ποιότητα της εργασίας που θα προκύψει. Το γεγονός αυτό καθιστά τη συλλογή του υλικού και τον καταρτισμό του corpus πολύ σπουδαία υπόθεση για τον μελετητή· ο' αυτό οφείλεται και η ευρύτατη συζήτηση⁴¹ γύρω από τα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που σχετίζονται με το corpus.

Απαραίτητη πάντως προϋπόθεση για την αξιόπιστη μελέτη μιας γλώσσας είναι η άμεση επαφή και γνωριμία μ' αυτήν. Αυτή μπορεί να γίνει μόνο στον τόπο όπου μιλιέται, χωρίς βέβαια να παραγνωρίζει κανείς το γεγονός ότι αυτή η προσέγγιση δεν είναι πάντα τόσο εύκολη κυρίως λόγω της προκατάληψης που υπάρχει συχνά απέναντι στους ερευνητές. Στη δική μου περίπτωση βέβαια δεν υπήρξε κανένα πρόβλημα επαφής με τους πληροφορητές μου, γιατί είμαι ο ίδιος Σαμαριναίος και τα ΚΒ είναι η μητρική μου γλώσσα. Σίγουρα δε συναντάει κανείς πρόβλημα επικοινωνίας γιατί όλοι οι κάτοικοι είναι δίγλωσσοι (ΚΒ και ελληνικά). Γίνεται όμως πολύ πιο εύκολα αποδεκτός από τους συνομιλητές του αν τους κοιτακεύσει μιλώντας στη δική τους γλώσσα.

Στις περιπτώσεις που το ίδιο πρόσωπο είναι μελετητής και πληροφορητής μαζί υπάρχουν πρόσθετα προβλήματα, όπως επισημαίνει ο Lyons⁴². υπάρχει κίνδυνος ο μελετητής να προβάλλει κάθε στιγμή τη γνώση του

για τη γλώσσα και, με βάση την άποψή του για τη δομή της, να προδικάζει τις αποδεικτές προτάσεις και να ελέγχει σαν "λανθασμένες" όσες δε συμφωνούν με τη δική του αντίληψη. Έτσι όμως παράγεται ένα corpus που απηχεί τις απόψεις του μελετητή και μόνο. Έχοντας υπόψη μου αυτό τον κίνδυνο προσπάθησα να είμαι όσο γίνεται πιο πιστός σ' αυτό που μου έλεγαν οι πληροφορητές μου χωρίς να προτρέχω στην καταγραφή. Τη γνώση μου τη χρησιμοποίησα μόνο για τον καθαρισμό των ερωτηματολογίων.

Όπως και παραπάνω είπαμε οι κάτοικοι της Σαμαρίνας είναι όλοι δίγλωσσοι. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι οι ομιλητές έχουν δυο εντελώς διαφορετικά αρθρωτικά συστήματα⁴³, ένα για τα ΚΒ και ένα για τα ελληνικά. Οι διαφορές εντοπίζονται μόνο στην άρθρωση φωνημάτων που δεν είναι κοινά στις δυο γλώσσες. Έτσι το κ.π.χ. αρθρώνεται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο από τους ομιλητές και στην ελληνική λέξη "κάτι" και στην ΚΒ λέξη κάπυ "κανέννας".

I.5.2. Συλλογή-επιμετάλλευση του υλικού

Αρχικά μαγνητοφώνησα ένα βασικό ερωτηματολόγιο με τους: Δ.Ν. 75 χρονών αγωγιάτη, Ε.Ν. 65 χρονών νοικοκυρά, Δ.Μ. 82 χρονών υλοτόμο, Ι.Π. 78 χρονών κτηνοτρόφο, Β.Κ. 50 χρονών νοικοκυρά και Ι.Ν. 25 χρονών κτηνοτρόφο. Επίσης μαγνητοφώνησα μια συνεχή ομιλία δέκα περίπου ωρών με το βασικό μου πληροφορητή, την Α.Μ. (I.5.3.). Αυτό το υλικό το χρησιμοποίησα για τον εντοπισμό των ελαχίστων ζευγών και τον καθορισμό των φωνημάτων.

Στη συνέχεια - και ανάλογα κάθε φορά με την πορεία της ανάλυσης και τα προβλήματα που ανέκυπταν - σχημάτιζα κατάλληλα ερωτηματολόγια πάνω στα οποία συζητούσα με τους πληροφορητές μου.

Τέλος κατέγραφα πολλές ακόμα συνομιλίες των γονέων μου (βλ. I.5.3.)

καθώς και των άλλων ομιλητών-πληροφορητών. Το υλικό αυτό το χρησιμοποίησα για τη μελέτη των φαινομένων συμποροφάς (3.), για την επιλογή του διαλεκτικού κειμένου που παρατίθεται στο παράρτημα αυτής της εργασίας καθώς και για έναν τελικό έλεγχο των πορισμάτων μου.

I.5.3. Πληροφορητές

Είναι γνωστό σε όσους έχουν ασχοληθεί με παρόμοιο αντικείμενο έρευνας πόσο δύσκολο είναι να βρει κανείς κατάλληλους πληροφορητές και πόσο αυτό είναι καθοριστικό για την πορεία και την επιτυχία της έρευνας. Οι "αρετές" που επιδίωκα να έχουν οι κύριοι πληροφορητές μου ήταν α) μεγάλη ηλικία: οι μεγάλοι στην ηλικία άνθρωποι έχουν κατασταλαγμένο μέσα τους το φωνολογικό σύστημα και δύσκολα δέχονται επιρροές από διάφορες πηγές, β) η κλειστή ζωή: οι άνθρωποι που έχουν περάσει τη ζωή τους σε ένα κλειστό περιβάλλον είναι πολύ πιο "γνήσιοι" και έχουν δεχτεί πιο λίγες ξένες επιδράσεις, και γ) η φλυαρία: διευκολύνει τον ερευνητή να δημιουργεί συζήτηση με τον πληροφορητή του χωρίς πολύ κόπο. Η ευχέρεια του πληροφορητή στο χειρισμό της γλώσσας και η διάθεσή του να λέει πολλά είναι στοιχεία που διευκολύνουν την έρευνα, με την προϋπόθεση βέβαια ότι κανένα από τα όργανα της άρθρωσης δεν παρουσιάζει κάποιο ελάττωμα.

Μετά από δοκιμή πολλών ομιλητών της γλώσσας κατάληξα στην Α.Μ., η οποία συγκεντρώνει όλα τα παραπάνω προσόντα. Είναι 82 χρονών σήμερα (1986) και πέρασε τη ζωή της ανάμεσα στη Σαμαρίνα και τα Γρεβενά. Πολλούς από τους χειμώνες της τους πέρασε στη Σαμαρίνα, κάτι που σπάνια συναντάει κανείς σε άλλους ομιλητές της γλώσσας. Είναι τέλος πολύ "φλύαρη" και δε συναντάει κανείς κανένα πρόβλημα να ανοίξει μια συζήτηση μαζί της.

Άλλοι κύριοι πληροφορητές και πολύ πιο προσιτοί σε μένα ήταν οι δυο γονείς μου, Δ.Ν. και Ε.Ν. Στη βοήθειά τους προσέτρεχα κάθε φορά που συναντούσα πρόβλημα ή αδιέξοδο. Ήταν πολύ χρήσιμη η συμβολή τους στην επαλήθευση διαφόρων τύπων ή σημασιών που μου ήταν κάθε φορά απαραίτητα.

Κατά καιρούς και κατά περιστάσεις χρησιμοποίησα-κυρίως για επαλήθευση στοιχείων-και άλλους ομιλητές, όχι όμως τόσο συστηματικά, όσο την Α.Μ. και τους γονείς μου.

I.6. Η φωνητική καταγραφή

Για τη φωνητική καταγραφή χρησιμοποίησα τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου, όπως μπορεί να τα βρεί κανείς στο: The principles of the International Phonetic Association. London, 1949. Το σύμβολο j δηλώνει μόνο το ουρανικό ημίφωνο, ενώ για το ουρανικό ηχηρό τριβόμενο χρησιμοποίησα το σύμβολο γ'. Όσο αφορά τα φωνήεντα χρησιμοποίησα τα: a: για το πιο ανοιχτό φωνήεν του ιδιώματος, i, u, y: για τα πιο κλειστά φωνήεντα (μπροστινό, κεντρικό, πιασινό αντίστοιχα), και e, ε, o: για τα μοναδικά ενδιάμεσα τέμπρα μεταξύ των κλειστών και του ανοιχτού φωνήεντος αντίστοιχα.

Για τον τονισμό χρησιμοποίησα το σύμβολο ˈ πάνω από το τονιζόμενο φωνήεν.

I.7. Μεθοδολογικά

I.7.I. Γενικά

Η φωνολογική αυτή ανάλυση του ΚΒ ιδιώματος της Σαμαρίνας είναι

μια συγχρονική ανάλυση με την έννοια⁴⁴ ότι περιγράφει το συγκεκριμένο ιδίωμα όπως αυτό λειτουργεί σε ένα χώρο δεδομένο (Σαμαρίνα) και σε ένα χρόνο επίσης δεδομένο (1982-84). Τα διαχρονικά χαρακτηριστικά δεν ενδιαφέρουν άμεσα αυτή την έρευνα. Χρησιμοποιούνται όμως στο βαθμό που κρίνεται κάθε φορά ότι βοηθούν στην πληρέστερη κατανόηση των συγχρονικών μορφών.

1.7.2. Η λειτουργική φωνολογία (Σχολή της Πράγας)

Η φωνολογική ανάλυση που ακολουθεί έγινε με τη μέθοδο της λειτουργικής φωνολογίας (Linguistique Fonctionnelle) ή - όπως είναι πιο γνωστή - της φωνολογίας της Πράγας, που είναι ένα από τα ρεύματα της νεότερης γλωσσολογικής έρευνας που πήγασαν από το στρουκτουραλισμό (structuralisme), τη γλωσσική θεωρία που θεμελίωσε ο F. de Saussure⁴⁵. Εισηγητής αυτής της θεωρίας είναι ο N.S. Trubetzkoy και οι γενικές αρχές της Σχολής διατυπώθηκαν στο έργο του *Gründzüge der Phonologie*. Συνεχιστές του Trubetzkoy, προς διαφορετική όμως κατεύθυνση ο καθένας, είναι ο R. Jakobson και ο A. Martinet. Εμείς ακολουθούμε τις απόψεις του Martinet πιο πολύ, όπως αυτές είναι διατυπωμένες στα έργα του:

α) *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας* (μτφ. Αγ. Χαραλαμπίδου) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/νίκη, 1976.

β) *La linguistique Synchronique, Etudes et Recherches, P.U.F., Paris, 1968,*

γ) *La description phonologique, avec application au parler franco-provençal d' Hauteville (Savoie), Genève-Paris, 1956,* που είναι εφαρμογή από τον ίδιο (Martinet) της φωνολογικής του θεωρίας, και

δ) *Economie des changements phonétiques. La phonologie diachronique, A. Francke, Bern, 1955,* έργο για τη διαχρονική φωνολογία, πολύ χρήσιμο όμως

και για τη συγχρονική ανάλυση.

Ι.7.3. Το κριτήριο της εναλλαγής και το πλαίσιο εφαρμογής του

Για τη διαπίστωση και τον καθορισμό των φωνημάτων και των διακριτικών τους χαρακτηριστικών στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσουμε το κριτήριο της εναλλαγής (commutation), όπως αυτό καθορίζεται από τον Martinet (1956:40-41, 1968:63). Κατά τη διαδικασία της εναλλαγής η σύγκριση θα γίνεται κατά ζεύγη (ελάχιστα ζεύγη) σημαίνοντων τα οποία θα έχουν όλα τα τμηματικά και υπερτμηματικά τους στοιχεία ίδια εκτός από ένα. Αν αυτή η διαφορά σημαίνει και αλλαγή σημασίας (αλλαγή στο σημαίνόμενο), αυτό δηλώνει ότι πρόκειται για δυο ξεχωριστά φωνήματα. Τότε γίνεται λόγος για μια φωνολογική αντίθεση (opposition).

Θεωρητικά θα έπρεπε να αντιθέσουμε κάθε φώνημα προς όλα τα άλλα για να φανερώσει η ιδιαιτερότητά του. Πρακτικά όμως περιοριζόμαστε να δείξουμε -αν και αυτό δεν είναι πάντα εύκολο- ότι ένα φώνημα διαφέρει από αυτά που η πραγμάτωσή τους πλησιάζει τη δική του. Δεν αρκεί επίσης να εξετάσουμε τη φωνηματική αξία κάποιου φωνητικού στοιχείου σε μια μόνο θέση και σε ένα μόνο φωνητικό περιβάλλον. Κι αυτό γιατί κατά θέσεις και περιβάλλοντα μπορεί να ποικίλλει η φωνηματική αξία των διάφορων φωνητικών στοιχείων (π.χ. ουδετεροποίηση). Θα ήταν κάτι σπάνιο να βρίσκαμε για κάθε θέση και περιβάλλον ιδανικά ελάχιστα ζεύγη (που να διαφέρουν μόνο κατά ένα στοιχείο). Αυτό όμως δεν είναι πάντα δυνατό. Γι αυτό το λόγο στις περιπτώσεις αυτές αρνούμαστε να βρούμε σημαίνοντα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, όπου όμως τα υπό εξέταση φωνητικά τεμάχια βρίσκονται στο ίδιο άμεσο περιβάλλον⁴⁶.

Ως πλαίσιο για τις εναλλαγές θα χρησιμοποιηθούν οι σημασιολογικές μονάδες που παραδοσιακά ονομάζονται λέξεις (mots). Ακόμα πρέπει

να πούμε ότι τα ΚΒΣ είναι γλώσσα με ένα δυναμικό τόνο που η θέση του επηρεάζει την εμφάνιση των διακριτικών μονάδων (πβ. 3.3.,4.) Γι αυτό έγινε προσπάθεια τα ελάχιστα ζεύγη να είναι όμοια και ως προς τη θέση του τόνου⁴⁷.

Τέλος πρέπει να σημειώσουμε ότι το συμφωνικό σύστημα εξετάστηκε μόνο σε αρχική και εσωτερική θέση καθώς τα σημαίνοντα του ιδιώματος τελειώνουν σε ανοιχτές συλλαβές.

Σημειώσεις-παραπομπές κεφ. Ι

1. Parahagi T.(1974:5).
2. Meillet A.(1929:3,7).
3. Οι Ρουμάνοι προτιμούν τον όρο Πρωτορουμανική, πβ.
S.Ρυσκαρίου, "Essai de réconstruction du Roumain Primitif"
στον τόμο του Ρυσκαρίου, Etudes de linguistique roumaine,
Cluj, 1937, 64-120.
4. Κατσάνης Ν.(1977:14-15).
5. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Tagliavini C. (1972:279 κ.ε.)
Κατσάνης Ν.(1977:1-2), Λαζάρου Α.(1976:117).
6. Wace-Thompson(1914:Char.1).
7. Tagliavini C.(1972:288).
8. Αβέρωφ Ε. (1948:19-20).
9. Κατσάνης Ν.(1977:24).
10. Ντίνας Κ.(1980:322).
11. Ιερά Μητρόπολις Γρεβενών, Βίος και Ακολουθία του Αγίου Οσιομάρτυρος
Δημητρίου του Νέου του εκ Σαμαρίνης, Γρεβενά 1984, 40.
12. Wace-Thompson(1914:144).
13. Hâciu A.(1936:83).
14. Ντίνας Κ.(1980:332).
15. Ντίνας Κ.(1980:311, 313).
16. Βακαλόπουλος Α.(1969:102).
17. Wace-Thompson(1914:145-146).
18. Ντίνας Κ.(1980:331).
19. Ντίνας Κ.(1980:334).

20. Wace-Thompson(1914:145).
21. Σαράντης Θ.(1961:29).
22. Η παλιότερη ίσως ιστορική μαρτυρία πρέπει να είναι αυτή που μνημονεύει ο Hâciü A. (1936:83), δηλ. "I200 και κάτι" που βρέθηκε από τον N. Diamandi, έμπορο καπνών, στο Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής.
23. Wace-Thompson (1914:148) και Βακαλόπουλος Α.(1969:295-297).
24. Wace-Thompson (1914:151-152).
25. Ντίννας Κ.(1980:323).
26. Ιερά Μητρόπολις Γρεβενών (1984:40)
27. Wace-Thompson(1914:154).
28. Wace-Thompson(1914:158-159).
29. Wace-Thompson(1914:158).
30. Wace-Thompson(1914:167-168).
31. Wace-Thompson(1914:169-170).
32. Hâciü A.(1936:82).
33. Hâciü A.(1936:85-86).
34. Βακαλόπουλος Α.(1969:402).
35. Ενισλείδης Χ.(1951:93).
36. Βακαλόπουλος Α.(1969:402).
37. Wace-Thompson(1914:145-150) , Hâciü A.(1936:88).
38. Hâciü A.(1936:90).
39. Λαζάρου Α.(1976:143).
40. Λαζάρου Α.(1976:147).
41. βλ. ενδεικτικά Lyons J.(1968:138-139),Martinet(1976:29-30).
42. Lyons J.(1968:138).
43. πβ. και Martinet A.(1956:53).

44. Για εκτενέστερη συζήτηση σχετικά με το θέμα συγχρονία-διαχρονία καθώς και για τη σπουδαιότητα της συγχρονικής ανάλυσης βλ. F. de Saussure(1979:136-138).
45. F. de Saussure(1979).
46. Martinet A.(1956:41).
47. Martinet A.(1976:71).

2. ΦΩΝΗΜΑΤΙΚΗ

2.0. Η φωνολογική ανάλυση

"Σκοπός της φωνολογικής ανάλυσης είναι να αναγνωρίσει τα φωνητικά στοιχεία μιας γλώσσας και να τα κατατάξει σύμφωνα με τη λειτουργία τους μέσα σ' αυτή τη γλώσσα"¹.

Η φωνολογική ανάλυση περιλαμβάνει: α) τη φωνηματική που "ασχολείται με την ανάλυση του εκφωνήματος σε φωνήματα, με την ταξινόμηση αυτών των φωνημάτων και με το πώς συνδυάζονται για να σχηματίσουν τα σημαίνοντα της γλώσσας"². Τα φωνήματα είναι μονάδες της δεύτερης άρθρωσης που έχουν διακριτική λειτουργία, εμφανίζονται σε μια διαδοχή μέσα στην αλυσίδα του λόγου και αναλύονται σε διακριτικά χαρακτηριστικά, τις μικρότερες φωνολογικές μονάδες, που έχουν επίσης διακριτική λειτουργία, αρθρώνονται όμως όλες μαζί και όχι σε διαδοχή. Τέλος η φωνηματική εξετάζει και τις σχέσεις μεταξύ των φωνημάτων: ι) τις συνταγματικές σχέσεις (οριζόντια σχέση), τον τρόπο δηλαδή που το ένα φώνημα συνδυάζεται με το άλλο μέσα στην αλυσίδα του λόγου, και ιι) τις παραδειγματικές σχέσεις (κάθετη σχέση), τη δυνατότητα δηλαδή εμφάνισης ενός φωνήματος στο ίδιο περιβάλλον με ένα άλλο (ως μονάδες ενός συστήματος), και β) την προσωδία, όπου "κατατάσσουμε όλα τα φαινόμενα της ομιλίας που δεν περιλαμβάνονται στο φωνηματικό πλαίσιο, με άλλα λόγια καθετί που ξεφεύγει οπωσδήποτε από τη δεύτερη άρθρωση"³.

2.1. Τα φωνήματα

2.1.0. Γενικά

Αρχικά εφαρμόζεται το κριτήριο της εναλλαγής (πβ. 1.7.3.) για να εντοπιστούν τα φωνήματα, οι ελάχιστες εναλλάξιμες αλληλοδιαδοχες μονάδες με διακριτική λειτουργία. Στη συνέχεια -στην ίδια παράγραφο- δίνεται μια φωνητική περιγραφή του κάθε φωνήματος. Τέλος (στο 2.3.1.) δίνεται η φωνολογική ταυτότητα κάθε φωνήματος, εκείνα δηλ. μόνο από τα φωνητικά χαρακτηριστικά που είναι διακριτικά και συμβάλλουν στο να ξεχωρίζουν το φώνημα από όλα τα άλλα του ιδιώματος. Για την επιλογή των ελάχιστων ζευγών βλ. 1.5.2. Για την κατανομή, τις ουδετεροποιήσεις και τη συνδυαστικότητα των φωνημάτων βλ. 2.7., 2.8. και 2.9.

2.2. Τα σύμφωνα

2.2.1. Το φώνημα /p/

/p/-/b/	: /páte/	"παθαίνει"	- /báte/	"χτυπάει"
	/trúpu/	"σώμα"	- /trúbu/	"λυσσάζω"
	/si plúngø/	"να κλαίει"	- /blúndø/	"αναφυλαξία"
/p/-/f/	: /apúnu/	"επιρρίπτω"	- /afúnu/	"καπνίζω"
	/apuápte/	"κουβαλάει"	- /afuápte/	"έξω"
	/fáptu/	"καμωμένος"	- /káftu/	"ψάχνω"
/p/-/v/	: /kripáte/	"σκασμένα"	- /kriváte/	"κρεβάτι"
	/pále/	"πάλι"	- /vále/	"κοιλιάδα"
	/sútpø/	"γκρεμίζει"	- /kýtnø/	"πόρνη"

/p/-/m/	: /skápu/	"τελειώνω"	- /skámu/	"σκαμνί"
	/rúne/	"ψωμί"	- /múne/	"αύριο"
	/súpa/	"σούπα"	- /súma/	"δθροισμα"
/p/-/t/	: /kupie/	"κοπάδι"	- /kutie/	"κουτί"
	/súpa/	"σούπα"	- /sútə/	"ενατοντάδα"
	/rálu/	"άχυρο"	- /tálu/	"κόβω"
/p/-/ts/	: /rápu/	"παπούς"	- /tsápu/	"τραγί"
	/rúne/	"ψωμί"	- /tsúne/	"κρατάει"
	/arápe/	"αρπάζει"	- /arátse/	"κρύος"
/p/-/tʃ/	: /ruártə/	"πόρτα"	- /tʃuáre/	"γαϊτάνι"
	/ngápu/	"χωράω"	- /ngátʃu/	"μαλώνω"
	/rúnga/	"πουγγί"	- /tʃúnga/	"κουλή"
/p/-/k/	: /arúpu/	"σχίζω"	- /arúku/	"ρίχνω"
	/dúpa/	"μετά"	- /dúka/	"πηγεμός"
	/rápe/	"πεδιάδα"	- /kápe/	"πέφτει"

Το φώνημα /p/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα διχειλικό, κλειστό, άηχο, στιγμιαίο σύμφωνο.

2.2.2. Το φώνημα /b/

/b/-/p/ : βλ. φώνημα /p/

/b/-/f/	: /bʷʂáre/	"φίλημα"	- /fʷʂáre/	"φάσκιομα"
	/búnə/	"καλές"	- /fúnə/	"τριχιά"
	/brátsʷ/	"οξυές"	- /frátsʷ/	"αδέρφια"

/b/-/v/	: /bágə/	"βάζει"	- /vákə/	"αγελάδα"
	/azbóru/	"επίσκεψη"	- /azvóru/	"αναβρύζω"
	/brúmə/	"πάχνη"	- /vrúmə/	"αγαπητή"

/b/-/m/	: /bábə/	"γιαγιά"	- /mámə/	"ψύχα"
	/trúmə/	"λυσσάζει"	- /brúmə/	"πάχνη"
	/báskə/	"πλοιάρι μαλλί"	- /máskə/	"μάσκα"

/b/-/d/	: /bánə/	"ζωή"	- /dánə/	"σωρός"
	/búkə/	"μηρός"	- /dúkə/	"πηγεμός"
	/azbóru/	"επίσκεψη"	- /azdóri/	"ιδρώτας"

/b/-/dz/	: /bému/	"πίνουμε"	- /dzému/	"αναστενάζω"
	/iárbə/	"χορτάρι"	- /viárdzə/	"λάχανα"
	/bábə/	"γιαγιά"	- /dzámə/	"ζουμί"

/b/-/dʒ/ : /bába/ "η γιαγιά" - /dʒába/ "δωρεάν"
/bunitiátse/ "καλωσύνη" - /dʒumitáte/ "μισός"

/b/-/g/ : /ndrébu/ "ρωτάω" - /ndrégu/ "ολόκληρος"
/bábə/ "γιαγιά" - /bágə/ "βάζει"
/búʒu/ "γροθιά" - /gúʒe/ "λαίμηδος"

Το φώνημα /b/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα διχειλικό, κλειστό, ηχηρό, στιγμικό μη έρρινο σύμφωνο.

2.2.3. Το φώνημα /f/

/f/-/p/ : βλ. φώνημα /p/

/f/-/b/ : βλ. φώνημα /b/

/f/-/v/ : /si fáke/ "να κάνει" - /váke/ "αγελάδα"
/fúte/ "χωρίς" - /vúte/ "καμιά"
/fúame/ "πέινα" - /vuáme/ "κάνει εμετό"

/f/-/m/ : /si fáke/ "να κάνει" - /máke/ "άν"
/fωʒé/ "φάσκιωσε" - /mωʒé/ "μασιά"
/fólu/ "φώλι" - /mólu/ "μουσκεύω"

/f/-/θ/	: /fésɛ/	"φέσι"	- /θésɛ/	"θέση"
	/fáɾu/	"φάρως"	- /θáɾu/	"θάρρος"
	/f/áue/	"φίλεμα"	- /θ/áue/	"θηλιά"
/f/-/s/	: /fáku/	"κάνω"	- /sáku/	"σάκι"
	/fúɣu/	"φεύγω"	- /súɣu/	"ρουφώ"
	/tiáfɛ/	"θειάφι"	- /tiásɛ/	"απλωμένες"
/f/-/ʒ/	: /fáɾte/	"φτιαγμένες"	- /ʒáɾte/	"εφτά"
	/fóɫɛ/	"φόλα"	- /ʒóɫɛ/	"σόλα"
	/búfu/	"μπούφος"	- /búʒu/	"γροθιά"
/f/-/x/	: /kófe/	"τσάφες"	- /kóxe/	"κόγχη"
	/afuɫésku/	"νερότζω"	- /axuɫésku/	"ψηλαφά"
	/fúne/	"τριχιλά"	- /xúne/	"χρόνη"

Το φώνημα /f/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα χειλοδοντι-
κό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.4. Το φώνημα /v/

/v/-/p/ : βλ. φώνημα/p/

/v/-/b/ : βλ. φώνημα/b/

/v/-/f/ : βλ. φώνημα/f/

/v/-/m/	: /váke/	"αγελάδα"	- /máke/	"αν"
	/vésku/	"ντύνω"	- /mésku/	"κερνάω"
	/kúrvə/	"πόρνη"	- /kúrmə/	"χωρίζει"

/v/-/ð/	: /vóru/	"θέλουν"	- /ðóru/	"δώρο"
	/lávə/	"φασαρία"	- /afláðə/	"φυλλάδα"
	/alsíva/	"κατασταλαγή"	- /alsíðə/	"αλυσίδα"

/v/-/z/	: /váka/	"η αγελάδα"	- /zákate/	"αποσκευές"
	/vóru/	"θέλουν"	- /zóre/	"ανάγκη"

/v/-/ʒ/	: /vále/	"κοιλάδα"	- /ʒále/	"πένθος"
	/várɥ/	"βάρος"	- /ʒárɥ/	"αναμμένο κάρβουνο"

/v/-/γ/	: /avɪnə/	"κυνηγάει"	- /aγίγε/	"αμπέλι"
	/aviáre/	"το έχει"	- /aγιάσρε/	"σφήνα"
	/vətsu/	"μαθαίνω"	- /γέδzu/	"ζωντανεύω"

Το φώνημα /v/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα χειλοδοντικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.5. Το φώνημα /m/

/m/-/p/ : βλ. φώνημα /p/

/m/-/b/ : βλ. φώνημα /b/

/m/-/f/ : βλ. φώνημα /f/

/m/-/v/ : βλ. φώνημα /v/

/m/-/n/	: /ámu/	"έχω"	- /ánu/	"χρόνος"
	/mákə/	"αν"	- /háke/	"μήπως"
	/mámə/	"ψίχα"	- /háne/	"είδος χόρτου"

/m/-/ŋ/	: /máre/	"μεγάλος"	- /ráre/	"μέλι"
	/méɾu/	"μήλο"	- /rəɪu/	"αρνί"

Το φώνημα /m/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα διχειλικό, κλειστό, ηχηρό, εξακολουθητικό, έρρινο σύμφωνο.

2.2.6. Το φώνημα /t/

/t/-/d/	: /páte/ "παθαίνει"	- /páde/ "πεδιάδα"
	/dáte/ "δοσμένη"	- /dáde/ "μητέρα"
	/tinde/ "απλώνει"	- /dinde/ "δόντι"
/t/-/θ/	: /táme/ "τάξιμο"	- /tháme/ "θαύμα"
	/étimu/ "έτοιμος"	- /éthimu/ "έθιμο"
	/tiáse/ "απλωμένη"	- /thiáme/ "λίγο"
/t/-/δ/	: /aflátə/ "ευρημένη"	- /afláðə/ "φυλλάδα"
	/twmáxu/ "αχόρταγος"	- /ðwmálu/ "δαμάλι"
	/tixe/ "τύχη"	- /ðike/ "δίκιο"
/t/-/η/	: /tértu/ "νήμα"	- /térnu/ "γυρνάω"
	/si báte/"να χτυπήσει"	- /báne/ "ζωή"
	/si táke/"να σωπάσει"	- /náke/ "μήπως"
/t/-/ι/	: /skótu/ "βγάζω"	- /skólu/ "σηκώνω"
	/súte/ "εκατοστάδα"	- /súle/ "σούβλα"
	/tinde/ "απλώνει"	- /linde/ "φακή"
/t/-/ρ/	: /mkáte/ "νομμάτι"	- /mkáre/ "έφαγαν"
	/atáu/ "δικός σου"	- /aréu/ "κακός"
	/adráte/ "φτιαγμένες"	- /adráre/ "φτιάξιμο"
/t/-/ρ/	: βλ. φώνημα /ρ/	

/t/-/ts/	: /tiáfe/ "θειάφι"	- /tsiáfe/ "ψύχρα"
	/tíndu/ "απλώνω"	- /tsíngu/ "τσίνγκος"
	/ariáte/ "βαρβάτος"	- /arátse/ "κρύος"
/t/-/tʃ/	: /tóra/ "τόρα"	- /tʃóra/ "η. βελέντζα"
	/píte/ "πίτες"	- /pítʃe/ "αιδοίλο"
/t/-/k/	: /tórku/ "νήμα"	- /tórku/ "γνέθω"
	/tá/i/ "κόβεις"	- /ká/i/ "άλογα"
	/trúru/ "σώμα"	- /krúru/ "δοχείο"

Το φώνημα /t/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα ακρογλωσσό-
δοντινό, κλειστό, άηχο, στιγμικό σύμφωνο.

2.2.7. Το φώνημα /d/

/d/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/d/-/θ/	: /adáru/ "κάνω"	- /θáru/ "θάρος"
	/arádu/ "ξύνω"	- /aláθu/ "λάθος"
/d/-/ð/	: /dóru/ "πόρος"	- /ðóru/ "δώρο"
	/si aráðe/ "να ξύσει"	- /aráðe/ "σειρά"
	/dumáre/ "είδος, σόι"	- /ðumále/ "δαμάλα"

/d/-/n/ : /dáne/ "σωρδς" - /náne/ "είδος χόρτου"
/me dúku/ "πηγάινω" - /núku/ "καρυδιά"
/asúdu/ "ιδρώνω" - /asúnu/ "ηχώ(ρήμα)"

/d/-/l/ : /dáre/ "δύσιμο" - /láre/ "πλύσιμο"
/dínde/ "δόντι" - /línde/ "φακή"
/kádu/ "πέφτω" - /kálu/ "άλογο"

/d/-/r/ : /adúku/ "φέρνω" - /arúku/ "ρίχνω"
/adápu/ "ποτίζω" - /arápu/ "αρπάζω"
/ráde/ "πεδιάδα" - /ráre/ "φαίνεταί"

/d/-/b/ : βλ. φώνημα /b/

/d/-/dz/ : /dádə/ "μητέρα" - /dzádə/ "δαδί"
/príndu/ "αρτύσιμος" - /príndzu/ "μεσημέρι"
/árdu/ "καίω" - /bırdzu/ "κριθάρι"

/d/-/dʒ/ : /dóı/ "δυο" - /dʒóı/ "Πέμπτη"
/dáme/ "οτάβλος" - /dʒáme/ "τζάμι"
/adúsu/ "φερμένος" - /adʒútu/ "βοηθάω"

/d/-/g/ : /arúde/ "μαλακή" - /arúge/ "ρόγα"
/sí duáre/ "να πονέσει" - /guále/ "άδεια"
/asúdu/ "ιδρώνω" - /súgu/ "ρουφώ"

Το φώνημα /d/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα ακρογλωσσό-
δοντικό, κλειστό, ηχηρό, στιγμικό μη έρρινο σύμφωνο.

2.2.8. Το φώνημα /θ/

/θ/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/θ/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/θ/-/ð/ : /θέσε/ "θέση"	- /δέσε/ "πηγή"
/αλάθυ/ "λάθος"	- /αλάδυtu/ "αλάδωτος"
/θίκε/ "θήκη"	- /δίκε/ "δικείο"

/θ/:/n/ : /θάτυ/ "θάρος"	- /νάτε/ "μύτη"
/θάμε/ "θαύμα"	- /ανάμε/ "νάμα"

/θ/-/l/ : /θάτυ/ "θάρος"	- /λάτε/ "πλύσιμο"
/θιάμε/ "λίγο"	- /λιάνε/ "τεμελιό"

/θ/-/r/ : /θάμε/ "θαύμα"	- /ράνε/ "ρωγή"
--------------------------	-----------------

/θ/-/f/ : βλ. φώνημα /f/

/θ/-/s/	: /θάru/	"θάρος"	- /σáru/	"αλατίζω"
	/aláθu/	"λάθος"	- /alásu/	"αφήνω"
/θ/-/ð/	: /θάμε/	"θαύμα"	- /θάρτε/	"εφτά"
/θ/-/x/	: /θάru/	"θάρος"	- /χάρu/	"χάρος"

Το φώνημα /θ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα μεσοδοντικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.9. Το φώνημα /ð/

/ð/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/ð/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/ð/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/ð/-/n/	: /δίκε/	"δικιο"	- /νίκε/	"νοίκι"
	/δίctu/	"πουλάρι"	- /νίctu/	"σύννεφο"
	/aríðə/	"αρίδα"	- /arínə/	"άμμος"

/ð/-/l/	: /δυάρε/	"δώρα"	- /λυάρε/	"πήρα"
	/νίðə/	"βίδα"	- /νίlə/	"βίλλα"

/ð/-/r/	: /afláðə/	"φυλλάδα"	- /afláre/	"βρήκαν"
	/sódə/	"σόδα"	- /sóre/	"αδερφή"

/δ/-/ν/ : βλ. φώνημα /ν/

/δ/-/ζ/ : /δόρυ/ "δώρο" - /ζύρε/ "ανάγκη"

/δ/-/ξ/ : /δυσέσκυ/"δωρίζω" - /ξυλέσκυ/"πενθώ"

/δ/-/γ/ : /δίκε/ "δίλιο" - /γίπε/ "έρχεται"
/δράμη/ "δράμα" - /γράφη/ "γράμμα"

Το φώνημα /δ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα μεσοδοντικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.10. Το φώνημα /π/

/π/-/τ/ : βλ. φώνημα /τ/

/π/-/δ/ : βλ. φώνημα /δ/

/π/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/π/-/β/ : βλ. φώνημα /β/

/π/-/λ/ : /κάπυ/ "κανένας" - /κάλυ/ "άλογο"
/πάρε/ "μύτη" - /λάρε/ "πλύσιμο"
/πάπε/ "είδος χόρτου" - /λάλε/ "φείλος"

/π/-/ɾ/	: /απάυε/	"σ' εμάς"	- /αγάυε/	"κακί"
	/πάνε/	"είδος χόρτου"	- /γάνε/	"ρωγμή"
	/ριάνε/	"φτερά"	- /τιάρε/	"κορυφή στο γάλα"

/π/-/m/ : βλ. φώνημα /m/

/π/-/ɲ/	: /πέλυ/	"δαχτυλίδι"	- /πέλυ/	"αρνί"
	/νίπιτυ/	"γαλάζιος"	- /νίπιτυ/	"ήρθατε"
	/πάρε/	"μύτη"	- /πάρε/	"μέλι"

Το φώνημα /π/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα ακρογλωσσό-δοντικό, κλειστό, ηχηρό, εξακολουθητικό, έρρινο σύμφωνο.

2.2.II. Το φώνημα /l/

/l/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/l/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/l/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/l/-/ð/ : βλ. φώνημα /ð/

/l/-/n/ : βλ. φώνημα /n/

/l/-/r/	: /láiə/ "θάλος"	- /láre/ "έπλυαν"
	/kiále/ "δέρμα"	- /kiáre/ "χάχνει, ανήλω"
/l/-//	: /láu/ "πλένω"	- //áu/ "παίρω"
	/mbláre/ "μουλάρι"	- /mbháre/ "γυναίκα"
	/lišβru/ "ελαφρός"	- //itsu/ "είδος νήματος"

Το φώνημα /l/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα οδοντικό, πλευρικό, εξακολουθητικό, ηχηρό σύμφωνο.

2.2.12. Το φώνημα /r/

/r/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/r/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/r/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/r/-/ð/ : βλ. φώνημα /ð/

/r/-/n/ : βλ. φώνημα /n/

/r/-/l/ : βλ. φώνημα /l/

Το φώνημα /r/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα οδοντικό, παλλόμενο με πολλούς κραδασμούς, εξακολουθητικό, ηχηρό σύμφωνο.

2.2.13. Τα προστριβόμενα (/ts/,/dz/,/tʂ/,/dʒ/)

Σε όλες τις γλώσσες όπου υπάρχουν προστριβόμενα σύμφωνα υπάρχει το πρόβλημα της μονοφωνατικής ή διφωνατικής ερμηνείας τους.

Τα προστριβόμενα είναι σύνθετες αρθρώσεις. Στα ΚΒΣ αποτελούνται από ένα οδοντικό κλειστό ([t,d]) και ένα συριστικό τριβόμενο ([s,z]) ή ένα παχύ συριστικό τριβόμενο ([ʂ,ʐ]) σε μια άρθρωση. Στην προκειμένη περίπτωση υπάρχουν επιχειρήματα και για τις δυο παραπάνω πιθανές ερμηνείες.

Από τη μια μεριά τα μέλη των σύνθετων αυτών αρθρώσεων μπορούν να εμφανίζονται σε οποιαδήποτε θέση, είτε μαζί είτε χωριστά, γιατί η εμφάνιση του ενός δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την εμφάνιση και του άλλου, π.χ.

/tsáɾə/	"χώμα"	-	/sáɾə/	"αλατίζει"
/alátsu/	"θηλιά"	-	/alásu/	"αφήνω"- Aluátu /"ζυμάρι"

(εναλλαγή του /t/ με το 0).

/tsiáfe/	"ψύχρα"	-	/tiáfe/	"θειάφι"
/tsíngu/	"τσίγκος"	-	/tíngu/	"απλώνω"

(εναλλαγή του /s/ με το 0).

/amiriɖzu/	"στάλος"	-	/arizu/	"ρύζι"
------------	----------	---	---------	--------

(εναλλαγή του /d/ με το 0).

/dzáde/	"δαδί"	-	/dáde/	"μητέρα"
---------	--------	---	--------	----------

(εναλλαγή του /z/ με το 0).

/ρωτšé/ "πατσάς" - /ρωšé/ "πασάς"
/tšóru/ "πόδι" - /lišóru/ "ελαφρός"
/tšátšu/ "είδος χορού" - /šápte/ "εφτά"
(εναλλαγή του /t/ με το 0).

/tšórga/ "η βελέντζα" - /tórga/ "τώρα"
/pítše/ "αιδοίο" - /píte/ "πίτες"
(εναλλαγή του /š/ με το 0).

/džáme/ "τζάμι" - /žáie/ "πένθος"
(εναλλαγή του /d/ με το 0).

/džbi/ "Πέμπτη" - /dói/ "δυο"
/džáme/ "τζάμι" - /dáme/ "στάβλος"
(εναλλαγή του /ž/ με το 0).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα προστριβόμενα μπορούν να θεωρηθούν συμπλέγματα ως εξής: ts=/t/+s/, dz=/d/+z/, tš=/t/+š/, dž=/d/+ž/.

Από την άλλη μεριά τα προστριβόμενα και ως προς την κατανομή και ως προς τη συχνότητα εμφάνισης δε διαφέρουν από τα άλλα συμφωνικά φωνήματα του ιδιώματος.

Προτιμήσαμε να θεωρήσουμε ότι τα προστριβόμενα έχουν μονοφωνηματική αξία και για τους παρακάτω λόγους⁴:

α) από μια άποψη τα προστριβόμενα είναι κλειστά, όπως προκύπτει από τις εναλλαγές τους με τα τριβόμενα. Για το λόγο αυτό μπορούν να καταλάβουν τις κενές θέσεις των κλειστών (βλ. και 2.3.Ι.) στις τάξεις

των συριστικών (τα /ts/ και /dz/) και των παχιών συριστικών (τα /tʂ/ και /dʒ/). Μ' αυτή την επιλογή συμπληρώνεται η συστοιχία των κλειστών στις τάξεις των συριστικών και των παχιών συριστικών. Μ' αυτό τον τρόπο λειτουργεί σε όλες τις τάξεις η αντίθεση κλειστό-τριβόμενο που είναι βασική στο ιδίωμα (2.3.).

β) Τα έρρινα ακολουθούνται πάντα από ηχηρά κλειστά του ίδιου τόπου άρθρωσης στα δισυμφωνικά συμπλέγματα (πβ. 2.8.1.1. και 2.8.1.2). Στα τρισυμφωνικά συμπλέγματα το /mps/ έχει το /p/ άηχο, γιατί ακολουθείται από άηχο συριστικό (πβ. 2.8.2). Αν υπήρχε σύμπλεγμα /nts/, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ακολουθία /n/+/t/+/s/ όπως και το /mps/. Εφόσον δεν υπάρχει /nts/ αυτό είναι μια ένδειξη ότι το /ndz/ είναι ακολουθία /n/+/dz/ (πβ. 2.8.1.) που είναι το ηχηρό αντίστοιχο του /ts/.

Επομένως για λόγους κατανομής, συχνότητας εμφάνισης, συνδυαστικότητας των συγκεκριμένων φωνημάτων, αλλά και για την αρμονία του συστήματος των συμφώνων, θεωρούμε ότι τα προστριβόμενα έχουν μονοφωνατική αξία. Για λόγους τεχνικούς χρησιμοποιούμε δυο γραφήματα για την παράστασή τους.

2.2.14. Το φώνημα /ts/

/ts/-/dz/ :	/frĩtsi/	"φόβοι"	-	/frĩdʒi/	"φήνεις"
	/fátsi/	"κάνεις"	-	/fádʒi/	"οξυές"
	/urʈsúrə/	"ασχήμηνα"	-	/urʈdʒúrə/	"ιδιασαν"

/ts/-/s/ :	/ʈsárə/	"χώμα"	-	/sárə/	"αλατίζει"
	/ʈsiárə/	"νερί"	-	/siárə/	"βράδυ"
	/aláʈsu/	"θηλιά"	-	/alásu/	"αφήνω"

/ts/-/z/ : /tsáre/ "χώμα" - /záre/ "ζάρα"
/tswngáru/"τσαγκάρης" - /zwǎru/ "ζαγάρι"

/ts/-/p/ : βλ. φώνημα /p/

/ts/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/ts/-/tʃ/ : /buátse/ "φωνή" - /puátʃe/ "κανάτες"
/kwtsé/ "γιατί" - /pwtsé/ "πατσάς"

/ts/-/k/ : /fátsə/ "πρόσωπο" - /si fáke/ "να κάνει"
/tsáru/ "τραγί" - /káru/ "κεφάλι"
/tsiáre/ "κερί" - /si kiáre/ "να χάσει"

Το φώνημα /ts/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα προστριβόμενο, συριστικό, άηχο, στιγμικό σύμφωνο.

2.2.15. Το φώνημα /dz/

/dz/-/ts/ : βλ. φώνημα /ts/

/dz/-/s/ : /arúdzw/ "γελάς" - /arúsu/ "γέλιο"
/dzámə/ "ζουμί" - /sáru/ "αλατίζω"

/dz/-/z/ : /amirɪdzu/ "στάλος" - /arɪzu/ "ρύζι"
/dzámə/ "ζουμί" - /zárə/ "ζάρα"

/dz/-/b/ : βλ. φώνημα/b/

/dz/-/d/ : βλ. φώνημα/d/

/dz/-/dʒ/ : /dzáda/ "το δαδί" - /dʒába/ "δωρεάν"
/bádzi/ "βάζεις" - /bádʒu/ "μπάτζιους"

/dz/-/g/ : /rúndzi/ "πουγγιά" - /rúngi/ "γέφυρες"
/frúndzi/ "σπάζεις" - /frúngi/ "μέτωπα"
/fúdzi/ "φεύγεις" - /fúgu/ "φεύγω"

Το φώνημα /dz/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα προστριβόμενο συριστικό, ηχηρό, στιγμικό σύμφωνο.

2.2.16. Το φώνημα /s/

/s/-/ts/ : βλ. φώνημα/ts/

/s/-/dz/ : βλ. φώνημα/dz/

/s/-/z/ : /me xwrsésku/ "χαίρομαι" - /xwɪzésku/ "χαρίζω"
/sárə/ "αλατίζει" - /zárə/ "ζάρα"
/asúnə/ "ηχεί" - /zúnə/ "ζώνη"

/s/-/f/ : βλ. φώνημα/f/

/s/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/s/-/ξ/	: /skósu/	"βγαλμένος"	- /skóʒu/	"έβγαλα"
	/átsu/	"καμένος"	- /áʒu/	"έκαψα"
	/astáre/	"απόψε"	- /aʒtáre/	"βοήθησαν"

/s/-/x/	: /siáre/	"βράδυ"	- /xiáre/	"οΐδερα"
	/suáre/	"παντρεύει"	- /xuáre/	"χωριό"
	/sáre/	"αλάτι"	- /xáre/	"χάρη"

Το φώνημα /s/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα συριστικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.17. Το φώνημα /z/

/z/-/ts/ : βλ. φώνημα /ts/

/z/-/dz/ : βλ. φώνημα /dz/

/z/-/s/ : βλ. φώνημα /s/

/z/-/v/ : βλ. φώνημα /v/

/z/-/ð/ : βλ. φώνημα /ð/

/z/-/ž/ : /záre/ "ζάρες" - /žále/ "πένθος"

/z/-/γ/ : /azáre/ "πιάσιμο" - /aγáre/ "αγάπη"
/ρwzáre/ "παζάρι" - /twγáre/ "ταγάρι"

Το φώνημα /z/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα συριστικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.18. Το φώνημα /tš/

/tš/-/dž/ : /tšóru/ "πόδι" - /džóne/ "παλλημάρι"

/tš/-/š/ : /ρwtšé/ "πατσάς" - /ρwšé/ "πασάς"
/tšóru/ "πόδι" - /lišóru/ "ελαφρός"

/tš/-/ž/ : /tšulésku/ "κλαδεύω" - /žulésku/ "πενθώ"

/tš/-/p/ : βλ. φώνημα: /p/

/tš/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/tš/-/ts/ : βλ. φώνημα /ts/

/tš/-/k/ : /tšóru/ "πόδι" - /kóru/ "χορός"
/fítšu/ "εμπόδιο" - /xíku/ "συκιά"
/tšátšu/ "είδος χορού" - /káku/ "αποπατώ"

Το φώνημα /tš/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα προστριβόμενο,

παχύ συριστικόν, άηχο,στιγμικόν σύμφωνο.

2.2.19. Το φώνημα /dʒ/

/dʒ/-/tʃ/ : βλ. φώνημα/tʃ/

/dʒ/-/ʃ/ : /bádʒu/ "μπάτζιου" - /báʃu/ "φιλάω"
/dʒáme/ "γυαλί" - /niʃáne/ "σημάδι,συμφορά"

/dʒ/-/ʒ/ : /dʒáme/ "γυαλί" - /ʒáne/ "πένθος"

/dʒ/-/b/ : βλ. φώνημα /b/

/dʒ/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/dʒ/-/dz/ : βλ. φώνημα /dz/

/dʒ/-/g/ : /bádʒu/ "μπάτζιου" - /bágu/ "βάζω"
/ndʒíte/ "βρίζει" - /ngíte/ "στο στόμα"

Το φώνημα /dʒ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα προστριβόμενο, παχύ συριστικόν, ηχηρό,στιγμικόν σύμφωνο.

2.2.20. Το φώνημα /ʃ/

/ʃ/-/tʃ/ : βλ. φώνημα/tʃ/

/ʃ/-/dʒ/ : βλ. φώνημα/dʒ/

/ʃ/-/ʒ/ : /aruʃésku/ "κοκκινίζω" - /aružésku/ "χλιμιντρίζω"
/ʃápte/ "εφτά" - /žále/ "πένθος"

/ʃ/-/f/ : βλ. φώνημα /f/

/ʃ/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/ʃ/-/s/ : βλ. φώνημα /s/

/ʃ/-/x/ : /ʃú/e/ "σκουπιδάκια" - /xúne/ "χοάνη"

Το φώνημα /ʃ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα παχύ συριστικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.2I. Το φώνημα /ʒ/

/ʒ/-/tʃ/ : βλ. φώνημα /tʃ/

/ʒ/-/dʒ/ : βλ. φώνημα /dʒ/

/ʒ/-/ʒ/ : βλ. φώνημα /ʒ/

/ʒ/-/v/ : βλ. φώνημα /v/

/ʒ/-/ð/ : βλ. φώνημα /ð/

/ʒ/-/z/ : βλ. φώνημα /z/

/ζ/-/γ/ : /ζάτυ/ "αναμμένο κάρβουνο" - /γάτυ/ "τυρόγαλο"

Το φώνημα /ζ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα παχύ συριστικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.22. Το φώνημα /π/

/π/-/κ/ : /πάρε/ "μέλι" - /κάρε/ "παρδαλές"
/πίτσι/ "αρνοπόκι" - /κίτσι/ "είδος νήματος"

/π/-/μ/ : βλ. φώνημα /μ/

/π/-/ν/ : βλ. φώνημα /ν/

Το φώνημα /π/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα ουρανικό, κλειστό, ηχηρό, εξακολουθητικό, έρρινο σύμφωνο.

2.2.23. Το φώνημα /κ/

/κ/-/π/ : βλ. φώνημα /π/

/κ/-/λ/ : βλ. φώνημα /λ/

Το φώνημα /κ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα ουρανικό, πλευρικό, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.24. Το φώνημα /κ/

/κ/-/ɣ/	: /xíku/	"συκιά"	- /xíɣu/	"χώνω"
	/vékʎu/	"παλιός"	- /véɣʎu/	"φυλάγω"
	/akuále/	"χαρτί"	- /ɣuále/	"αδειά"

/κ/-/x/	: /kéru/	"χάνω"	- /xéru/	"σίδερο"
	/kíku/	"στάζω"	- /xíku/	"συκιά"
	/kále/	"δρόμος"	- /xále/	"συμφορά"

/κ/-/ɣ/	: /káru/	"κάρω"	- /ɣáru/	"τυρογάλα"
	/lukúme/	"λουκούμι"	- /ɣuɣúme/	"λαγούμι"
	/kéru/	"χάνω"	- /ɣéru/	"σκουλήκι"

/κ/-/p/ : βλ. φώνημα /p/

/κ/-/t/ : βλ. φώνημα /t/

/κ/-/ts/ : βλ. φώνημα /ts/

/κ/-/tʃ/ : βλ. φώνημα /tʃ/

Το φώνημα /κ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα υπερωικό, κλειστό, άηχο, στιγμικό σύμφωνο.

2.2.25. Το φώνημα /g/

/g/-/k/ : βλ. φώνημα /k/

/g/-/x/	: /guále/	"άδεια"	- /xuáre/	"χωριό"
	/gulésku/	"αδειάζω"	- /axulésku/	"ψηλαφώ"

/g/-/y/	: /gíne/	"καλά"	- /yíne/	"έρχεται"
	/ágru/	"χωράφι"	- /ágru/	"άγριος, άγουρος"

/g/-/b/ : βλ. φώνημα /b/

/g/-/d/ : βλ. φώνημα /d/

/g/-/dz/ : βλ. φώνημα /dz/

/g/-/dʒ/ : βλ. φώνημα /dʒ/

Το φώνημα /g/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα υπερωικό, κλειστό, ηχηρό, στιγμικό σύμφωνο.

2.2.26. Το φώνημα /x/

/x/-/k/ : βλ. φώνημα /k/

/x/-/ɣ/ : βλ. φώνημα /ɣ/

/x/-/f/ : βλ. φώνημα /f/

/x/-/θ/ : βλ. φώνημα /θ/

/x/-/s/ : βλ. φώνημα /s/

/x/-/ʃ/ : βλ. φώνημα /ʃ/

/x/-/ɣ/	: /χάρυ/	"χάρος"	- /γάρυ/	"τυρόγαλο"
	/χίπυ/	"είμαι"	- /γίπυ/	"ιρασί, έρχομαι"

Το φώνημα /x/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα υπερωικό, τριβόμενο, άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.27. Το φώνημα /ɣ/

/ɣ/-/k/ : βλ. φώνημα /k/

/ɣ/-/ɣ/ : βλ. φώνημα /ɣ/

/γ/-/x/ : βλ. φώνημα /x/

/γ/-/v/ : βλ. φώνημα /v/

/γ/-/ð/ : βλ. φώνημα /ð/

/γ/-/z/ : βλ. φώνημα /z/

/γ/-/ʒ/ : βλ. φώνημα /ʒ/

Το φώνημα /γ/ πραγματώνεται φωνητικά ως ένα υπερωικό, τριβόμενο, ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο.

2.2.28. Όλα τα υπερωικά (/k/,/g/,/x/,/γ/) πραγματώνονται ως ουρανικά πριν από τα μπροστινά φωνήεντα /e/ και /i/: [c, ʃ, ɟ, γ] αντίστοιχα. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα c, ʃ, ɟ, γ εναλλάσσονται με τα k, ɡ, x, γ πριν από τα a, o, u π.χ. [cále] "δέρμα" - [kále] "δρόμος". Οι εναλλαγές αυτές δεν αποτελούν απόδειξη ότι τα c, ʃ, ɟ, γ είναι πραγματώσεις ιδιαίτερων φωνημάτων (ουρανικών), γιατί οι ακολουθίες [c, ʃ, ɟ, γ] + /a, o, u/ μπορούν να αναλυθούν φωνολογικά ως /k, ɡ, x, γ/+ /i/+ /a, o, u/.

2.3. Τα συμφωνικά φωνήματα: Διακριτικά χαρακτηριστικά
και διαφωνηματικές σχέσεις

2.3.1. Διακριτικά χαρακτηριστικά

"Όταν η φωνηματική απομονώσει όλα τα φωνήματα μιας γλώσσας (περιγραφικό στάδιο της *κ α τ μ η σ η ς*), δεν έχει τελειώσει ακόμα το έργο της"⁵. "Η δεύτερη φροντίδα του γλωσσολόγου είναι να δώσει στις λειτουργικές μονάδες που έχει απομονώσει, έναν αυστηρά φωνολογικό ορισμό"⁶, "να περιγράψει την ταυτότητά τους (στάδιο της *τ α υ τ ι σ η ς* των φωνημάτων)"⁷.

Κατά τη διαδικασία της αναγνώρισης των φωνημάτων δόθηκε ήδη μια λεπτομερειακή φωνητική περιγραφή τους. Αυτή όμως δεν είναι αρκετή για τον καθορισμό των φωνημάτων. Κι αυτό γιατί "δύο φθόγγοι όμοιοι φωνητικά δεν είναι αναγκαστικά το ίδιο φώνημα και δυο φθόγγοι διαφορετικοί φωνητικά δεν είναι και αυτοί αναγκαστικά δύο διαφορετικά φωνήματα"⁸. Πρέπει να καθοριστούν επομένως εκείνα τα στοιχεία που μέσα στο φωνητικό περιβάλλον διακρίνουν το συγκεκριμένο φώνημα από όλα εκείνα που θα μπορούσαν να εμφανιστούν στη θέση του⁹. Έτσι για τη φωνολογική περιγραφή του φωνήματος είναι απαραίτητη η απομόνωση "εκείνων των σταθερών αρθρωτικών χαρακτηριστικών που είναι διακριτικά, δηλαδή εκείνων που το διακρίνουν ουσιαστικά από όλα τα φωνήματα του συστήματος"¹⁰. Ο καθορισμός των διακριτικών χαρακτηριστικών των φωνημάτων είναι απαραίτητος, γιατί η βασική φωνολογική μονάδα είναι το διακριτικό χαρακτηριστικό και όχι το φώνημα¹¹. Από την άποψη αυτή "η ιδιαιτερότητα ενός φωνήματος δεν μπορεί να οριστεί παρά ως το σύνολο των διακριτικών χαρακτηριστικών που πρα-

γματώνονται συγχρόνως για να αποτελέσουν το φώνημα αυτό και μόνον αυτό¹²

Κρίθηκε απαραίτητο να δοθούν τα διακριτικά χαρακτηριστικά των φωνημάτων όλα μαζί σ' αυτό το κεφάλαιο, κι όχι αμέσως μετά την αναγνώρισή τους, για να φανούν καλύτερα οι σχέσεις μεταξύ των φωνημάτων μέσω των διακριτικών τους χαρακτηριστικών.

Τα διακριτικά χαρακτηριστικά των συμφωνικών φωνημάτων είναι (χειλικό = χειλικότητα, άηχο = αηχότητα, έρρινο = ρινικότητα...):

/p/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά κλειστά κλειστά, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /b/.

/b/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά κλειστά κλειστά, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά τριβόμενα ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /p/.

Τα /p/ και /b/ είναι διχειλικά χωρίς αυτό να έχει διακριτική αξία, γιατί δεν υπάρχουν στο ιδίωμα διχειλικά που να μην είναι κλειστά.

/f/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά κλειστά άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /v/.

/v/: χειλικό, διακρίνεται έτσι από τα μη χειλικά τριβόμενα τριβόμενο, διακρίνεται έτσι από τα χειλικά κλειστά ηχηρό, διακρίνεται έτσι από το άηχο /f/.

Για τα /f/ και /v/ η χειλοδοντική άρθρωση δεν έχει διακριτική αξία γιατί εξυπακούεται από το χαρακτηριστικό: τριβόμενο.

/m/: χειλικικικικ, που το διακρίνει από τα μη χειλικά έρρινα
έρρινο, που το διακρίνει από τα μη έρρινα χειλικά κλειστά

Το γεγονός ότι το /m/ είναι διχειλικό και ηχηρό^{I3} δεν έχει διακριτική αξία, γιατί η ηχηρότητα εξυπακούεται από τη ρινικότητα και η διχειλικότητα από τη χειλικότητα.

/t/: οδοντικικικ, που το διακρίνει από τα μη οδοντικά κλειστά
κλειστικικικι, που το διακρίνει από τα οδοντικά τριβόμενα
άηχο, που το διακρίνει από το ηχηρό /d/.

/d/: οδοντικικικ, που το διακρίνει από τα μη οδοντικά κλειστά
κλειστικικικι, που το διακρίνει από τα οδοντικά τριβόμενα
ηχηρο, που το διακρίνει από το άηχο /t/.

Για τα /t/ και /d/ η ακρογλωσσοδοντική άρθρωση δεν έχει διακριτική αξία γιατί εξυπακούεται από την οδοντικότητα.

/θ/: οδοντικικ, που το διακρίνει από τα μη οδοντικά τριβόμενα
τριβόμενο, που το διακρίνει από τα οδοντικά κλειστά
άηχο, που το διακρίνει από το ηχηρό /ð/.

/δ/:οδοντικός, που το διακρίνει από τα μη οδοντικά τριβόμενα
τριβόμενο, που το διακρίνει από τα οδοντικά κλειστά
ηχηρό, που το διακρίνει από το άηχο /θ/.

Δεν υπάρχουν στο ιδίωμα οδοντικά τριβόμενα που να μην είναι από
φωνητική άποψη μεσοδοντικά* επομένως αυτό το χαρακτηριστικό δεν
είναι διακριτικό, γιατί εξυπακούεται από το χαρακτηριστικό: τριβόμενο.

/η/:οδοντικός, που το διακρίνει από τα μη οδοντικά έρρινα
έρρινο, που το διακρίνει από τα μη έρρινα οδοντικά κλειστά

Το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας εξυπακούεται από τη ρινικότητα^{I4}
τητα^{I4}, και το χαρακτηριστικό: ακρογλωσσοδοντικό εξυπακούεται
από την οδοντικότητα.

/λ/:οδοντικός, που το διακρίνει από το ουρανικό πλευρικό
πλευρικό, που το διακρίνει από όλα τα άλλα συμφωνικά φωνήματα,

Το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας εξυπονοείται από την πλευρικότητα
καθώς δεν υπάρχει στα ΚΒΣ άηχο πλευρικό.

/τ/:παλλόμενο, αυτό το χαρακτηριστικό αρκεί να δώσει το φωνολογικό
ορισμό αυτού του φωνήματος, γιατί δεν υπάρχει άλλο παλλόμενο στο
ιδίωμα^{I5}, επομένως και τα χαρακτηριστικά: ακρογλωσσοδοντικό και ηχη-
ρό δεν είναι διακριτικά.

/ts/: συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη συριστινῶ κλειστά
κλειστῶ, σε αντίθεση με τα συριστινῶ τριβόμενα
ἄηχο, σε αντίθεση με το ηχηρῶ /dz/.

/dz/: συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη συριστινῶ κλειστά
κλειστῶ, σε αντίθεση με τα συριστινῶ τριβόμενα
ηχηρῶ, σε αντίθεση με το ἄηχο /ts/.

Τα /ts/ και /dz/ από φωνητική άποψη είναι προστριβόμενα, χωρίς αυτό να αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό, γιατί εξυπακούεται από την κλεισιτότητα.

/s/: συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη συριστινῶ τριβόμενα
τριβόμενο, σε αντίθεση με τα συριστινῶ κλειστά
ἄηχο, σε αντίθεση με το ηχηρῶ /z/.

/z/: συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη συριστινῶ τριβόμενα
τριβόμενο, σε αντίθεση με τα συριστινῶ κλειστά
ηχηρῶ, σε αντίθεση με το ἄηχο /s/.

/tʃ/: παχύ συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη παχιά συριστινῶ κλειστά
κλειστῶ, σε αντίθεση με τα παχιά συριστινῶ τριβόμενα
ἄηχο, σε αντίθεση με το ηχηρῶ /dʒ/.

/dʒ/: παχύ συριστινῶ, σε αντίθεση με τα μη παχιά συριστινῶ κλειστά
κλειστῶ, σε αντίθεση με τα παχιά συριστινῶ τριβόμενα
ηχηρῶ, σε αντίθεση με το ἄηχο /tʃ/.

Το χαρακτηριστικό: προστριβόμενο, που προσδιορίζει από φωνητική άποψη τα /tʃ/ και /dʒ/ δεν είναι διακριτικό γιατί εξυπακούεται από την κλειστότητα.

/ʃ/: παχύ συριστικό, σε αντίθεση με τα μη παχιά συριστικά τριβόμενα τριβόμενο, σε αντίθεση με τα παχιά συριστικά κλειστά άηχο, σε αντίθεση με το ηχηρό /z/.

/z/: παχύ συριστικό, σε αντίθεση με τα μη παχιά συριστικά τριβόμενα τριβόμενο, σε αντίθεση με τα παχιά συριστικά κλειστά ηχηρό, σε αντίθεση με το άηχο /ʃ/.

/r/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από τα μη ουρανικά έρρινα έρρινο, διακρίνεται έτσι από το μη έρρινο ουρανικό

Η ηχηρότητα¹⁶ που χαρακτηρίζει φωνητικά το /r/ δεν αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό, γιατί εξυπακούεται από τη ρινικότητα.

/l/: ουρανικό, διακρίνεται έτσι από το μη ουρανικό πλευρικό πλευρικό, διακρίνεται έτσι από το μη πλευρικό ουρανικό

/k/: υπερωικό, διακρίνεται έτσι από τα μη υπερωικά κλειστά κλειστά, διακρίνεται έτσι από τα υπερωικά τριβόμενα άηχο, διακρίνεται έτσι από το ηχηρό /g/.

/g/:υπερωικῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ μὴ υπερωικῶ κλειστὰ κλειστῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ υπερωικῶ τριβόμενα ἠχηρῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἄηχο /k/.

/x/:υπερωικῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ μὴ υπερωικῶ τριβόμενα τριβόμενῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ υπερωικῶ κλειστὰ ἄηχο,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἠχηρῶ /γ/.

/γ/:υπερωικῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ μὴ υπερωικῶ τριβόμενα τριβόμενῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὰ υπερωικῶ κλειστὰ ἠχηρῶ,διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἄηχο /x/.

Ἄν κατατάξουμε τὰ σύμφωνα τοῦ ἰδιώματος ὡς πρὸς τὸν τόπο ἀρ-
θρωσης, ἔχουμε:

διχειλικῶ	/p/,/b/
χειλοδοντικῶ	/f/,/v/
ἀκρογλωσσοδοντικῶ	/t/,/d/
μεσοδοντικῶ	/θ/,/ð/
συριστικῶ	/ts/,/dz/,/s/,/z/
παχιῶ συριστικῶ	/tʃ/,/dʒ/,/ʃ/,/ʒ/
ουρανικῶ	/ŋ/,/ɲ/
υπερωικῶ	/k/,/g/,/x/,/ɣ/

Ἀπὸ τὸν παραπάνω πῖνακα προκύπτει ὅτι: οἱ τάξεις τῶν συριστικῶν,
τῶν παχιῶν συριστικῶν καὶ τῶν υπερωικῶν περιλαμβάνουν καὶ κλειστὰ
καὶ τριβόμενα σύμφωνα. Ἀντίθετα στὰ διχειλικῶ καὶ τὰ ἀκρογλωσσοδοντικῶ

έχουμε μόνο κλειστά* στα χειλοδοντικά και τα μεσοδοντικά μόνο τριβόμενα. Η φωνολογική αντίθεση κλειστό-τριβόμενο είναι εξάλλου η μόνη που διακρίνει στα συριστικά το /ts/ από το /s/ και το /dz/ από το /z/* στα παχιά συριστικά το /tʃ/ από το /ʃ/ και το /dʒ/ από το /ʒ/* στα υπερωικά το /k/ από το /x/ και το /g/ από το /ɣ/. Η παρατήρηση αυτή μας υποχρεώνει να θεωρήσουμε ότι η αντίθεση αυτή λειτουργεί και στις άλλες κατηγορίες συμφώνων. Έτσι πρέπει να ενοποιήσουμε τα διχειλικιά (/p/,/b/) και τα χειλοδοντικά (/f/,/v/) θεωρώντας ότι ανήκουν σε μια ενιαία κατηγορία (χειλικιά), που προσδιορίζεται από τη συμμετοχή των χειλιών κατά την άρθρωσή τους. Μεταξύ τους αντιτίθενται ως κλειστά προς τριβόμενα, ενώ η διχειλική ή χειλοδοντική τους άρθρωση αντίστοιχα είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι τα /p/ και /b/ είναι κλειστά ενώ τα /f/ και /v/ τριβόμενα. Επίσης πρέπει να ενοποιήσουμε τα ακρογλωσσοδοντικά (/t,d/) και τα μεσοδοντικά (/θ,δ/) θεωρώντας ότι ανήκουν σε μια ενιαία κατηγορία (οδοντικά), που προσδιορίζεται από τη συμμετοχή των δοντιών κατά την άρθρωσή τους. Μεταξύ τους αντιτίθενται ως κλειστά προς τριβόμενα, ενώ η ακρογλωσσοδοντική ή μεσοδοντική τους άρθρωση είναι αποτέλεσμα του ότι τα /t/ και /d/ είναι κλειστά ενώ τα /θ/ και /δ/ τριβόμενα.

Επεκτείνοντας τη φωνολογική αντίθεση κλειστό-τριβόμενο σε όλους τους τόπους άρθρωσης παρατηρούμε ότι το σύστημα των συμφώνων παρουσιάζει μια κανονικότητα. Όλες οι τάξεις εντός των ουρανικών (χειλικιά, οδοντικά, συριστικά, παχιά συριστικά, υπερωικά) περιλαμβάνουν και κλειστά και τριβόμενα σύμφωνα. Μεταξύ τους αντιτίθενται ως άηχα προς ηχηρά, π.χ. /p/-/b/, /θ/-/δ/, /ts/-/dz/, /k/-/g/...

Για τα έρρινα (/m/,/n/,/ɲ/) κρατήσαμε ως διακριτικά χαρακτηριστικά: α) έρρινο, για δλα, και β) χειλικό, οδοντικό, ουρανικό αντί-

στοιχα. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι αρκετά να διακρίνουν τα έρρινα μεταξύ τους και από τα άλλα φωνήματα με κοινό σημείο άρθρωσης, π.χ. το /m/ από το /b/, το /n/ από το /d/

Τέλος η κλειστότητα εξυπονεί τη στιγμιότητα και το χαρακτηριστικό: τριβόμενο την εξακολουθητικότητα (εξαίρεση τα έρρινα: πραγματώνονται ως κλειστά, γιατί κατά την πραγμάτωσή τους κλείνει η στοματική κοιλότητα και ως εξακολουθητικά, γιατί ο αέρας περνάει ελεύθερα από τη ρινική κοιλότητα).

2.3.2. Διαφωνηματικές σχέσεις

"Στον ερευνητή, όταν ορίσει γλωσσολογικά τα φωνήματα μιας γλώσσας με τα διακριτικά τους χαρακτηριστικά, απομένει μια τελευταία δουλειά: η ταξινόμησή τους - η κατασκευή του φωνολογικού συστήματος αυτής της γλώσσας. Αυτή η ταξινόμηση συνίσταται στο να καταταχτούν σε ομάδες τα φωνήματα έτσι ώστε να φανούν συγχρόνως, από τα διακριτικά χαρακτηριστικά από τα οποία απαρτίζονται, οι μεταξύ τους εξαρτήσεις και οι αντιθέσεις τους"¹⁷. Η αλληλεξάρτηση αυτή των φωνημάτων μέσα από τα διακριτικά τους χαρακτηριστικά δίνει και το μέτρο της συνοχής του φωνολογικού συστήματος, έτσι ώστε κάθε αλλαγή να μη θίγει ένα μόνο στοιχείο του συστήματος, αλλά να επηρεάζει και όλα τα άλλα που έχουν κοινά χαρακτηριστικά με αυτό¹⁸.

Αν λοιπόν κατατάξουμε μαζί τα φωνήματα του ιδιώματος που χαρακτηρίζονται από ένα ορισμένο διακριτικό χαρακτηριστικό, προκύπτουν οι ακόλουθες κατηγορίες:

κλειστά	/p, b, t, d, ts, dz, tʃ, dʒ, k, g/
τριβόμενα	/f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, x, γ/
άηχα	/p, f, t, θ, ts, s, tʃ, ʃ, k, x/
ηχηρά	/b, v, d, ð, dz, z, dʒ, ʒ, g, γ/
έρρινα	/m, n, ŋ/
πλευρικά	/l, λ/
παλλόμενα	/r/
χειλικά	/p, b, f, v, m/
οδοντικά	/t, d, θ, ð, n/
συριστικά	/ts, dz, s, z/
παχιά συριστικά	/tʃ, dʒ, ʃ, ʒ/
ουρανικά	/j, λ/
υπερωικά	/k, g, x, γ/

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι με το χαρακτηριστικό: κλειστό αναφέρονται φωνήματα που ως προς τον τόπο άρθρωσης χαρακτηρίζονται ως: χειλικά, οδοντικά, συριστικά, παχιά συριστικά και υπέρωικά. Καθεμιά από τις κατηγορίες των κλειστών περιλαμβάνει ένα άηχο και ένα ηχηρό φώνημα. Οι σχέσεις μεταξύ των κλειστών αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα:

		χειλικά	οδοντικά	συριστικά	παχιά συριστικά	υπερωικά
κλειστά	άηχα	p	t	ts	tʃ	k
	ηχηρά	b	d	dz	dʒ	g

Με το χαρακτηριστικό: τριβόμενο αναφέρονται φωνήματα που ως προς τον τόπο άρθρωσης χαρακτηρίζονται ως: χειλιανά, οδοντιανά, συριστιανά, παχιά συριστιανά και υπερωιανά. Και εδώ καθεμιά από τις κατηγορίες αυτές περιλαμβάνει ένα άηχο και ένα ηχηρό φώνημα. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται συστηματικά αυτές οι σχέσεις ανάμεσα στα τριβόμενα:

		χειλιανά	οδοντιανά	συριστιανά	παχιά συριστιανά	υπερωιανά
τριβόμενα	άηχα	f	θ	s	ʃ	x
	ηχηρά	v	δ	z	ʒ	γ

"Ότι υποδηλώνεται (στους πίνακες των κλειστών και των τριβόμενων) με το: ηχηρός είναι η αναλογικότητα των σχέσεων του /p/ προς το /b/, του /f/ προς το /v/, του /t/ προς το /d/ κτλ. Όποια κι αν είναι η φωνητική πραγματικότητα που διακρίνει το /p/ από το /b/, δεχόμαστε ότι είναι αυτή η ίδια που διακρίνει το /f/ από το /v/· οι μόνες διαφορές είναι εκείνες που συνεπάγεται η διχειλική και κλειστή άρθρωση στη μια περίπτωση, η χειλοδοντική και τριβόμενη στην άλλη"¹⁹. Τα κλειστά και τα τριβόμενα αποτελούν συστοιχίες²⁰.

Αν ενοποιήσουμε τις δυο συστοιχίες (κλειστά-τριβόμενα) παίρνουμε το πιο κάτω σχήμα:

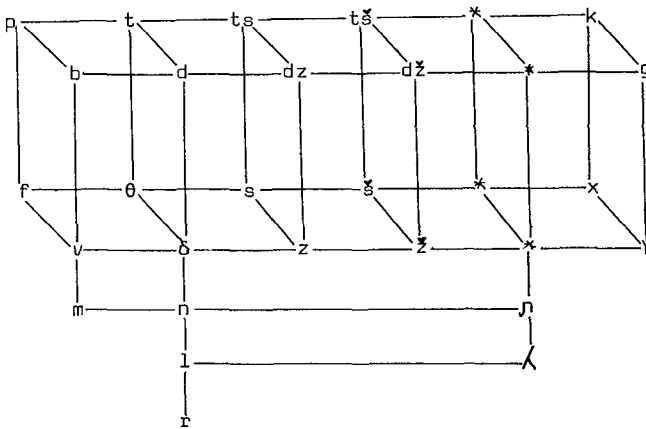
		χειλιανά	οδοντιανά	συριστιανά	παχιά συριστιανά	υπερωιανά
κλειστά	άηχα	p	t	ts	tʃ	k
	ηχηρά	b	d	dz	dʒ	g
τριβόμενα	άηχα	f	θ	s	ʃ	x
	ηχηρά	v	δ	z	ʒ	γ

Αν στο παραπάνω σχήμα προσθέσουμε τα φωνήματα που αντιπροσωπεύονται σε ορισμένους μόνο τόπους άρθρωσης (τα έρρινα:χειλιανά, οδοντιανά, ουρανιανά, και τα πλευριανά: οδοντιανά, ουρανιανά) και το παλλόμενο, έχουμε το πλήρες φωνολογικό σύστημα των συμφώνων του ιδιώματος:

		χειλιανά	οδοντιανά	συριστιανά	παχιά συριστιανά	ουρανιανά	υπερωιανά
κλειστά	άηχα	p	t	ts	tʃ		k
	ηχηρά	b	d	dz	dʒ		g
τριβόμενα	άηχα	f	θ	s	ʃ		x
	ηχηρά	v	δ	z	ʒ		γ
έρρινα		m	n			ɲ	
πλευριανά			l			ʎ	
παλλόμενο			r				

Στον προηγούμενο πίνακα εμφανίζεται μια καινούργια τάξη: τα ουρανικά. Η τάξη αυτή αντιπροσωπεύεται μόνο από τα έρρινα και τα πλευρικά, ενώ λείπουν εντελώς οι συστοιχίες των κλειστών και των τριβόμενων. Θα μπορούσαμε αναδιατάσσοντας τον πίνακα να ονομάσουμε την τάξη των παχιών συριστικών: ουρανικά, αρθρωτικό χαρακτηριστικό που άλλωστε το έχουν, και την τάξη των συριστικών: φατνιακά. Έτσι, ενοποιώντας τις τάξεις των παχιών συριστικών και των ουρανικών, θα καλύπταμε το κενό που παρουσιάζει το σύστημα. Η ενοποίηση όμως αυτή δε θα απέδιδε τη δυναμική του συστήματος, το οποίο, στο φωνητικό επίπεδο, καλύπτει το παραπάνω κενό με τα ουρανικά αλλόφωνα των υπεραϊκών.

Μια παραστατική απεικόνιση του φωνολογικού συστήματος των συμφώνων του ιδιώματος δίνει το παρακάτω σχήμα.

* Οι θέσεις αυτές στο φωνητικό επίπεδο καταλαμβάνονται από τα ουρανικά αλλόφωνα των /k, g, x, γ/.

2.4. Τα φωνήεντα

2.4.1. Το φώνημα /a/

/a/-/ə/ : /sɔ́ra/ "η αδερφή" - /sɔ́rə/ "αδερφή"
/akwtsá/ "έπιανε" - /akwtsə/ "έπιασε"
/lámυ/ "πλέναμε" - /lámυ/ "πλύνουμε"

/a/-/ɔ/ : /arádu/ "ξύνω" - /arúdu/ "γελάω"
/pánə/ "πάνα" - /pɔnə/ "μέχρι"
/pákə/ "αν" - /pákə/ "τρώει"

/a/-/e/ : /alágu/ "τρέχω" - /alégυ/ "διαλέγω"
/páru/ "παλούκι" - /péru/ "τρίχα"
/sákυ/ "σανί" - /sékυ/ "κρυώνω"

/a/-/i/ : /trámə/ "υφάδι" - /trímə/ "τρίμμα"
/pɔ́agu/ "κατώφλι" - /frígu/ "ψήνω"

/a/-/o/ : /fákυ/ "κάνω" - /fókυ/ "φωτιά"
/grásυ/ "παχύς" - /grósυ/ "χοντρος"
/ámυ/ "έχω" - /ómυ/ "άνθρωπος"

/a/-/u/ : /arádu/ "ξύνω" - /arúdu/ "μαλακός"
/ánu/ "χρόνος" - /únu/ "ένας"
/pákə/ "μήπως" - /núkə/ "καρύδι"

Το φώνημα /a/ πραγματώνεται ως ένα τρίτου βαθμού ανοίγματος (ανοιχτό) κεντρικό φωνήεν. Είναι το πιο ανοιχτό φωνήεν του ιδιώματος.

2.4.2. Το φώνημα /ə/

/ə/-/a/ : βλ. φώνημα /a/

/ə/-/ɯ/ : /arədʒw/ "σειρές" - /arədʒw/ "γελάς"

/ə/-/e/ : /máne/ "χέρι" - /máne/ "αύριο"
/suáre/ "παντρεύει" - /suáre/ "ήλιος"
/afláre/ "βρήκαν" - /afláre/ "εύρεση"

/ə/-/o/ : /lále/ "θείος" - /lálo/ "θείε:"

/ə/-/u/ : /ɪndre/ "μπαίνει" - /ɪndru/ "μπαίνω"
/ɪmne/ "περπατάει" - /ɪmnu/ "περπατάω"
/skútre/ "τινάζει" - /skútru/ "τινάζω"

Το φώνημα /ə/ πραγματώνεται ως ένα δεύτερου βαθμού ανοίγματος (ενδιάμεσο) κεντρικό φωνήεν. Αρθρωτικά βρίσκεται μεταξύ /ɯ/ (που είναι το πιο κλειστό, κεντρικό, μη στρογγυλό φωνήεν) και /a/ (που είναι το πιο ανοιχτό φωνήεν του ιδιώματος).

2.4.3. Το φώνημα /w/

/w/-/a/ : βλ. φώνημα /a/

/w/-/e/ : βλ. φώνημα /e/

/w/-/e/ : /múʒti/ "δαγκώνεις" - /mésʒti/ "κερνάς"
/psúne/ "λίγη" - /pséme/ "φέμα"

/w/-/i/ : /astíngu/ "αριστερός" - /astíngu/ "σβήνω"
/tsúnɥ/ "κρατάω" - /tsínu/ "δειπνάω"
/bútsɥ/ "βαρέλια" - /bútsi/ "μπούτια"

/w/-/o/ : /fúre/ "χωρίς" - /fóre/ "φόρα"

/w/-/u/ : /arúdu/ "γελώ" - /arúdu/ "μαλακός"
/zgrúpu/ "ξύνω" - /zgrúpu/ "πνίγω"

Το φώνημα /w/ πραγματώνεται ως ένα πρώτου βαθμού ανοίγματος (κλειστό) κεντρικό, μη στρογγυλό φωνήεν. Σε τελική άτονη θέση πραγματώνεται ημιφωνικά [ɥ].

2.4.4. Το φώνημα /e/

/e/-/a/ : βλ. φώνημα /a/

/e/-/e/ : βλ. φώνημα /e/

/e/-/ω/ : βλ. φώνημα /ω/

/e/-/i/ : /téndə/ "κουβέρτα" - /si tɪndə/ "να απλώσει"

/e/-/ο/ : /lémv/ "ξύλο" - /lɔmv/ "παίρνουμε"
/kérv/ "χάνω" - /kɔrv/ "χορός"
/sémv/ "σημάδι" - /sɔmv/ "ύπνος"

/e/-/υ/ : /krérv/ "σκάω" - /krúrv/ "δοχείο"
/téndə/ "κουβέρτα" - /túndə/ "κουρεύει"
/sélə/ "σέλα" - /súlə/ "σούβλα"

Το φώνημα/e/πραγματώνεται ως ένα δεύτερου βαθμού ανοίγματος (ενδιάμεσο),μπροστινό, μη στρογγυλό φωνήεν. Αρθρωτικά βρίσκεται μεταξύ/i/(που είναι το πιο κλειστό ,μπροστινό,μη στρογγυλό φωνήεν) και/a/.Πραγματώνεται πάντα τονισμένο σε αρχική και εσωτερική θέση, ενώ σε τελική και άτονο και τονισμένο. Πραγματώνεται ως [je] σε αρχική θέση (προαιρετικά),ή μετά από φωνήεν. Πριν από φωνήεν πραγματώνεται ως [ej].

2.4.5. Το φώνημα/i/

/i/-/α/ : βλ. φώνημα/a/

/i/-/ω/ : βλ. φώνημα/ω/

/i/-/ε/ : βλ. φώνημα/ε/

/i/-/o/	: /kíʒi/ "ουρείς"	- /kóʒi/ "ράβεις"
	/fíɾə/ "ζημιά"	- /fóɾə/ "φόρα"
	/arízu/ "ρύζι"	- /arózu/ "ρόζος"

/i/-/u/	: /tíndu/ "απλώνω"	- /túndu/ "κουρεύω"
	/alíngu/ "αλείφω"	- /lúngu/ "μακρύς"

Το φώνημα /i/ πραγματώνεται ως ένα πρώτου βαθμού ανοίγματος (κλειστό), μπροστινό, μη στρογγυλό φωνήεν. Πραγματώνεται ως: [jɪ]: σε τονιζόμενη θέση μετά από φωνήεν και σε εσωτερική άτονη θέση μετά από κλειστό φωνήεν* [i.j]: σε τονιζόμενη θέση πριν από φωνήεν* [i]: σε εσωτερική άτονη θέση πριν από κλειστό φωνήεν, σε τελική άτονη θέση, όταν προηγείται σύμπλεγμα με ένηχο (πβ. 2.8.I.I.)* [j]: σε αρχική άτονη θέση πριν από φωνήεν, σε μεσοφωνηεντική άτονη θέση, σε εσωτερική άτονη θέση πριν ή μετά από ανοιχτότερο φωνήεν, και σε τελική άτονη θέση (πβ. όμως παραπάνω).

2.4.6. Το φώνημα /o/

/o/-/a/ : βλ. φώνημα /a/

/o/-/ə/ : βλ. φώνημα /ə/

/o/-/ɯ/ : βλ. φώνημα /ɯ/

/o/-/e/ : βλ. φώνημα /e/

/o/-/i/ : βλ. φώνημα /i/

/ο/-/υ/ : /ρτύρι/ "πύο" - /ρτύρι/ "κορομηλιές"
/ξύ/ε/ "σόλες" - /ξύ/ε/ "σκουπιδάκια"
/κτύρι/ "ζεματιστό νερό" - /κτύρι/ "δοχείο"

Το φώνημα /ο/ πραγματώνεται ως ένα δεύτερου βαθμού ανοίγματος (ενδιάμεσο), πρισινό, στρογγυλό φωνήεν. Αρθρωτικά βρίσκεται μεταξύ /υ/ (που είναι το πιο κλειστό, πρισινό, στρογγυλό φωνήεν) και /α/. Ελεύθερη ποιικιλία σε αρχική τονιζόμενη θέση: [ω̞].

2.4.7. Το φώνημα /υ/

/υ/-/α/ : βλ. φώνημα /α/

/υ/-/ε/ : βλ. φώνημα /ε/

/υ/-/ω/ : βλ. φώνημα /ω/

/υ/-/ε/ : βλ. φώνημα /ε/

/υ/-/ι/ : βλ. φώνημα /ι/

/υ/-/ο/ : βλ. φώνημα /ο/

Το φώνημα /υ/ πραγματώνεται ως ένα πρώτου βαθμού ανοίγματος (κλειστό), πρισινό, στρογγυλό φωνήεν. Πραγματώνεται ως: [u̞]: σε τονιζόμενη θέση

μετά από φωνήεν και σε εσωτερική άτονη θέση μετά από φωνήεν* [u]: σε τελική άτονη θέση, όταν προηγείται σύμπλεγμα με ένηχο (πβ. 2.8.Ι.Ι.)* [w]: σε αρχική και εσωτερική άτονη θέση πριν από ανοιχτότερο φωνήεν, σε μεσοφωνηεντική άτονη θέση, και σε τελική άτονη θέση (πβ. όμως παραπάνω).

2.5. Φωνηεντικές ακολουθίες και φωνολογική τους αξία

Σε επόμενο κεφάλαιο (2.9.) θα εξετάσουμε λεπτομερειακά τον τρόπο με τον οποίο τα επτά φωνήεντα του ιδιώματος συνδυάζονται μεταξύ τους για το σχηματισμό των διάφορων φωνηεντικών ακολουθιών. Εδώ μας ενδιαφέρουν οι φωνηεντικές ακολουθίες από την αποψη της φωνολογικής τους αξίας, αν δηλαδή οι λεγόμενοι δίφθογγοι αποτελούν ένα φώνημα ή είναι ένα φωνηεντικό σύμπλεγμα (ανάλογο πρόβλημα για τα σύμφωνα βλ. 2.2.Ι3.: Τα προστριβόμενα).

Για τη φωνολογική αξία των φωνηεντικών ακολουθιών στις διάφορες θέσεις έχουμε:

α) αρχική θέση

/uáspe/	[wáspe]	"φιλοξενούμενος"	-	/láspe/	"λάσπη"
/uáe/	[wáje]	"πρόβατο"	-	/láe/	"μαύρη"
/iú/	[jú]	"πού"	-	/tu/	"σε, μέσα σε"
/iána/	[jána]	"να:"	-	/rána/	"η πάνα"

β) εσωτερική θέση

/de aduáre/	[djadwáre]	"χαράματα"	-	/adáre/	"κάνει"
/ariáte/	[arjáte]	"βαρβάτος"	-	/arátse/	"κρύος"
/xuwáre/	[xwáre]	"χωριά"	-	/xáre/	"χάρη"

γ) τελική θέση

/védou/ [védou]	"χήρος"	- /védue/ [védue]	"χήρες"
/védui/ [védui]	"χήροι"	- /védou/ [védou]	"χήρος"
/láu/ [láu]	"πλένω"	- /lái/ [láj]	"πλένεις"
/núu/ [núu]	"καινούργιος"	- /núi/ [núj]	"καινούργιοι"
/alnéi/ [alnéj]	"κλωνάρια"	- /me alnái/ [mjalnáj]	"ανέβηκα"
/γíu/ [γíu]	"ζωντανός"	- /γíi/ [γíj]	"ζωντανός"
/γíu/ [γíu]	"ζωντανός"	- /γíe/ [γíje]	"ζωντανή"
/lúnia/ [lúnja]	"η Δευτέρα"	- /lúna/ [lúna]	"το φεγγάρι"

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω ελάχιστα ζεύγη, υπάρχει δυνατότητα εναλλαγής των δύο στοιχείων της διφθόγγου κι επομένως οι διφθόγγοι δεν έχουν μονοφωνηματική αξία. Το ημιφωνικό στοιχείο αυτών των διφθόγγων (j ή w) είναι ημιφωνική πραγμάτωση των /i/ (πβ. 2.4.5.) και /u/ (πβ. 2.4.7.) αντίστοιχα.

2.6. Φωνολογικός ορισμός των φωνηεντικών φωνημάτων

Το φωνηεντικό σύστημα του ιδιώματος είναι τριγωνικό²¹. Τα διακριτικά χαρακτηριστικά είναι: α) ο βαθμός ανοίγματος για όλα τα φωνήεντα, και β) ο τύπος άρθρωσης (το πιο ανοιχτό φωνήεν δεν μπαίνει στο πλέγμα των αντιθέσεων με βάση τον τύπο άρθρωσης).

Το φωνηεντικό σύστημα του ιδιώματος παρουσιάζει τρεις βαθμούς ανοίγματος και τρεις αρθρωτικές θέσεις. Ως προς το βαθμό ανοίγματος τα φωνήεντα χωρίζονται ως εξής:

πρώτος βαθμός ανοίγματος (κλειστά) /i, u, u/

δεύτερος βαθμός ανοίγματος (ενδιάμεσα) /e, e, o/

τρίτος βαθμός ανοίγματος (ανοιχτό)/a/

Ως προς τον τόπο άρθρωσης τα φωνήεντα διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

μπροστινά /i,e/

κεντρικά /ɤ,ə/

πισινά /u,o/

Φωνολογικός ορισμός των φωνηεντικών φωνημάτων:

Από τα αρθρωτικά τους χαρακτηριστικά (2.4.Ι.-7.) κρατήθηκαν μόνο όσα έχουν διακριτική αξία (πβ. 2.3.Ι.). Έτσι το χαρακτηριστικό: στρογγυλό δεν είναι διακριτικό για τα /o/ και /u/ γιατί εξυπακούεται από το: πισινό, καθώς δεν υπάρχουν πισινά μη στρογγυλά φωνήεντα στο ιδίωμα. Επίσης το χαρακτηριστικό: μη στρογγυλό δεν είναι διακριτικό, γιατί δεν υπάρχουν μπροστινά και κεντρικά στρογγυλά φωνήεντα στο ιδίωμα.

/i/: κλειστό, που το διακρίνει από το /e/ και το /a/.

μπροστινό, που το διακρίνει από τα /ɤ/ και /u/.

/e/: ενδιάμεσο, που το διακρίνει από το /i/ και το /a/.

μπροστινό, που το διακρίνει από τα /ə/ και /o/.

/a/: ανοιχτό, χαρακτηριστικό με το οποίο διακρίνεται από όλα τα άλλα φωνήεντα του συστήματος. Το διακριτικό χαρακτηριστικό του τόπου άρθρωσης (κεντρικό) περισεύει, γιατί το /a/ είναι το μόνο ανοιχτό φωνήεν του συστήματος.

/ɤ/: κλειστιά, διακρίνεται έτσι από το /ə/ και το /a/.

κεντριτιά, διακρίνεται έτσι από τα /i/ και /u/.

/ə/: ενδιάμεσα, διακρίνεται έτσι από το /ɤ/ και το /a/.

κεντριτιά, διακρίνεται έτσι από το /e/ και το /o/.

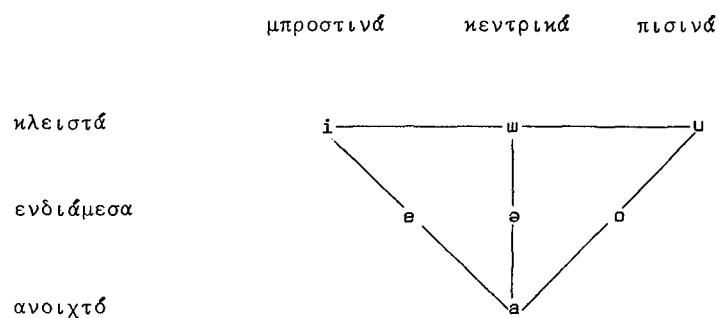
/u/: κλειστιά, διακρίνεται έτσι από το /o/ και το /a/.

πισιντιά, διακρίνεται έτσι από τα /i/ και /ɤ/.

/o/: ενδιάμεσα, διακρίνεται έτσι από το /u/ και το /a/.

πισιντιά, διακρίνεται έτσι από τα /e/ και /ə/.

Στη συνέχεια δίνουμε τη γραφική παράσταση του φωνηεντικού τριγώνου:

2.7. Λειτουργία του φωνηματικού συστήματος

Μετά την εξακρίβωση και το φωνολογικό ορισμό των φωνημάτων θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο το ιδίωμα χρησιμοποιεί τα φωνήματα για την κατασκευή των σημαίνοντων του. Η εξέταση, από την οποία θα προκύψουν οι νόμοι που διέπουν τη συνύπαρξη των φωνολογικών μονάδων μέσα στα σημαίνοντα του ιδιώματος, είναι απαραίτητη, γιατί κάθε γλώσσα συνδυάζει τις φωνολογικές της μονάδες με το δικό της τρόπο. Έτσι κι αν δυο γλώσσες έχουν τα ίδια φωνήματα, μπορούν να διαφέρουν στον τρόπο που τα χρησιμοποιούν· το γεγονός αυτό δίνει και τη φωνολογική αξία που έχει κάθε φώνημα στις διάφορες γλώσσες.

Τα δυο επιμέρους φωνηματικά συστήματα που έχουμε δει (σύστημα συμφώνων (2.3.2.) και σύστημα φωνηέντων (2.6.)), αποτελούν μαζί το πλήρες σύστημα των φωνημάτων του ιδιώματος. Αυτές είναι όλες οι φωνηματικές μονάδες με τη βοήθεια των οποίων οι ομιλητές του ιδιώματος κατασκευάζουν τα σημαίνοντα που χρησιμοποιούν στην επικοινωνία τους. Τους περιορισμούς που υπάρχουν στην εμφάνιση των φωνημάτων στις διάφορες θέσεις και στους διάφορους συνδυασμούς θα εξετάσουμε στη συνέχεια (2.8., 2.9.).

Παρόλο που τα φωνήεντα και τα σύμφωνα μαζί αποτελούν το πλήρες σύστημα και μπορούν να συνεξετάζονται²², συνήθως διαχωρίζουμε τα δυο συστήματα και τα εξετάζουμε χωριστά, αλλά όχι και ανεξάρτητα. Κι αυτό γιατί "είναι πιο πρόσφορο να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ συμφωνικού και φωνηεντικού συστήματος. Αυτό που περιμένουμε από τα σύμφωνα και τα φωνήεντα δεν είναι να εμφανίζονται στα ίδια φωνηεντικά περιβάλλοντα, δηλ. να βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση αντίθε-

σης, αλλά να διαδέχονται τα μεν τα δε στη ροή του λόγου, δηλ. να βρίσκονται σε αντιπαράταξη²³".

Στην παραπάνω άποψη συνηγορούν και οι ακόλουθες διαπιστώσεις από τη μελέτη του ιδιώματος:

- α). Μόνο τα φωνήεντα μπορούν να αποτελούν τον πυρήνα της συλλαβής και το στοιχείο που δέχεται τον τόνο.
- β). Τα φωνήεντα συνδυάζονται πιο ελεύθερα από τα σύμφωνα και σε όλες τις θέσεις.
- γ). Τα σύμφωνα αποκλείονται ως τελικά (ελάχιστες εξαιρέσεις, π.χ. /as/ "ας") ενώ από τα φωνήεντα μόνο τα /ə/ και /w/ αποκλείονται ως αρχικά.

2.7.Ι. Το συμφωνικό σύστημα

Θα εξετάσουμε στη συνέχεια το συμφωνικό σύστημα

- α) σε αρχική θέση πριν από κάθε φωνήεν, και
- β) σε εσωτερική θέση πριν από κάθε φωνήεν.

Στον πίνακα Ι φαίνεται η λειτουργία του συμφωνικού συστήματος σε αρχική θέση (δηλώνεται με -) και σε εσωτερική θέση (δηλώνεται με /) πριν από κάθε φωνήεν.

(βλ. πίνακα στην επόμενη σελίδα)

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

Λειτουργία του συμφωνικού συστήματος

	a	ə	ɤ	e	i	o	u
p	/	/	/	/	/	/	/
b	/	/	/	/	/	/	/
f	/	/	-	/	/	/	/
v	/	/	/	/	/	/	/
m	/	/	/	/	/	/	/
t	/	/	/	/	/	/	/
d	/	/	/	/	/	-	/
θ	/	/	-	/	/	/	/
ð	/	/	-	/	/	/	/
n	/	/	/	/	/	/	/
l	/	/	/	/	/	/	/
r	/	/	/	/	/	/	/
ts	/	/	/	/	/	/	/
dz	/	/	/	/	/		/
s	/	/	/	/	/	/	/
z	/	/	/	/	/	/	/
tʃ	/			/	/	/	/
dʒ	/			/	/	/	/
ʃ	/			/	/	/	/
ʒ	/			/	/	-	/
ɲ	/			/	/	/	/
ʎ	/			/	/	/	/
k	/	/	/	/	/	/	/
g	/	/	/	/	/	/	/
x	/	/	/	/	/	/	/
ɣ	/	/	/	/	/	/	/

Παραδείγματα:

I. Το συμφωνικό σύστημα σε αρχική θέση:

/páðe/ "πεδιάδα", /pé1ji/ "παλάμες", /páne/ "ψωμί", /péru/ "τρέχα",
/píngu/ "σπρώχνω", /pótu/ "μπορώ", /púriku/ "ψύλλος".
/bágu/ "βάζω", /bérgi/ "γενειάδες", /búrdlæ/ "ξυλόχτενο",
/bésu/ "κλάνω", /bíla/ "βόλος", /bórdžæ/ "χρέος", /búte/ "βαρέλι".
/fágu/ "οξιά", /fátsuri/ "πρόσωπα", /fútæ/ "χωρίς", /fétu/ "γεννάω",
/firésku/ "προφυλάγω", /fólu/ "προσφώλι", /fudúlu/ "περήφανος".
/váke/ "αγγελάδα", /válu1ri/ "κοιλιάδες", /vúru/ "κανένας", /vésku/
"ντύνω", /vínðiku/ "θεραπεύω", /vó1ru/ "τυλιγάδι", /vú1ræ/ "αλεπού".
/má1æ/ "αρκετά", /méri/ "μεγάλοι", /múžku/ "δαγκώνω", /mésu/ "μήνας",
/mínu/ "κουνάω", /mólu/ "μουσκεύω", /mú1gu/ "αρμέγω".
/tá1aru/ "κάδος", /távli/ "τάβλες", /tuwπάxu/ "αχόρταγος", /téndæ/ "κου-
βέρτα", /tíndu/ "απλώνω", /térku/ "γνέθω", /túndu/ "κουρεύω".
/dáte/ "δοσμένη", /dámtsi/ "λεκέδες", /dwnqwnésku/ "σκάω", /dérte/
"στενοχώρια", /mæ dirínu/ "ταράσσομαι", /dérnu/ "κοιμούμαι",
/du1ráuæ/ "κόσμος".
/tháæ/ "θαύμα", /thwpsésku/ "θαυμάζω", /théru/ "θερισμός", /thi1rámæ/
"θαυμάμα", /thólu/ "θόλος", /thulusítu/ "θολός".
/dáska1u/ "δάσκαλος", /dwmá1u/ "δαμάλι", /dése/ "πηγή", /diky1áru/
"ζητιάνος", /dóxæ/ "ευνοϊκή τοποθεσία", /duki1míæ/ "δοκιμή".
/násturu/ "κουμπί", /néri/ "μύτες", /nwró1i/ "πίσω", /négu1æ/ "ομήχλη",
/ni1rtútu/ "άρρωστος", /nódu/ "κόμπος", /nu1má1u/ "σφαχτό".
/lárte/ "γάλα", /lérdzi/ "φαρδείς", /lúndzítu/ "άρρωστος", /lénu/
"ξύλο", /límbæ/ "γλώσσα", /lóbudæ/ "λοβοδιές", /lundzímæ/ "μάκρος".

/rátse/ "ράτσα", /rǎxi/ "ράφια", /rǎnda/ "ξύστρα", /ribiχb/ "ρεμπελιό",
/rǎbulu/ "ρόμπολο", /rusfǎte/ "χαριστινική εκδοούλευση".
/tsǎre/ "χώμα", /tsǎgi/ "μασούρια", /tsǎnu/ "κρατάω", /tsǎmu/ "λέμε",
/tsǎru/ "κόσκινο", /tsǎra/ "μεγάλη φέτα φωμιού", /tsurǎte/ "τσεκούρι".
/dzǎtse/ "δέκα", /dzǎru/ "τυρόγαλο", /dzǎku/ "λέω", /dzǎmu/ "αναστενάζω",
/dzǎnkχu/ "γόνατο", /dzǎe/ "μέρα".
/sǎru/ σκάβω", /sǎrtsi/ "σιγκούνια", /sǎndze/ "άλμα", /sǎmtǎ/ "ευνοϊκά",
/singru/ "μόνος", /sǎmu/ "ύπνος", /surǎnu/ "προσήλιο".
/zǎkate/ "φιλοπράγματα", /zǎri/ "ζάρες", /zuruǎsku/ "αρπάζω", /zǎru/
"αριστερός", /zimruǎsku/ "ζημιώνω", /zǎra/ "με το ζόρι", /zǎru/ "τρελλός".
/tǎtǎ/ "είδος χορού", /tǎflǎ/ "φλούδα", /tǎnǎse/ "στάχτη", /tǎru/
"πόδι", /tǎrutku/ "μισόχαζος".
/dzǎmandǎne/ "γιλέκο", /dzǎre/ "τσέπη", /dzǎmǎke/ "τζαμαρλά",
/dzǎku/ "χορεύω, παιχνίδι", /dzǎniǎrine/ "κέντρο".
/ǎxǎlku/ "μισόχαζος", /ǎdu/ "κάθομαι", /ǎdzǎme/ "είδος κλωστής",
/ǎrutu/ "βρύση", /ǎmuruǎru/ "τυφλοπόντικας".
/ǎru/ "αναμμένο κάρβουνο", /ǎngu/ "εξόγκωμα", /ǎruku/ "βλάκας".
/ǎre/ "μέλι", /ǎrku/ "Τετάρτη", /ǎku/ "μικρός", /ǎrizǎ/ "μυρουδιά".
/ǎnǎru/ "λιανούρα", /ǎre/ "λαγός", /ǎtsu/ "είδος νήματος",
/ǎndǎru/ "λιοντάρι".
/kǎdu/ "πέφτω", /kǎru/ "δρόμοι", /kǎndiku/ "τραγούδι", /kǎru/ "στήθος",
/kǎru/ "πευκώνας", /kǎdu/ "αγκώνας", /kǎnǎru/ "κουρνούτι".
/ǎlǎnu/ "κίτρινος", /ǎni/ "καλιακούδες", /ǎnǎ/ "κότα", /ǎme/
"χαλινάρι", /ǎne/ "καλά", /ǎnu/ "άδειος", /ǎnǎru/ "σκυλόψωμο".

/xáskə/ "χάσκα", /xə́xuri/ "χάλια", /xwɾɣiə/ "χαράματα", /xérbu/ "βράζω",
/xivrésku/ "έχω πυρετώ", /xə́dʒə/ "χότζας", /xúne/ "χοάνη".
/γásturu/ "γάστρα", /γə́ŋgi/ "γάμπες", /γύ́tʂu/ "γκισέμι", /γέ́rɱu/ "σκουλήκι",
/γί́yindzɰ/ "είκοσι", /γό́rə/ "γόπα", /γυɾnɯtsə́rɯxi/ "γουρουνοτσάρουχα".

II. Το συμφωνικό σύστημα σε εσωτερική θέση:

/adwɾáre/ "πότισμα", /ndzɰrə́ri/ "τσιμπήματα", /ŋwɾáɾtike/ "φίδι",
/arélə/ "λεπτό σανίδι", /ə́pɾiə/ "ξημερώνει", /aróɾtu/ "κουβαλάω",
/arúku/ "πετυχαίνω".
/trubátu/ "λυσασμένος", /dʒubə́ni/ "κουτάλες", /kwɿwɰwɿ́ike/ "πολυκοσμία",
/nubéte/ "παρέα", /ɾibíxə/ "ρεμπελιό", /ubóɾu/ "αυλή", /ə́buɾə/ "ατμόζ".
/ksifáre/ "φέτα", /ksifə́ri/ "φέτες", /afé́ndi/ "αφέντης", /kafiné/
"καφενείο", /kúfɾi/ "διάρροιες", /afuɿé́sku/ "κερδίζω".
/dávənu/ "βοϊδόμυγα", /kuvə́tʂw/ "σουπιέρες", /niwɾɣítu/ "που δεν τον
μάλωσαν", /ɟwɾwɰné́xɯ/ "γκαραβέλι", /aɾɯvɿɾswɿ́tʂə/ "ξεθύμασμα", /linivésu/
"τεμπέλης", /swɰv́rə/ "σαβούρα".
/afumáre/ "κάπνισμα", /ŋwɾɿlimə́ri/ "σκαρφαλώματα", /amáɱu/ "αργώ",
/améu/ "δικός μου", /amí́ndu/ "γεννάω", /amó́xɯ/ "μούλιασμα", /ɾlimúŋə/
"πνευμόνι".
/dʒumitáte/ "μισός", /bɰtə́xi/ "μαντάνια", /vátɰɱu/ "σκοτώνω", /fráte/
"αδερφός", /ɾwɿ́tike/ "πατίθρες", /liʒkitə́ɾu/ "μέτρο μήκους",
/akwɿswɿ́tʂə/ "λαβή".
/adáɾʂu/ "αύξησα", /ɱudə́ɱu/ "κομποδένομε", /adwɾáɿi/ "πότισα",

/agudésku/ "χτυπῶ", /anwnwdíre/ "εργασία στο ύψωμα", /dadúnu/ "μαζί".
/aðánatu/ "αθάνατος", /kwláθə/ "καλάθι", /aðéɾə/ "κορυφή (μτφ.)",
/éθimɯ/ "έθιμο", /kaθɛlu/ "καθόλου", /aláθɯ/ "λάθος".
/alsíðə/ "αλυσίδα", /tsiywɾíðə/ "τσιγαρίδα", /sɾudéu/ "σπουδαίος",
/aðímtə/ "δίμιτο", /kliðótɯ/ "μικρό σκεύος", /ɾidɯɾínaku/ "πινάκιο".
/adunáɾe/ "μάζεμα", /angunéɾi/ "γωνίες", /anwkɾítʂɯ/ "ξινίλα",
/ayunésku/ "διώχνω", /arúniku/ "γλυστράω", /munóɫku/ "μοναχικός",
/ɾénuɾə/ "καρφί".
/aláɾtu/ "γαυγίζω", /vníəni/ "βαλάνια", /alwǵáɾe/ "τρέξιμο",
/afuɫésku/ "κερδίζω", /alikutsésku/ "καθυσπερώ", /aléɾɯ/ "δικός τους",
/alúmtɯ/ "παλεύω",
/arédɯ/ "ξύνω", /arétsi/ "κρύοι", /arúnɔdzə/ "πυτιά", /aburédzɯ/
"βάζω στον ατμό", /akupiríɾe/ "σκέπασμα", /aróɾnu/ "σπυράκι",
/arugwésku/ "ρεύομαι".
/akwtsáɾe/ "πιάσιμο", /ambutsésku/ "βρωμάω", /amukwítswǵe/ "αδιαφορία",
/atsélu/ "αυτός", /aríðitsíne/ "ρίζα", /tsutsóɾtə/ "είδος πίτας",
/kwtsútɯ/ "μαχαίρι".
/búdza/ "το χέλι", /aludzésku/ "ζυμώνω", /údzwɾe/ "μαστοί",
/ɾidzémɯ/ "ψήνουμε", /lúndzitu/ "άρρωστος", /ʂidzúi/ "κῆθησα".
/alwsáɾtu/ "αφημέλιος", /katasóɾtsi/ "κατασάρκια", /uswku/ "στεγνώνω",
/asésku/ "φτάνω", /ɾwɾiásini/ "νηστεία", /kwsóɾɫə/ "σπιτάκι",
/asúdu/ "ιδρώνω".
/azáɾe/ "πιάσιμο", /gíʂə/ "ούρδα", /azwɾuésku/ "πιάνω", /vwzésku/
"βουλίζω", /kakuɾíziku/ "κακορίζικος", /xazɔ/ "χαζός", /ɾizúésku/ "κοροϊδεύω".

/mutšále/ "μούσκεμα",/lutšésku/ "θολώνω",/tutšine/ "κάρβουνο",
/fitšóru/ "παιδί",/klitšúru/ "κλαδί".
/babadžánu/ "λεβέντης",/alwdžé/ "είδος υφάσματος",/bwdžinákú/ "σύγαμπρος",
/me adžóku/ "παίζω", /adžúngu/ "φτάνω".
/me milišášte/ "ενδιαφέρομαι",/arušésku/ "κοκκινίζω",/išire/ "έξοδος",
/lišóru/ "ελαφρός",/lišurédzu/ "ελαφρύνω".
/stižáxe/ "τυροσανίδα",/aružésku/ "χλιμιντρύζω",/aružire/ "χλιμιντρισμα",
/gubóžu/ "καρφί για καλίγωμα".
/dujáu/ "κόσμος",/burdžre/ "είδος θάμνου", /me aγyρisésku/ "βιάζομαι",
/stajó/ "ζόρι,βία",/ajurdžésku/ "μυρίζω".
/astwá/ "ένοβε (μτφ.)",/rá/ "άχυρα",/fúine/ "δερμάτι",
/malótu/ "κάπα",/alúmtria/ "αλλιώς".
/akátsu/ "πιάνω",/mistikému/ "σμίγουμε",/bwkúre/ "χαλκός",
/vwndáke/ "δεματάκι",/arwkie/ "ρακί",/strikóru/ "στραγγίζω",
/akúmbwru/ "αγοράζω".
/báganu/ "καφέ σκούρο",/vwrliǵéri/ "τριγυρίσματα",/agwrsésku/ "ξεχνάω",
/vwrliǵédzu/ "τριγυρίζω",/swlwǵire/ "απόλυση",/štrigóri/ "ελέβοροι",
/néǵure/ "ομίχλη".
/buxari/ "καπνοδόχος",/suxédzu/ "ζοχάδες",/axútu/ "τόσος",
/kóxe/ "κόγχη",/taxinimé/ "πρωινό",/axórgia/ "χωριστά",
/šaxúliku/ "μισόχαζος".
/tiǵáne/ "τηγάνι",/twǵéri/ "μονάδες μέτρησης", /lwγwrsésku/ "ξεκινάω-
ρίζω",/agóve/ "αγώγι",/agízmú/ "τρυγώ",/agópa/ "γρήγορα",
/me aγyρisésku/ "βιάζομαι".

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι:

I) Σε αρχική θέση το συμφωνικό σύστημα εμφανίζεται πλήρες μόνο πριν από τα: /a/ και /u/. Εμφανίζονται και τα εξής μειωμένα συστήματα:

α) πριν από /ə/ δεν απαντούν τα /θ,δ,tʃ,dʒ,ʃ,ʒ,ɲ,ʎ/.

β) πριν από /ʊ/ δεν απαντούν τα /ɾ,tʃ,dʒ,ʃ,ʒ,ɲ,ʎ/.

γ) πριν από /e/ και /i/ δεν απαντά το /ʒ/.

δ) πριν από /o/ δεν απαντούν τα /dʒ,ɲ,ʎ/.

Η εμφάνιση μειωμένων συμφωνικών συστημάτων οφείλεται σε ελλειπτική κατανομή ή ουδετεροποίηση.

Σε ελλειπτική κατανομή οφείλεται η εμφάνιση μειωμένων συστημάτων:

α) για τα /θ,δ/ πριν από /ə/.

β) για το /ɾ/ πριν από /ʊ/.

γ) για το /ʒ/ πριν από /e,i/.

δ) για τα /dʒ,ɲ,ʎ/ πριν από /o/.

Σε ουδετεροποίηση οφείλεται η εμφάνιση μειωμένων συστημάτων πριν από το /ə/ και το /ʊ/ όπου έχουμε τις ουδετεροποιήσεις:

ι) συριστικά - παχιά συριστικά σε όφελος των πρώτων:

ts-tʃ→Tʃ

dʒ-dʒ→Dʒ

s - ʃ→S

z - ʒ→Z

ιι) οδοντικό-ουρανικό στα πλευρικά και στα έρρινα σε όφελος του πρώτου:

n - ɲ→N

l - ʎ→L

II) Σε εσωτερική θέση το συμφωνικό σύστημα εμφανίζεται πλήρες πριν από τα: /a, e, i, u/. Εμφανίζονται και τα εξής μειωμένα συστήματα:

- α) πριν από /ə/ δεν απαντούν τα /tʃ, dʒ, ʃ, ʒ, ɲ, ʎ/.
- β) πριν από /ɤ/ δεν απαντούν τα /f, θ, δ, tʃ, dʒ, ʃ, ʒ, ɲ, ʎ/.
- γ) πριν από /o/ δεν απαντούν τα /d, dz, ʒ/.

Η εμφάνιση μειωμένων συμφωνικών συστημάτων οφείλεται σε ελλειπτική κατανομή ή ουδετεροποίηση.

Σε ελλειπτική κατανομή οφείλεται η εμφάνιση μειωμένων συστημάτων:

- α) για τα /f, θ, δ/ πριν από /ɤ/.
- β) για τα /d, dz, ʒ/ πριν από /o/.

Σε ουδετεροποίηση οφείλεται η εμφάνιση μειωμένων συστημάτων πριν από το /ə/ και το /ɤ/ όπου έχουμε τις ουδετεροποιήσεις:

- ι) συριστικά - παχιά συριστικά σε όφελος των πρώτων:

ts-tʃ → TS

dz-dʒ → DZ

s - ʃ → S

z - ʒ → Z

- ιι) οδοντικό-ουρανικό στα πλευρικά και στα έρρινα σε όφελος του

πρώτου:

n-ɲ → N

l-ʎ → L

Από τη σύγκριση των συμφωνικών συστημάτων σε αρχική και εσωτερική θέση προκύπτει ότι:

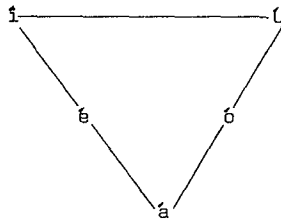
- α) οι ουδετεροποιήσεις σε αρχική και εσωτερική θέση είναι ίδιες.
- β) τα φωνήεντα πριν από τα οποία συμβαίνουν οι ουδετεροποιήσεις είναι τα: /ə/ και /ʊ/.
- γ) από τις ουδετεροποιήσεις εννοούνται:
 - ι) τα συριστικά εις βάρος των παχιών συριστικών
 - ιι) τα οδοντικά εις βάρος των ουρανικών (στα πλευρικά και τα έρρινα).

2.7.2. Το φωνηεντικό σύστημα

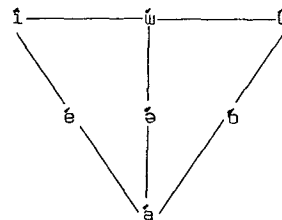
Η λειτουργία του φωνηεντικού συστήματος είναι συνάρτηση της παρουσίας του τόνου και της θέσης των φωνηέντων (αρχική-εσωτερική-τελική).

I. Το σύστημα των τονισμένων φωνηέντων είναι:

α. Σε αρχική θέση

β. Σε εσωτερική και τελική θέση

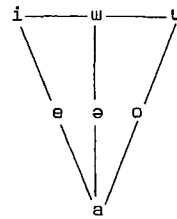
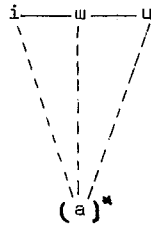
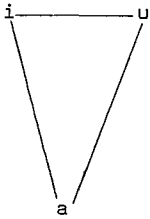

α). Σε αρχική θέση το σύστημα των τονισμένων φωνηέντων εμφανίζεται μειωμένο: δεν απαντούν τα /ə/ και /ʊ/.

β). Σε εσωτερική και τελική τονιζόμενη θέση εμφανίζεται πλήρες.

2. Το σύστημα των άτονων φωνηέντων είναι:

α. Σε αρχική θέση β. Σε εσωτερική θέση γ. Σε τελική θέση

α) Σε αρχική άτονη θέση δεν απαντούν τα /ə/ και /ʊ/ (όπως και σε αρχική τονιζόμενη θέση). Επίσης ουδετεροποιείται η αντίθεση στο βαθμό ανοίγματος στα μπροστινά και πισινά σε όφελος των πιο κλειστών (πβ. και 4.Ι.).

β) Σε εσωτερική άτονη θέση ουδετεροποιείται η αντίθεση βαθμού ανοίγματος και στα μπροστινά και στα κεντρικά και στα πισινά φωνήεντα.

γ) Σε τελική θέση το σύστημα των άτονων φωνηέντων εμφανίζεται πλήρες.

* Μόνο σε μερικά νεότερα ελληνικά δάνεια απαντά στη θέση αυτή /a/, π.χ. /kafé/ "καφέ" (πβ. και 4.Ι.).

2.8. Συνδυασμοί συμφώνων

Εξετάζονται εδώ οι δυνατότητες των συμφώνων να συνδυάζονται μεταξύ τους για το σχηματισμό συμφωνικών συμπλεγμάτων σε όλες τις δυνατές θέσεις. Η εξέταση αυτή γίνεται στα πλαίσια της παραδοσιακά ονομαζόμενης λέξης και χωρίς να παίρνεται υπόψη αν τα σύμφωνα που απαρτίζουν τα συμφωνικά συμπλέγματα ανήκουν στην ίδια ή σε διαφορετικές συλλαβές.

2.8.Ι. Δισυμφωνικά συμπλέγματα

Στον πίνακα (ΙΙ) που ακολουθεί δηλώνονται οι δισυμφωνικοί συνδυασμοί που απαντούν σε αρχική (σημειώνονται με -) και σε εσωτερική θέση (σημειώνονται με /). (βλ. επόμενη σελίδα).

2.8.Ι.Ι. Αρχικά δισυμφωνικά συμπλέγματα

Η διαίρεση των παρακάτω αρχικών δισυμφωνικών συμπλεγμάτων βασίζεται στη (χωρίς φωνολογική αξία) διάκριση των συμφώνων σε:

α) ένηχα (sonorants): σ' αυτήν ανήκουν τα έρρινα (/m, n, ŋ/), τα πλευρικά (/l, ʎ/) και το παλλόμενο (/r/) και τα συμβολίζουμε με: S.

β) φρακτικά (obstruents): σ' αυτήν ανήκουν τα κλειστά και τα τριβόμενα, αρθρώνονται με ένα μεγαλύτερο κλείσιμο της αναπνευστικής οδού απ' ό,τι τα ένηχα και τα συμβολίζουμε με: O²⁴.

I. 0S		2. 00		3. S0	4. SS
pn	δr	pt	zv	mb	mn
pl	sn	ps	zd	mt	
pr	sl	px	zg	mš	
pł	zm	bγ	šp	mk	
bi	zl	ft	št	nd	
br	zɲ	fš	šts	ndz	
bł	kl	fk	šk	ndž	
fl	kr	fx	kt	ng	
fr	kł	vdz	ks		
fł	gl	vg	kš		
vi	gr	tf	xt		
vr	gł	δγ			
vɲ	xn	sp			
tr	xr	sf			
tl	xł	st			
θl	γn	sk			
θr	γl	sx			
θł	γr	zb			

Παραδείγματα:

I. Φρανκικό + ένηχο

/pɲakutɔ/"πινακωτή", /pɲénuɲə/"πνεύμα".

/pláte/"πληρωμή", /plíɲgu/"κλαίω", /plimúɲə/"πνευμόνι", /pluíɲə/"βροχούλα".

/prágu/"κατώφλι", /prítšɔ/"βαρβάτος", /préftɔ/"παπάς", /prítše/"ζούζουλο", /prótɔ/"πρώτος", /prýɲu/"κορομηλιά".

/pχakúɾku/"χαζός", /pχítse/"πουλάδα".
/blíane/"νομμάτι", /blíni/"νομμάτια", /blínde/"αναφυλαξία",
/blíke/"ομάδα".
/brátu/"έλατο", /brúnu/"ζωνάρι", /bríku/"οφαλός", /brósti/"χελώνες",
/brúme/"πάχνη".
/bχbnde/"μούσκεμα"
/flámburu/"φλάμπουρο", /fléne/"φλέβα", /fliðžáne/"φλυτζάνι"
/flóru/"φλώρος", /fluíáre/"φλογέρα"
/fráte/"αδερφός", /frúnde/"φύλλο", /fréku/"τρίβω", /fríke/"φόβος",
/frónimu/"φρόνιμος", /frunipáde/"φρονιμάδα"
/fχáue/"φίλεμα", /fχbngu/"φιδγκος"
/vláre/"τόπι υφάσματος", /vléri/"τόπια", /vlpesésku/"βλάπτω",
/vluísitu/"ευλογημένος".
/vráke/"βράκα", /vrétsi/"βράκες", /vrúste/"φορά", /vrému/"θέλουμε",
/vriáre/"αγάπη", /vróme/"βρόμη", /vrútu/"αγαπητός".
/vriámu/"ερχόμασταν", /vriáte/"ερχομός".
/tráru/"μονοπάτι", /trwš/"ως, μέχρι", /tréku/"περνάω", /tritsému/
"περνάμε", /tróru/"τρόπος", /trúbu/"λυσσάζω".
/dɾwstiále/"νεροτριβή".
/θlíke/"θηλάκι".
/θrípsele/"θρύψαλα", /θtrónu/"θρόνος".
/θχáue/"θηλιά".
/dɾaxmíe/"δραχμή".
/snáfe/"σινάφι", /sníe/"μεγάλο ταψί".
/slábu/"αδύνατος", /sluáte/"μπόρα".
/zmbéltšú/"σαλίγκαρος", /zmiáne/"βρακί", /zmbúlgú/"μαδών"
/zlaré/"αγρίμι", /zléki/"αγρίμια".

/zriɛ/"ζημιά".
/klápe/"σανίδα", /klákki/"σανίδες", /klótse/"κλώσσα".
/klúfe/"θήνη".
/kɾɔpɔtúre/"χαραμάδα", /kɾépu/"σιάζω", /kɾipáre/"στενοχώρια",
/kɾúne/"στεφάνι".
/kχágu/"πτυά", /kχέtsu/"μάνταλο".
/gláre/"βλάκα", /glwbátsə/"ευλογιά".
/grásu/"παχύς", /grúnu/"σιτάρι", /gréu/"βαρύς", /gríndine/"χαλάζι",
/grósu/"χοντρος", /grúnge/"σαγόνι".
/gχátsə/"πάγοι", /gχέmu/"κουβάρι".
/xnuáte/"αναπνοές".
/xɾáne/"τροφή", /xɾiufilétu/"χρεοφειλέτης".
/xχəɾb/"χλιαρός", /xχo/"χλιαρός".
/ɣnósu/"αηδία".
/ɣlástre/"γλάστρα", /ɣléndɣiu/"γλέντι", /ɣlinsésku/"γλεντώ".
/ɣɾámate/"γράμματα", /ɣɾwpsésku/"γράφω", /ɣɾínu/"φαρός".

2. Φρακτινός + φρακτινός

/ptáne/"πουάνα", /ptépu/"μπορούμε", /ptiáre/"δύναμη", /ptúi/"μπόρεσα"
/psáltu/"ψάλτης", /psónu/"λίγος", /psémə/"φέμα", /psixusánavu/
"ψυχοσάββατο", /psóxiu/"ψόφιος", /psunsésku/"φωνίζω".
/pxitb/"ποτό".
/bɣiáde/"πηγάδι".
/ftazmítke/"εφτάζυμο", /ftwsésku/"φταίω", /ftéksimu/"φταίξιμο"
/fťxə/"φτώχια", /ftuxipsésku/"φτωχαίνω".
/fšéke/"φυσέκι".
/fkiasíde/"φτιασίδι".
/fxaristb/"ευχαριστώ".

/vdzʲi/ "έφυγα".
/vgátu/ "φευγάτος".
/tféke/ "τουφέκι".
/ɔɣiavátu/ "περαστικός πόνος".
/spápe/ "αγαθά", /smátsɔ/ "χτένια", /spónɔdiku/ "σφάζω", /spélu/ "ξεπλένω",
/spɔndzuru/ "κρεμώ", /spómə/ "αφρός".
/sfákə/ "είδος φυτού", /sfɔrɫitʂu/ "στριφτός", /sfɔndáne/ "σφενδάμι".
/sfɔngu/ "ανατασασία".
/stáu/ "στένομαι", /Stɔmpɔrɪe/ "Ίλιναγία", /stɪrpuésku/ "στερεύω".
/sturnáre/ "στουρνάρι".
/skádu/ "ξεπέφτω", /skɔrkésku/ "τελειώνω", /skétu/ "σκέτος",
/skinɔrátu/ "ραχοκοκκάλια", /skótu/ "βγάζω", /skútɔ/ "τινάζω".
/sxése/ "σχέση", /sxízɔ/ "σχίσμα".
/zbúɔtu/ "λόγος", /zbɔrɔtɔtu/ "ομιλητικός".
/znáɫtsə/ "σαΐτα", /znéltsi/ "σαΐτες", /znɔngɔpésku/ "νοπανάω (μτφ.)".
/znéɫtu/ "επιδέξιλος, γρήγορος".
/zdɔrɔpésku/ "χτυπό καταγής".
/zgéɔtu/ "βελάζω", /zgírə/ "βέλαξε", /zgúɫə/ "διχάλα".
/ʒpírɔtu/ "σπίρτο".
/ʒtəɣi/ "λάπατα", /ʒtíu/ "ξέρω".
/ʒtsáɫə/ "κλώστης".
/ʒkóɔtu/ "μαγνούρα", /ʒkúɔtu/ "κοντός".
/ktédzu/ "τολμώ", /ktɪɔutɔrɔfɔ/ "κτηνοτρόφος".
/ksáɔe/ "στούμπισμα", /ksáɔri/ "στουμπίσματα", /ksɔfnisiá/ "συνταξιαζε",
/ksédzu/ "στουμπίζω", /ksɪfáɔe/ "φέτα φωμιού", /ksɔmbɫisiá/ "στόλιζε".
/kʒáfe/ "αφέψημα".
/xtímə/ "κτῆμα".

3. Ένηχο + φρακτινό

/mbáde/"κάτω",/mbétu/"μεθάω",/mbistiménu/"σίγουρος",/mbuále/
"στην ποδιά".
/mtáre/"σήκωμα".
/mḡátu/"όμορφος".
/mkáte/"νομμάτι".
/ndwkhésku/"ανάβω (μτφ.)",/ndézmə/"μπλέξιμο",/ndisḡesku/"μπλέκω",
/ndúpliku/"διπλώνω".
/ndzáru/"τσιμπώ",/ndzweḡesku/"βλέπω με μισόκλειστα μάτια",
/ndzéru/"κοσκινίζω".
/ndzérne/"κακόμοιρο:",/ndžúru/"αρπάζω".
/ngáliku/"καβαλικεύω",/ngwldzḡesku/"ζεσταίνω",/ngiátiku/"μπερδεύω",
/ngustáre/"πρόγευμα".

4. Ένηχο + Ένηχο

/mḡáte/"χούφτα".

Για τις συνδυαστινές δυνατότητες των συμφώνων προκύπτουν κατά κατηγορία τα ακόλουθα:

I. Φρακτινό + Ένηχο (05)

α. Με το /m/ ως δεύτερο μέλος συνδυάζεται μόνο το /z/ και αποκλείονται όλα τα άλλα.

β. Με το /n/ ως δεύτερο μέλος συνδυάζονται τα /p,s,x,y/ και αποκλείονται τα υπόλοιπα.

γ. Με το /l/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται τα:	δεν απαντούν τα:
/p k	/t ts tʃ
b g	d dz dʒ
f θ s	ʃ x
v z γ/	δ ζ /

δ. Με το /r/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται τα:	δεν απαντούν τα:
/p t k	/ts tʃ
b d g	dz dʒ
f θ x	s ʃ
v δ γ/	z ζ/

ε. Με το /r/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται τα /v,z/ και αποκλείονται τα υπόλοιπα.

στ. Με το // ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται τα:	αποκλείονται τα:
/p k	/ t ts tʃ
b g	d dz dʒ
f θ x /	s ʃ
v δ z ζ γ/	

2. Φρακτιβό + Φρακτιβό (00)

α. κλειστό + κλειστό:

Με δεύτερο μέλος το /t/ συνδυάζονται τα /p,k/.

β. τριβόμενο + τριβόμενο:

Με δεύτερο μέλος το /f/ συνδυάζεται το /s/

Με δεύτερο μέλος το /v/ συνδυάζεται το /z/

Με δεύτερο μέλος το /ʒ/ συνδυάζεται το /f/

Με δεύτερο μέλος το /x/ συνδυάζονται τα /f,s/

Με δεύτερο μέλος το /ɣ/ συνδυάζεται το /ð/.

γ. κλειστό + τριβόμενο:

Με δεύτερο μέλος το /f/ συνδυάζεται το /t/

Με δεύτερο μέλος το /s/ συνδυάζονται τα /p,k/

Με δεύτερο μέλος το /ʒ/ συνδυάζεται το /k/

Με δεύτερο μέλος το /x/ συνδυάζεται το /p/

Με δεύτερο μέλος το /ɣ/ συνδυάζεται το /b/

δ. τριβόμενο + κλειστό:

Με δεύτερο μέλος το /p/ συνδυάζονται τα /s,ʒ/

Με δεύτερο μέλος το /b/ συνδυάζεται το /z/

Με δεύτερο μέλος το /t/ συνδυάζονται τα /f,s,ʒ,x/

Με δεύτερο μέλος το /d/ συνδυάζεται το /z/

Με δεύτερο μέλος το /ts/ συνδυάζεται το /ʒ/

Με δεύτερο μέλος το /dz/ συνδυάζεται το /v/

Με δεύτερο μέλος το /k/ συνδυάζονται τα /f,s,ʒ/

Με δεύτερο μέλος το /g/ συνδυάζονται τα /v,z/

3. Ένηχο + φρακτικό (SD)

Με πρώτο μέλος το /m/ συνδυάζονται τα /b,t,ʒ,k/

Με πρώτο μέλος το /n/ συνδυάζονται τα /d,dz,dʒ,g/

Από τα ένηχα μόνο τα /m,n/ απαντούν ως πρώτα μέλη σε αρχικά δισυμφωνικά συμπλέγματα. Το /m/ συνδυάζεται με το ηχηρό κλειστό της

τάξης του /b/ και με άηχα (και κλειστά και τριβόμενα) που δεν ανήκουν όμως στην ίδια με αυτό τάξη (/t,ʃ,k/).

Το /n/ συνδυάζεται μόνο με ηχηρά κλειστά σύμφωνα.

4. Ένηχο + Ένηχο (SS)

Μόνο το /m/ συνδυάζεται με β'μέλος το /n/.

Γενικές παρατηρήσεις στα αρχικά δισυμφωνικά συμπλέγματα

I. Τα δισυμφωνικά συμπλέγματα που απαντούν σε αρχική θέση είναι του τύπου OS,OO (όπου βρίσκουμε τους συνδυασμούς: κλειστό + κλειστό,τριβόμενο + τριβόμενο,κλειστό + τριβόμενο και τριβόμενο + κλειστό),SO και SS. Στην πρώτη κατηγορία (OS) ανήκουν τα περισσότερα (36),αριετά (29) στη δεύτερη (OO),λίγα (8) στην τρίτη (SO) και ένα μόνο στην τέταρτη (SS).

2. Από τα ένηχα της κατηγορίας OS μεγαλύτερη συνδυαστικότητα εμφανίζουν τα πλευρικά και το /r/. Το /r/ συνδυάζεται με όλα τα φρακτικά,εκτός από τις τάξεις των συριστικών και των παχιών συριστικών.

3. Οι τάξεις των συριστικών και των παχιών συριστικών δεν απαντούν ως πρώτα μέλη αρχικών δισυμφωνικών συνδυασμών του τύπου OS (εξαιρέση: τα /s/ και /z/).

4. Στην κατηγορία OO έχουμε ουδετεροποίηση της αντίθεσης ηχηρότητας,γιατί οι συνδυασμοί γίνονται μόνο μεταξύ άηχων ή μεταξύ ηχηρών. Επιδίδουν περισσότερο οι συνδυασμοί των άηχων (2I προς 8).

5. Δεν εμφανίζονται ως πρώτα μέλη της κατηγορίας OO τα: κλειστά συριστικά και τα κλειστά παχιά συριστικά (/ts,dz,tʃ,dʒ/) καθώς και τα /d,θ,ʒ,ɣ,x,ɣ/. Ως δεύτερα μέλη δεν απαντούν τα: κλειστά

παχιά συριστινά καθώς και τα /θ,δ,ζ,ζ/.

6. Φρακτικά της ίδιας τάξης (2.3.1.) δε συνδυάζονται μεταξύ τους. Επίσης δεν εμφανίζεται επανάληψη του ίδιου συμφώνου.

7. Τα /l,r,ts,dz,tʃ,dʒ,ʒ,ɲ,ɣ/ (δηλ. τα πλευρικά, το παλλόμενο, τα κλειστά συριστινά, τα παχιά συριστινά εκτός του /ʒ/ και τα ουρανικά) δεν εμφανίζονται ως πρώτα μέλη σε κανένα αρχικό δισυμφωνικό σύμπλεγμα. Τα /θ,δ,ζ,tʃ,ʒ/ δεν εμφανίζονται ως δεύτερα μέλη σε κανένα αρχικό δισυμφωνικό σύμπλεγμα. Τα /tʃ,ʒ/ δεν εμφανίζονται σε κανένα αρχικό δισυμφωνικό σύμπλεγμα, ούτε ως πρώτα, ούτε ως δεύτερα μέλη.

2.8.1.2. Εσωτερικά δισυμφωνικά συμπλέγματα

Διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες εσωτερικών δισυμφωνικών συμπλεγμάτων:

(βλ. πίνακα στην επόμενη σελίδα)

1.	0S	2.	00	3.	S0	4.	SS
pn	sl	pt	sp	mb	ls	mn	
pl	zm	pts	sf	mf	ltš	ml	
pr	zn	ps	st	mt	lk	mp	
pŕ	zl	pš	sθ	mts	lg	nl	
pλ	šm	pk	sk	mdz	rp	lm	
bn	šn	px	sx	ms	rb	ln	
bl	kn	bdz	zb	mtš	rf	lp	
br	kl	bγ	zv	mdž	rv	rm	
fn	kr	ft	zd	mš	rt	rn	
fl	kλ	fts	zg	mk	rd	rl	
fr	gr	fs	šf	nd	rθ	rp	
fλ	gλ	fk	št	nθ	rδ	rλ	
vm	xm	fx	šts	ndz	rts		
vl	xn	vd	šk	ns	rdz		
vr	xl	vδ	kf	ndž	rs		
tm	xr	vdz	kt	ng	rz		
tl	xŕ	vz	kθ	nx	rtš		
tr	xλ	vg	ks	lp	rdž		
tŕ	γm	vγ	xt	lb	rš		
tλ	γn	tf	xtš	lf	rž		
dr	γl	tk	xk	lv	rk		
θr	γr	θk	γd	lt	rg		
δr		θx	γδ	ld	rx		
sn		δγ		lts	rγ		
				ldz	ŕš		

Παραδείγματα:

I. Φρακτικό + Έννηχο

/iksɪrɲáðə/"έξυρνάδα",/éksɪrɲə/"έξυρνη",/éksɪrɲe/"έξυρνες"
/aɣɾɪrɲɪe/"αγρυρνίε",/éksɪrɲu/"έξυρνος".
/mɛ apɫéku/"σκύβω",/ndúrɫiku/"διπλώνω".
/kɔpɾáɾu/γυδοβοσκός",/pɾɪsúrɾe/"από πάνω",/χέɾɾe/"λαγός",
/apɾínɲu/"ανάβα",/apɾókɪu/"πλησιάζω",/apɾuáɾɪa/"κοντά".
/éksɪrɲi/"έξυρνοι".
/katʂapχέ/"αντάρτης".
/bubɲiádɛ/"βροντάει".
/ɲɪdublɛɾsɪtə/"αφοδράριστη".
/ɪbréte/"τρομοκρατία".
/áksafɲa/"ξαφνικά",/ksɔɲɪsɪá/"συνταξιαία".
/afɫáɾe/"εύρεση",/afɫédzɔ/"φυλλάδες",/tʂuɫɫɪke/"τσιφλίνι",
/áfɫu/"βρίσκω".
/afɾátu/"αφάτος".
/tɾɔɲɔɲɫáɲə/"τριανταφυλλιά".
/pɲéɲmɛ/"πνεύμα".
/avɫiákɪu/"αυλάκι",/távɫə/"σανίδα".
/xɪánɾa/"ο πυρετός",/xɪánɾe/"πυρετός",/xɪɲɾésku/"αρρωσταίνω",
/xɪɲɾíi/"αρρώστησα",/xɪɲɾésu/"άρρωστος".
/tʂɪtɲɛ/"μεσότοιχος".
/usɾɪtɫɪke/"φιλικό",/kɪtɫɪke/"βοηθητικός χώρος".
/kɪátɾa/"η πέτρα",/vátɾe/"εστία",/útɾe/"τουλούμια",/alátɾi/
"γαυγίζεις",/kɪtɪɲutɾóɲu/"κτηνοτρόφος",/pɪtɾúɲɲu/"διαπερνώ".
/étɲi/"έτοιμοι".
/pɔɫχάɲə/"πατημασιά",/pɔɫχέi/"πατημασιές".

/adráre/ "φτιάξιμο".
/kylumbíθre/"κολυμβήθρα".
/káðre/"κάδρα",/káðtu/"κάδρο".
/isnáfe/"σινάφι".
/mwsláte/"κουβέντα",/mwslátsu/"κουβέντες".
/agízmaré/"τρύγος",/údzímə/"ταίριασμα",/sázme/"υφάσματα από γιδόμαλλο",
/ftazmítke/"εφτάζυμο",/agízmu/"τρυγώ".
/diznódu/"λύνω".
/dizlwkésku/"ξεκολλάω",/dizlégu/"λύνω",/dumuzlíke/"καταδεχτινή".
/dušmánu/"εχθρός".
/lišnáre/"ξεκάρδισμα (στα γέλια)",/gulíšnému/ "ξεγυμνώνουμε",
/gulíšnédzu/"ξεγυμνώνω",/aruzhósu/"πτροπαλός".
/bknə/"σκέπασμα βαρελιού",/tsíkə/"κίσα",/twknésku/"θυμίζω",
/twkníre/"θύμιση".
/mirakládzu/"μεραληήδες",/búklə/"βουτσέλα",/búkle/"βουτσέλες",
/kuklítšu/"κουκουνάρι",/akíb/"εκεί",/miraklúáre/"μεραλιού".
/lukrámu/"δουλεύαμε",/lukrámu/"δουλεύουμε",/akrésku/"μεγαλώνω",
/anwkritšu/"ξινίλα",/lúkru/"δουλειά".
/akháme/"φωνάζει",/uríákhe/"αυτί",/urékhi/"αυτιά",/bku/"μάτι".
/ágru/"χωράφι".
/vigháre/"φύλαγμα",/viglému/"φυλάγουμε",/sughítsu/"λυγνιάζω",
/véghu/"φυλάγω".
/axmáku/"χαζός",/drazmíe/δραχμή".
/ndwxnésku/"ανάβω (μτφ)",/pwxníe/"φάτνη",/laxnó/"λαχνός".
/múxle/"μούχλα".
/áxristu/"αχρηστος".
/swxnisésku/"μουχλιάζω".
/muxhídzésku/"μουχλιάζω".

/táɣma/"το τάγμα",/táɣmθ/"τάγμα".
/aɣnándɣia/"απέναντι",/aɣnɔndipsésku/"αγναντεύω",/tiɣnisésku/
"τηγανίζω".
/vɪɣla/"η σκοπιά",/vɪɣlθ/"σκοπιά",/vɪɣle/"σκοπιές".
/aɣrándzale/"αγουροστάφυλα",/áɣrθ/"άγρια",/aɣrédzu/"αγριεύω",
/aɣrɪi/"αγρίεφα",/áɣru/"άγριος,άγουρος".

2. Φρακτινός + Φρακτινός

/aʒtɪptátɔw/"περιμένετε",/aʒtɪptámu/"περιμένουμε",/aʒtɪptúnɔalɪi/
"περιμένοντας",/ɲuártθ/"νύχτα",/kíártɪnu/"χτένι",/ɲɪptútu/"άρρωστος".
/arúptɔw/"σχισμένοι".
/trɪpsána/"φωμί τριμμένο σε γάλα",/kɔpswlsésku/"ναφαλίζω",
/lɪpsésku/"λέιπω",/ɪrɔpsɪfɪθ/"υποφήφια για παντρεία".
/kɔpʒíɲu/"φράουλα",/arúɲθ/"έσχισα".
/ɲɪarkátu/"που δεν έχει πετύχει",/arké/"πέτυχε".
/árxa/"η κατώτερη",/árxθ/"κατώτερη",/xárxɪ/"χάπια",/árxu/"κατώτερος".
/ubdzétsɪ/"ογδόντα",/bubdziále/"αγριοτριανταφυλλιές".
/bubɣále/"τρίμματα φωμιού τηγανισμένα με ζάχαρη".
/káftu/"ψάχνα",/ɣɪftθ/"γύφτισσα",/tɪftéɲθ/"δεφτέρι",/ɪftɪxɔs/
"ευτυχώς",/ɲɪuftɔsésku/"προλαβαίνω".
/káftɔw/"ψάχνεις".
/kɪfswésku/"αδιάθετος",/stɔfwswésku/"φταίω".
/kutʒáfka/"η εγνοπή",/kutʒáfkθ/"εγνοπή".
/kúfke/"κούφια",/kɪfkɪswésku/"γίνομαι κούφιος",/kɪfkúɪlθ/"τσώφλι".
/ɪfɔarɪstɔs/"ευχαρίστως",/ɪfɔarɪstɪswésku/"ευχαριστώ (μτβ.)".
/avdálku/"βουρλισμένος",/arándθ/"αντέχει",/ɲrándθ/"ζώα",
/ávu/"ανούω".
/avdéɪlθ/"βδέλλα".

/avdzámu/"ακούγαμε",/avdzúši/"άκουσε",/adwvdzı/"επαύξησε".
/zivzéku/"ελαφρόμυαλος".
/adávu/"επαυξάνω".
/zivgáre/"ζευγάρι",/kwvγέ/"καυγάς",/kluvγισέsku/"κλουβιάζω",
/ávuγustu/"Αύγουστος".
/kwtfé/"βελοούδο".
/tazétkə/"η φρέσκη",/tazétkə/"φρέσκη",/avapitkə/"ερωμένος",
/avapitkúáre/"ερωμένη".
/sadéθku/"σκέτος".
/pwrmíθxe/"φρουιμάδα",/alíθxia/"αλήθεια".
/avγisέsku/"αδειάζω".
/aspárgu/"χαλάω",/avspwvndzítu/"διασκορπισμένος",/avíáspe/"σφήμα",
/uspitlíke/"φιλιό",/disrb/χu/"γδύνω",/asprúmə/"αφρίζει".
/disfáku/"ανοίγω",/disfwtsému/"ανοίγουμε",/disfétšu/"άνοιξα",
/disfingu/"διαμορφώνω το ζυμάρι σε καρβέλια".
/astáχu/"αυγοκόβω",/aéstə/"αυτή",/astwngu/"αριστερός",/blwstému/
"βλασφημία",/astingu/"σβήνω",/kwkwstóru/"περίττωμα ποντινού",
/astúru/"βουλώνω".
/ésθise/"αίσθηση".
/uskátu/"στεγνός",/iáske/"ίσα",/nwskwvndzw/"κάποιος",/iskédzu/
"ισιώνω",/aniskirsésku/"τακτοποιώ",/akrískútu/"μεγαλωμένος".
/katásxise/"κατάσχεση".
/izbə/"τρώγλη",/izbe/"τρώγλες",/avwzbbíu/"αργαλειός".
/avvárna/"σβάρνα",/me dizwvlésku/"αηδιάζω",/avnbmu/"κάνω εμετό",
/izvuru/"πηγή".
/azdáre/"δάρωμα",/kízdə/"αιδού",/azduáre/"ιδρώτας".
/guzgúni/"αυτός που του αρέσει να ψάχνει".
/disfášu/"ξεφασκιάω".

/aštáre/"βοήθεια",/aštári/"βοήθειες",/aštéptu/"περιμένω",
/aštirdziáre/"σκούπισμα",/tráštú/"τορβάς".
/péštsw/"ψάρι".
/mwškái/"δάγνοσα",/mwškwttúre/"μπουκιά",/liškitótú/"μέτρο μήκους".
/mwškkáru/"κουνούπι",/babáškú/"δυνατός".
/vwxkfěsku/"ιερός".
/átaktu/"άτακτος".
/kulukthátu/"κολοκυσθάτο".
/pikšáre/"πυξάρι",/pikšári/"πυξάρι",/trwxšěsku/"συντρέχω",
/taksiráte/"σασίλα",/ikšórafu/"εξώραφο",/mwksú/e/"εμπόρευμα".
/axtári/"τέτοιιοι",/váxte/"καιρός",
/taxtikíe/"τακτικίη",/píxtusěsku/"πηχτώνω".
/buxtšádzw/"μποξάδες",/buxtšé/"κήπος",/bwtwxtší/"λωποδύτης",
/bwtwxtšúáre/"λωποδύτισσα".
/ixkátu/"συνώτι".
/miydáne/"ανοιχτό μέρος".
/líyðe/"λίγδα",/ksilíydušěsku/"ξελιγδώνω".

3. Έννηχο + Φρακτικόν

/ambátrulia/"ανά τέσσερα",/límbə/"γλώσσα",/akúmbwru/"αγοράζω",
/límbə/"γλώσσες",/vúmbiru/"πολύ κακός",/ambđú/"αμπόλι".
/simfáðe/"συνυφάδα",/džamfěse/"μεταξωτό ύφασμα",/simfuna/"ομοιόμορφα".
/askúmtalui/"κρυφά",/adímte/"δίμιτο",/sémte/"ευκολία",/adímturi/
"δίμιτα".
/adžúmtsw/"φτασμένοι".
/atúmdzia/"τότε".
/samsakúzw/"κολοφώνιο",/túmsə/"κουρεμένη",/θímsěsku/"θυμίζω",
/θímsíre/"θύμιση",/túmsu/"κουρεμένος, άτυχος".

/kʷmtʂi ke/"μαστίζιο".
/dʒamdʒi/"τζαμτζής".
/aúmʂi/"αλειμμένοι",/aúmʂu/"άλειφα".
/dámkə/"λεκές",/tʂámku/"τσάμικος".
/fɾwɪndáre/"ζύμωμα",/amínde/"γεννάει",/fɪwɪndúne/"πηγή",/apɾínde/"ανάβει",
/pɾúndike/"κοιλιά",/paɪndóflə/"παντόφλα",/mínduésku/"σκέφτομαι".
/ánthe/"άνθος",/péneθus/"πένθος".
/pɾúndza/"το πανί",/arúndze/"φυχή (μτφ.)",/vínɪndzɔ/"πουλάς",
/fɾúndze/"σπάει",/línɪndzitu/"άρρωστος",/spínɪndzuru/"κρεμώ".
/alunsésku/"αλωνίζω",/pɪwɪɲɔnsítu/"μαγαρισμένος",/sɪnɪsúáre/"υπό μάλης".
/pɾóndʒe/"βρασμένο τσίπουρο",/tíndʒírádzw/"κατσαρόλες",/míndʒúne/"φέμα".
/aɲgánu/"καλώ",/si alíngə/"να αλείψει",/dɪwɪɲɔnésku/"σιάω",/skɪwáɲge/
"σκαμάγι",/ɲɪwɪgíðə/"λίγο",/aɲgúsə/"βαρυστομαχιά",/me sɪɲxísésku/
"συγχύζομαι".
/kɪlɾánu/"κωλόπανο",/rúlpə/"πούλα",/vúlpə/"αλεπού",/vólpɪu/"τυλιγάδι".
/álba/"η άσπρη",/álbe/"άσπρη",/álbe/"άσπρες",/bílβítse/"στραγάλια",
/álbu/"άσπρος".
/alfíe/"αλοιφή".
/ʂílnáre/"φαρδύ παντελόνι",/xɪlnə/"χαλαβάς",/gɪlnɪwɪe/"καταπαχτή".
/pɪltáre/"πλάτη",/askúltə/"αφουγκράζεται",/pɪltésku/"πληρώνω",
/pɪltíre/"πληρωμή",/avultusésku/"βαλτώνω".
/kɪldáre/"καρδάρα",/kɪldéɾi/"καρδάρες",/kɪldɪwɪmə/"λιθόστρωτο",
/káldə/"ζεστές",/kɪldúre/"ζέστη".
/ználtsa/"η σαΐτα",/móltse/"σιώρος",/askúltsw/"αφουγκράζεσαι",
/sáltse/"ιτιές",/káltsinu/"είδος μάλλινου υφάσματος",/ɲgáltsu/
"καλιγώνω".
/káldzɔ/"ζεστοί",/mɪldziáre/"άρμεγμα".

/vasilsə/"βασίλισσα",/bwilsésku/"κουράζομαι",/alsivə/"κασταλαγή".
/mwltšádze/"ευλογιά",/yiltšésku/"γυαλίζω",/kwltšijə/"τερλίκια",
/zpléltʂu/"σαλίγκαρος".
/pólkə/"το χτένισμα",/bwátálkə/"ανοικονόμητη",/kwlkáwpu/"άκη,γωνία",
/balkóne/"μπαλκόνι",/šaxúlkə/"χαζός".
/si mǐlgə/"να αρμέξει",/algésku/"ασπρίζω",/algíne/"μέλισσα",
/zpmǐlgə/"μαδώ".
/stiárpe/"στείρα",/pírpirúne/"πεταλουδίτσα",/stirpúésku/"στερεύω".
/kurbáne/"οβελίας",/iárbe/"χόρτο",/birbéku/"κρίθρι",/burbunákə/
"ξινίθρες".
/urfápe/"ορφάνια",/uárfwpu/"ορφανός",/murfusitu/"μορφωμένος".
/kwrváne/"καρβάνι",/kúrvə/"πουτάνα",/virviríádze/"μυρμηγκιάζει".
/apurtái/"κουβάλησα",/si hártə/"να συγχωρέσει",/vurpésku/"τυλίγω",
/fuhártikə/"ψαλίδι",/sirtó/"συρτός",/furtutíre/"στήριγμα για το φόρτωμα".
/úrda/"η μυζήθρα",/si kiárdə/"να χάσει",/árdə/"καίει",/úrdinu/
"περνοδιαβαίνω",/gárduri/"φράχτες".
/katórtumə/"κατόρθωμα".
/papardéle/"φλυαρία",/pirdíke/"πέρικια",/mbirdúésku/"μπλέκω".
/amburtsá/"μούδιαζε",/amburtsésku/"μουδιάζω",/urtsúre/"ασχήμια",
/purtsélu/"γουρουνάκι",/purtsilíku/"γουρουνάκι",/tsurtsu/ánu/
"τσουτσουλιάνος".
/urdzápu/"ιδιάζαμε",/uárdze/"κριθάρια",/urdzúke/"τσουκνίδα",
/ajurdzésku/"μυρίζω",/lurdzime/"φάρδος",/brdzu/"κριθάρια".
/arsáru/"πηδών",/úrsə/"αρκούδα",/agwrsésku/"ξεχνών",/aniskirsire/
"συγύρισμα",/ursórlu/"αρκουδάκι",/ursuzlíke/"διαβολιά".
/zwrzwríke/"είδος θάμνου",/xwrzésku/"χαρίζω",/xwrzii/"χάρισα".
/pwrtsésku/"γονιμοποιώ",/kwrtšilíu/"κορυφή",/kwrtšúnu/"χριστούγεννα".
/mirdžáne/"κοράλλι",/bórdže/"χρέος".

/aɔwɾʒiɾe/"λήθη",/ɟɛɾʒu/"πήγα".
/pɔɾɟʒáɫɛ/"καφάλισμα",/pɔɾɟʒilítɛ/"καφαλισμένη".
/pɔɾɟkárɯ/"χοιροβοσκός",/pɔɟáɾkɛ/"γουρούνα",/xɔɾɟkɛʂku/"ροχαλίζω",
/ʂkɔɾɟkíɾe/"τελείωμα",/ɟɛɾkɯɾi/"Τετάρτη".
/tʂɔɾɟga/"η βελέντζα",/lárɟɛ/"φαρδιά",/bɯɾɟɟɛ/"μηχανισμός γιαζό-
λαμπας",/sɯɾɟɟɯɯ/"αυτός που του αρέσει να γυρνάει από δω κι από κει".
/aɾɟkíɲɛ/"αρχή",/áɾkɯɯɯɯ/"άρχοντας".
- /anáɾɟa/"σιγά-σιγά",/viáɾɟɛ/"βέργα",/iɾiɾɟɛ/"σύνεργα",/ɯɾɟɟɛ/
"οργιά,οργή".
/iɾʒi/"άτομα".

4. Ένηχο + Ένηχο

/kɯɱnápɯ/"κουνιάδος",/tuámɲɛ/"φθινόπωρο",/imɲóɱɯɯɯ/"με τα πόδια",
/siámɲɛ/"σημάδια",/dɯɱɲidzɟɯ/"θεός",/imɲɯ/"περπατώ".
/dʒimlíɟɛ/"τζαμαρία".
/zimɲusɛʂku/"ζημιώνω".
/bɯɱɲlúɟɛ/"αφθονία".
/páɫɲɛ/"παλάμη",/anápɫɲɛ/"δώρο άδωρο".
/alɲáɾɛ/"ανέβασμα",/sɛ alɲé/"ανέβηκε",/tʂéɫɲɟɱɟɱ/"τσέλιγκας".
/péɫɲi/"παλάμες".
/aɾɲpáɟɛ/"κλωνάρι",/aɾɲpéki/"κλωνάρια",/aɾɲpóɱɯ/"μένω",
/ʂkárɲimɲɯ/"ανοίγω το μαλλί με τα χέρια",/súɾɲɯ/"τρίβω".
/aɾɲnásɟi/"ξεχειμώνιασες",/iáɾɲɛ/"χειμώννας",/aɾɲpɛʂku/"σκουπίζω",
/aɾɲɲi/"σκούπισα",/kɯɱɲɲúɟɛ/"νερασφόρα".
/aɱɲlárʒi/"γυγύσες",/sfúɾɲɛ/"στροφή",/kɯɱɲlédzɯ/"μουρμουρίζω",
/mɛ ɲɟɱɲlímɯ/"σκαρφαλώνω",/aɱɲɲɯ/"γαυγίζω".
/afɯɲɲɟɱɛ/"αφορμή",/bɱɲɲɯ/"όρνιο".
/zúɾɲɟɱi/"τρελλός".

Για τις συνδυαστικές δυνατότητες των συμφώνων στη θέση αυτή προκύπτουν τα ακόλουθα κατά κατηγορία:

I. Φρακτινό + Ήνηχο (05)

α. Με το /π/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται:

/ t

 š x
v z γ/

δεν απαντούν:

/p ts tš k
b d dz dž g
f θ s
 δ ζ /

β. Με το /η/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται:

/p k
b
f s š x
 z γ/

δεν απαντούν:

/ t ts tš
 d dz dž g
 θ
v δ ζ /

γ. Με το /ι/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται:

/p t k
b
f s x
v z γ/

δεν απαντούν:

/ ts tš
 d dz dž g
 θ š
 δ ζ

δ. Με το /ι/ ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται:

/p t k
b d g
f θ x
v δ γ/

δεν απαντούν:

/ts tš
dz dž
s š
z ž/

ε. Με το /ɲ/ ως δεύτερο μέλος
συνδυάζονται τα /p,t,x/ και αποκλείονται όλα τα άλλα.

στ. Με το // ως δεύτερο μέλος

συνδυάζονται τα:

/p t k
g
f x
/

δεν απαντούν τα:

/ ts tʃ
b d dz dʒ
θ s ʃ
v δ z ʒ γ/

2. Φρακτικό + Φρακτικό (θθ)

α. κλειστό + κλειστό:

Με δεύτερο μέλος το /t/ συνδυάζονται τα /p,k/

Με δεύτερο μέλος το /ts/ συνδυάζεται το /p/

Με δεύτερο μέλος το /dz/ συνδυάζεται το /b/

Με δεύτερο μέλος το /k/ συνδυάζονται τα /p,t/

β. τριβόμενο + τριβόμενο:

Με δεύτερο μέλος το /f/ συνδυάζονται τα /s,ʃ/

Με δεύτερο μέλος το /v/ συνδυάζεται το /z/

Με δεύτερο μέλος το /θ/ συνδυάζεται το /s/

Με δεύτερο μέλος το /δ/ συνδυάζονται τα /v,γ/

Με δεύτερο μέλος το /s/ συνδυάζεται το /f/

Με δεύτερο μέλος το /z/ συνδυάζεται το /v/

Με δεύτερο μέλος το /x/ συνδυάζονται τα /f,θ,s/

Με δεύτερο μέλος το /γ/ συνδυάζονται τα /v,δ/

γ. κλειστό + τριβόμενο:

Με δεύτερο μέλος το /f/ συνδυάζονται τα /t,k/

Με δεύτερο μέλος το /θ/ συνδυάζεται το /k/

Με δεύτερο μέλος το /s/ συνδυάζονται τα /p,k/

Με δεύτερο μέλος το /ʒ/ συνδυάζεται το /p/

Με δεύτερο μέλος το /x/ συνδυάζεται το /p/

Με δεύτερο μέλος το /ɣ/ συνδυάζεται το /b/

δ. τριβόμενο + κλειστό:

Με δεύτερο μέλος το /p/ συνδυάζεται το /s/

Με δεύτερο μέλος το /b/ συνδυάζεται το /z/

Με δεύτερο μέλος το /t/ συνδυάζονται τα /f, s, ʃ, x/

Με δεύτερο μέλος το /d/ συνδυάζονται τα /v, z, ɣ/

Με δεύτερο μέλος το /ts/ συνδυάζονται τα /f, ʃ/

Με δεύτερο μέλος το /dz/ συνδυάζεται το /v/

Με δεύτερο μέλος το /tʃ/ συνδυάζεται το /x/

Με δεύτερο μέλος το /k/ συνδυάζονται τα /f, θ, s, ʃ, x/

Με δεύτερο μέλος το /g/ συνδυάζονται τα /v, z/

3. Έννηχο + Φρακτικό (S0)

Με πρώτο μέλος το /m/

συνδυάζονται:

/ t ts tʃ k
b dz dʒ
f s ʃ
/

δεν απαντούν:

/p
d g
θ x
v δ z ʒ ɣ/

Με πρώτο μέλος το /n/

συνδυάζονται:

/
d dz dʒ g
θ s x
/

δεν απαντούν:

/p t ts tʃ k
b
f ʃ
v δ z ʒ ɣ/

Με πρώτο μέλος το /l/

συνδυάζονται:

δεν απαντούν:

/p t ts tʃ k

/

b d dz g

dʒ

f s

θ ξ x

v /

δ z ʒ γ/

Με πρώτο μέλος το /r/ συνδυάζονται όλα τα φρακτικά.

Με πρώτο μέλος το /r/ συνδυάζεται μόνο το /ʃ/.

Το /r/ δεν εμφανίζεται ως πρώτο μέλος εσωτερικού δισυμφωνικού συμπλέγματος του τύπου SR.

4. Ένηχο + Ένηχο (SS)

Με πρώτο μέλος το /m/ συνδυάζονται τα /n, l, r/

Με πρώτο μέλος το /n/ συνδυάζεται το /l/

Με πρώτο μέλος το /l/ συνδυάζονται τα /m, n, r/

Με πρώτο μέλος το /r/ συνδυάζονται τα /m, n, l, r, l/

Τα /n, l/ δεν εμφανίζονται ως πρώτα μέλη εσωτερικών δισυμφωνικών συμπλεγμάτων του τύπου SS. Το /r/ συνδυάζεται και με όλα τα ένηχα.

Γενικές παρατηρήσεις στα εσωτερικά δισυμφωνικά συμπλέγματα.

1. Τα εσωτερικά δισυμφωνικά συμπλέγματα είναι πολυπληθέστερα των αρχικών (I55 προς 74) και είναι και αυτά του τύπου: OS, OO (όπου βρίσκουμε συνδυασμούς: κλειστό + κλειστό, τριβόμενο + τριβόμενο, κλειστό + τριβόμενο και τριβόμενο + κλειστό), SO και SS. Οι τρεις πρώτες κατηγορίες έχουν περίπου ίδιο αριθμό συμπλεγμάτων (46, 47, 50 αντίστοιχα) ενώ πολύ λιγότερα (I2) έχει η τέταρτη.

2. Από τα ένηχα της κατηγορίας OS τη μεγαλύτερη συνδυαστικότητα εμφανίζει και εδώ το /r/, που συνδυάζεται με όλες τις τάξεις των

φρακτιικών εκτός από τα συριστιιά και τα παχιά συριστιιά.

3. Τα κλειστά συριστιιά και τα παχιά συριστιιά (εκτός του /ʒ/ δεν απαντούν ως πρώτα μέλη εσωτερικών δισυμφωνικών συνδυασμών του τύπου OS.

4. Στην κατηγορία OS έχουμε, όπως και σε αρχική θέση, ουδετεροποίηση της αντίθεσης ηχηρότητας. Και σε εσωτερική θέση πιο συχνό (32 προς 15) είναι οι συνδυασμοί άηχων.

5. Δεν εμφανίζονται ως πρώτα μέλη συνδυασμών της κατηγορίας OS τα κλειστά συριστιιά και τα κλειστά παχιά συριστιιά (όπως και σε αρχική θέση) (/ts,dz,tʃ,dʒ/) καθώς και τα /d,ʒ,g/. Ως δεύτερα μέλη δεν απαντούν τα /dʒ,ʒ/.

6. Φρακτιιά της ίδιας τάξης δεν συνδυάζονται και εδώ (εξαίρεση: xk). Δεν εμφανίζεται επανάληψη ίδιου συμφώνου.

7. Στην κατηγορία SO:

α. Ουδετεροποιείται η αντίθεση /m/-/n/ πριν από τα χειλιικά (το αρχιφώνημα M).

β. Ουδετεροποιείται η αντίθεση ηχηρότητας μετά από /n/ στα κλειστά (το αρχιφώνημα ηχηρό).

8. Τα /ts,dz,tʃ,dʒ,ʒ,ŋ,ʎ/ (δηλ. τα κλειστά συριστιιά, τα παχιά συριστιιά εκτός του /ʒ/ και τα ουρανικά (πβ. αρχική θέση)) δεν εμφανίζονται ως πρώτα μέλη σε κανένα εσωτερικό δισυμφωνικό σύμπλεγμα. Ως δεύτερα εμφανίζονται όλα.

2.8.2 Τρισυμφωνικά συμπλέγματα

Ακολουθεί ο πίνακας με τα τρισυμφωνικά συμπλέγματα σε αρχική και εσωτερική θέση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

	αρχική θέση	εσωτερική θέση		αρχική θέση	εσωτερική θέση
pst		/	zgr	-	
mps		/	zɡʎ	-	/
mbɫ	-	/	ʒtr	-	/
mbr	-	/	ʒkr	-	
mbʎ	-	/	ʒkʎ	-	/
mtr		/	xtr		/
ndr	-	/			
ndy		/			
ngɫ	-	/			
ngr	-	/			
ngʎ	-	/			
rdɫ		/			
spn	-				
spɫ	-				
spr	-	/			
spʎ		/			
sfr	-				
str	-	/			
skɫ	-				
skr	-	/			
zbr	-	/			

2.8.2.I. Αρχικά τρισυμφωνικά συμπλέγματα

Ως προς τη δομή διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες (ακολουθούμε και εδώ τη διάκριση των συμφώνων σε φρακτικά και ένηχα, πβ. 2.8.1.1):

I. 00S	2. S0S
spn	mb1
spl	mbr
spr	mbλ
sfr	ndr
str	ng1
sk1	ngr
skr	ngλ
zbr	
zgr	
zgrλ	
štr	
škr	
škrλ	

Παραδείγματα:

I. Φρακτικό + Φρακτικό + Ένηχο

/spnému/"δείχνουμε,λέμε",/sprniámu/"δείχναμε,λέγαμε"

/splínə/"σπλήνα"

/spridžúru/"επαινώ"

/sfrwondzél̥u/"καρούμπαλο",/sfridináre/"διαπεραστικός πόνος"

/stráre/"ρούχα",/strúmbu/"στραβός",/strésu/"σφιχτός",/strikóru/

"στραγγίζω",/strózmə/"στρώμα",/strúminu/"στρίβω".

/sklánu/"σκλαβός"

/skrupsésku/"σκορπάω"

/zbrái/"μιλούσεσ",/zbrésku/"μιλάω",/zbríi/"μίλησα"
/zgrúmu/"ξύνω",/zgrúmu/"πνίγω"
/zgrésku/"φωνάζω",/zgríi/"φώναξα"
/ʒtrigóri/"ελέβορα"
/ʒkrúmu/"αποκαΐδι"
/ʒkóri/"κουτσός",/ʒkúárikú/"κουτσαίνω"

2. Ένηχο + Φρακτικό + Ένηχο

/mbiáre/"μουλάρι",/mblínu/"γεμάτος"
/mbrátsə/"αγκαλιά",/mbróstu/"όρθιος",/mbrumítu/"δανεικά"
/mbháre/"γυναίκα"
/ndrɔ/"μπρος"
/nglód/"πέρα"
/ngtípe/"γκρίνια",/ngtrú/"θάβω",/ngtínu/"στεφανώνω"
/ngétsu/"παγώνω",/me ngínu/"νυστάζω"

Για τις συνδυαστικές δυνατότητες των συμφώνων προκύπτουν κατά κατηγορία:

1. Φρακτικό + Φρακτικό + Ένηχο (OOS)

Απαντούν οι συνδυασμοί

τριβόμενο + κλειστό + ένηχο
/s,z,ʒ/ /p,b,t,k,g/ /n,l,r,ʎ/

τριβόμενο + τριβόμενο + ένηχο

/s/ /f/ /r/

2. Ένηχο + Φρακτικό + Ένηχο (SOS)

Απαντά ο συνδυασμός

Ένηχο + κλειστό + ένηχο

/m,n/ /b,d,g/ /l,r,ʎ/

Γενικά για τα αρχικά τρισυμφωνικά συμπλέγματα

1. Οι τρισυμφωνικοί συνδυασμοί που απαντούν σε αρχική θέση είναι του τύπου OOS και SOS. Το δεύτερο μέλος είναι πάντα φρακτικό και το τρίτο πάντα ένηχο. Στο πρώτο μέλος μπορούν να εναλλάσσονται φρακτικά και ένηχα. Τα περισσότερα (13) είναι του τύπου OOS και τα υπόλοιπα (7) του τύπου SOS.

2. Το πρώτο μέλος της κατηγορίας OOS είναι πάντα τριβόμενο: /s, z, ʒ/ και της κατηγορίας SOS : /m, n/.

3. Το δεύτερο μέλος της κατηγορίας OOS είναι πάντα κλειστό (εξαίρεση: sft)* της κατηγορίας SOS επίσης.

4. Το τρίτο μέλος και των δυο κατηγοριών είναι ένηχο. Από τα ένηχα δεν απαντούν σ' αυτή τη θέση τα : /m, n/.

5. Στην κατηγορία OOS:

α. ουδετεροποιείται η αντίθεση ηχηρότητας στα φρακτικά. Οι συνδυασμοί των άηχων είναι περισσότεροι (10 προς 3).

β. Φρακτικά της ίδιας τάξης δεν συνδυάζονται ούτε εμφανίζεται επανάληψη του ίδιου συμφώνου.

6. Στην κατηγορία SOS ουδετεροποιείται η αντίθεση /m/-/n/ πριν από τα ηχηρά κλειστά (το αρχιφώνημα ως προς τον τόπο άρθρωσης συμφωνεί με το ηχηρό κλειστό που ακολουθεί).

2.8.2.2 Εσωτερικά τρισυμφωνικά συμπλέγματα

Ως προς τη δομή διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες:

1.00S	2.50S	3.500	4.000
spr	mb1	mps	pst
spλ	mbr	ndγ	
str	mbλ		
skr	mtr		
zbr	ndr		
zgλ	ng1		
štr	ngr		
škλ	ngλ		
xtr	rd1		

Παραδείγματα:

I. Φραντινός + Φραντινός + Ένηχο

/asprukénde/"ασπροκέντημα"

/dispλátu/"ξεγυμνωμένος"

/kuliástrə/"χοντρού γάλα",/astrwkésku/"στερεύω",/distríngu/"ξεσφίγγω"

/kúskra/"η συμπεθέρα",/kúskrə/"συμπεθέρα",/ngusktrédzu/"συμπεθεριάζω",

/kúskri/"συμπέθεροι",/kúskru/"συμπέθερος"

/dižbrwnátu/"ξεζωσμένος"

/dižgλínátu/"με ανοιγμένα τα πόδια"

/anóštri/"δικοί μας",/anóštri/"δικοί σας"

/diškλídu/"ανοίγω",/múškλu/"μυς"

/éxtru/"εχθρός",/ixtripsésku/"εχθρεύομαι"

2. Έννηχο + Φρακτινικό + Έννηχο

/amblátia/"δίπλα-δίπλα",/si úmblə/"να γεμίσει",/tʃumbléke/"κουπάκι",
/umbliá/"γέμιζε",/úmbli/"γεμίζω"
/aúmbra/"η σκιά",/aúmbre/"σκιά",/aúmbre/"σκιές",/ɣambɾé/"γαμπρός"
/ksumb/ísésku/"στολίζω"
/a/úmtria/"αλλιώς"
/andrále/"ζάλη",/índre/"μπαίνει",/andréptu/"δεξιός",/andrisáru/
"υπερπηδώ",/sindrófe/"βρακί",/índru/"μπαίνω"
/ɣíngle/"το λουρί που δένει το σαμάρι του αλόγου"
/língre/"το κουτάλι",/língre/"κουτάλι",/angréku/"βαραίνω",/angri-
kósu/"βαρύς, βαρετός",/níngɾunátu/"αστεφάνωτος"
/úngɾe/"νύχι",/níng/ísu/"ανοιχτός"
/búrdle/"ξυλόχτενο"

3. Έννηχο + Φρακτινικό + Φρακτινικό

/akumpsésku/"ακουμπάω",/akumpsítu/"ακουμπισμένος"
/aɣnándɣia/"απέναντι"

4. Φρακτινικό + Φρακτινικό + Φρακτινικό

/kwpstiáre/"σκιάφη"

Για τις συνδυαστινές δυνατότητες των συμφώνων προκύπτουν
κατά κατηγορία:

I. Φρακτινικό + Φρακτινικό + Έννηχο (OOS)

Απαντά ο συνδυασμός

τριβόμενο + κλειστό + ένηχο

/s,z,ʒ,x/ /p,b,t,k,g/ /r,l/

2. Ένηχο + Φρακτικό + Ένηχο (SOS)

Απαντά ο συνδυασμός

ένηχο + κλειστό + ένηχο

/m,n,r/ /b,t,d,g/ /l,r//

3. Ένηχο + Φρακτικό + Φρακτικό (S00)

Απαντά ο συνδυασμός

ένηχο + κλειστό + τριβόμενο

/m,n/ /b,d/ /s,ʎ/

4. Φρακτικό + Φρακτικό + Φρακτικό (000)

Απαντά ο συνδυασμός

κλειστό + τριβόμενο + κλειστό

/p/ /s/ /t/

Γενικά για τα εσωτερικά τρισυμφωνικά συμπλέγματα

1. Τα εσωτερικά τρισυμφωνικά συμπλέγματα είναι όσα περίπου και τα αρχικά (21 προς 20) και είναι του τύπου: 00S (9), SOS (9), S00 (2) και 000 (1).

2. Ως πρώτα μέλη απαντούν:

α. στην κατηγορία 00S μόνο τριβόμενα (/s, z, ʒ, x/).

β. στην κατηγορία SOS μόνο τα /m,n,r/.

γ. στην κατηγορία S00 μόνο τα /m,n/.

δ. στην κατηγορία 000 το /p/.

3. Ως δεύτερα μέλη απαντούν:

α. στις κατηγορίες 00S, SOS και S00 μόνο κλειστά (τα /p,b,t,k,g/, /b,t,d,g/ και /p,d/ αντίστοιχα).

β. στην κατηγορία 000 το /s/.

4. Ως τρίτα μέλη απαντούν:

- α. στην κατηγορία OOS μόνο τα /r,ʎ/.
- β. στην κατηγορία SOS μόνο τα /l,r,ʎ/.
- γ. στην κατηγορία SOO μόνο τριβόμενα (/s,γ/).
- δ. στην κατηγορία OOO το /t/.

5. Στην κατηγορία OOS:

- α. ουδετεροποιείται η αντίθεση ηχηρότητας στα φρακτικά (πβ.2.8.2.I). Οι συνδυασμοί άηχων είναι και εδώ περισσότεροι (7 προς 2).
- β. Φρακτικά της ίδιας τάξης δεν συνδυάζονται, ούτε εμφανίζεται επανάληψη του ίδιου συμφώνου.

6. Στην κατηγορία SOS:

- α. ουδετεροποιείται η αντίθεση /m-n/ πριν από τα χειλιανά (το αρχιφώνημα M).
- β. ουδετεροποιείται η αντίθεση ηχηρότητας στα κλειστά του ίδιου τύπου άρθρωσης με το προηγούμενο έρρινο (το αρχιφώνημα ηχηρό).

2.8.3. Τετρασυμφωνικά συμπλέγματα

Απαντούν μόνο δυο τετρασυμφωνικά συμπλέγματα σε εσωτερική θέση και είναι του τύπου OSOS:

/dizngtɔru/ "ξεθάβω"

/dizngχétɕu/ "ξεπαγώνω"

Και στα δυο ο συνδυασμός είναι:

τριβόμενο + ένηχο + κλειστό + ένηχο

/z/ /n/ /g/ /t,ʎ/

2.9. Συνδυασμοί φωνηέντων

Η εξέταση των φωνηεντικών συνδυασμών θα γίνει (πβ. και 2.8.) στα πλαίσια της παραδοσιακά ονομαζόμενης λέξης και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη αν τα φωνήεντα που απαρτίζουν τους συνδυασμούς είναι ταυτοσύλλαβα ή ετεροσύλλαβα (8.2.). Η συνδυαστική ικανότητα των φωνηέντων είναι μεγαλύτερη σε τελική θέση. Στη θέση αυτή μπορούμε να έχουμε συνδυασμούς από δύο ως και πέντε φωνήεντα. Σε αρχική και εσωτερική θέση απαντούν μόνο διφωνηεντικοί και τριφωνηεντικοί συνδυασμοί.

Απαντούν στα ΚΒΣ λίγα σε αριθμό σημαίνοντα που απαρτίζονται μόνο από φωνήεντα. Τους φωνηεντικούς αυτούς τύπους παραθέτουμε στη συνέχεια χωρίς να τους εντάσσουμε στους αρχικούς, εσωτερικούς ή τελικούς συνδυασμούς παρά μόνο αν απαντούν σε κάποια από αυτές τις θέσεις, ως μέρος ενός ευρύτερου σημαίνοντος: /i/ "είναι", /á/ "έχουν", /ó/ "αυγό", /í/ "πρόβατα", /í(u)/ "εγώ", /áa/ "το σταφύλι", /áa/ "σταφύλι". /áe/ "πρόβατο", /áae/ "αυγά".

2.9.1. Διφωνηεντικοί συνδυασμοί

Στον πίνακα IV που ακολουθεί δηλώνονται οι διφωνηεντικοί συνδυασμοί που απαντούν σε αρχική (σημειώνονται με -), σε εσωτερική (σημειώνονται με /) και σε τελική θέση (σημειώνονται με 0).

(βλ. πίνακα IV στην επόμενη σελίδα)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙV

	α	ε	ω	ε	ι	ο	υ
α				θ	ϕ		θ
ε					ο		ο
ω				/	ϕ		/
ε				ο	ο		ο
ι	ϕ			ο	ϕ	ο	ϕ
ο				ο	ο		ο
υ	ϕ	ο		ϕ	ϕ		ο

2.9.1.1. Αρχικός διφωνηεντικός συνδυασμός

Απαντούν οι: /ia/ [ja] /ua/ [wa] /ai/ [aj] /aé/ [ajé]
 /iu/ [ju] /aú/ [aú]

Παραδείγματα:

/hárne/ "χειμώνας", /iatá/ "ήταν"

/iuná/ "πουθενά"

/úáspɛ/ "φιλοξενούμενος, φίλος", /uámpiri/ "άνθρωποι"

/áide/ "άντε"

/aéstɛ/ "αυτός"

/aúmbɛɾə/ "σκιά", /aúʒu/ "παπούς"

Για τη δομή των αρχικών διφωνηεντικών συνδυασμών προκύπτει ότι:

1. Οι περισσότεροι (4 προς 2) είναι διφθογγοί (ανοδικός 3 και I καθοδικός).

2. Ως ημιφωνικός στοιχείο των διφθόγγων απαντούν τα /i/ και /u/.

3. Δεν απαντούν συνδυασμοί δυο όμοιων φωνηέντων.

2.9.1.2. Εσωτερικοί διφωνηεντικοί συνδυασμοί

Απαντούν οι: /ia/ [ja] /ai/ [aj] /we/ [we]
/ua/ [wa] /wi/ [wi]
/wu/ [wu]
/ii/ [ji]
/iu/ [iu]
/ue/ [je]
/ui/ [ji]

Παραδείγματα:

/kiátre/ "πέτρα", /apriadínu/ "συμμαζεύω", /griákə/ "ελληνίδα"
/ruárkə/ "γουρούνα", /apruária/ "κοντά", /nuárte/ "νύχτα"
/mbáiru/ "μπάλω", /sáiku/ "ολόκληρος", /raimíne/ "μεθαύριο"
/atwésku/ "αρατώνω", /lwésku/ "μαυρίζω"
/bwíre/ "μπάρι", /amukwitsúe/ "αδιαφορία", /zwírə/ "ζωοτροφή"
/nwnɔndru/ "μέσα"
/biíne/ "γυναίκα του μπέη"
/pwɛtʃiúre/ "πατσαβούρα", /niulé/ "νεολαία", /fimatíuse/ "ψυματίωση"
/ɟilúésku/ "οικτίρω", /trundúésku/ "τραντάζω"
/pluíne/ "βροχούλα", /truirésku/ "τριγυρίζω"

Για τη δομή των εσωτερικών διφωνηεντικών συνδυασμών προκύπτει ότι:

1. Τρεις από τους εσωτερικούς διφωνηεντικούς συνδυασμούς είναι δέφθογοι (2 ανοδικός και 1 καθοδικός).

2. Στους υπόλοιπους 7 διφωνηεντικούς συνδυασμούς η χασμωδία θεραπεύεται με την ανάπτυξη των ημιφώνων j και w (πβ. και 2.4.5., 2.4.7.).

3. Απαντά ένας μόνο συνδυασμός δυο όμοιων φωνηέντων (/ii/).

2.9.1.3. Τελικός διφωνηεντικός συνδυασμός

Απαντούν οι:

/ia/ [ja]	/iu/ [ju]	/ai/ [aj]	/au/ [aw]	/ae/ [aje]
/ua/ [wa]		/ei/ [ej]	/eu/ [ew]	/wi/ [wi]
/io/ [jo]		/úi/ [új]	/eu/ [ew]	/ee/ [eje]
		/ei/ [ej]	/íu/ [íu]	/ia/ [ija]
		/íi/ [íj]	/ou/ [ow]	/ie/ [ije]
		/oi/ [oj]	/úu/ [úu]	/íu/ [íu]
		/úi/ [új]		/óe/ [óje]
				/uə/ [uə]
				/ue/ [uje]
				/ui/ [uji]

Παραδείγματα:

/atsiá/ "αυτή, έφερε", /aχúria/ "αλλού", /ξidiá/ "καθόταν"
/nguá/ "προς τα εδώ"
/zurγib/ "δύνη"
/grúngiu/ "πηγούνι", /avlákriu/"αυλάκι", /makidunisiu/ "μαϊδανός"
/arkái/ "έριξα", /surpái/ "γκρέμισα"
/kurái/ "λουριά", /arái/ "κακοί"
/avdzíi/ "άκουσα", /lwndidzái/ "αρρώστια"
/aχái/ "δικός της", /grái/ "βαρείς"
/vdzái/ "έφυγα", /kirfi/ "χάθηκα"
/plái/ "βροχές", /bái/ "βόδια"
/alíi/ "δικός του", /askúmtalui/ "στα κρυφά", /stwtái/ "στάθην"
/stáiu/ "στέκομαι", /láiu/ "πλένω"
/aréu/ "κακός", /dumnidzéu/ "θεός", /atéu/ "δικός σου"
/gréu/ "βαρύς", /séu/ "λίπος"
/γíu/ "ζωντανός", /sindilíu/ "συντέλεια"
/bóu/ "βόδι"
/aríu/ "ποτάμι", /véduu/ "χήρος"
/sirpaé/ "τζίρος", /κχάe/ "κλειδί", /gáe/ "καλιακούδα"
/lwí/ "μαύρισε", /arwí/ "αράωσε"
/parée/ "παρέα", /niuié/ "νεολαία"
/atsia/ "αυτού (επίρ.)",
/arwkíe/ "τσίπουρο", /liturγie/ "λειτουργία", /ádie/ "άδεια"
/biú/ "ήπιε"
/sbe/ "σόι"

/dzúə/ "μέρα", /kúə/ "κόρα"
/véduə/ "χήρες"
/tɾunduí/ "τράνταξε", /se bubuí/ "τρόμαξε", /stigrui/ "στείρεψε"

Για τη δομή των τελικών διφωνηεντικών συνδυασμών προκύπτει ότι:

1. Οι περισσότεροι (16 προς 10) είναι δίφθογγοι. Οι περισσότεροι δίφθογγοι είναι εδώ καθοδικοί (13 προς 3). Απαντά και ένας μη συλλαβικός συνδυασμός δυο ημιφωνικών πραγματώσεων των /i/ και /u/: [jw].

2. Ως ημιφωνικό στοιχείο των δίφθογγων απαντούν και εδώ οι ημιφωνικές πραγματώσεις των κλειστών φωνηέντων /i/ και /u/.

3. Οι συνδυασμοί που δεν είναι δίφθογγοι έχουν ως πρώτο στοιχείο: /a, w, e, i, o, u/ και ως δεύτερο: /i, e, a, e, u/.

4. Απαντούν δυο συνδυασμοί όμοιων φωνηέντων (/ii/, /uu/) που αποτελούν καθοδικούς δίφθογγους.

Γενικά για τους διφωνηεντικούς συνδυασμούς

1. Διφωνηεντικοί συνδυασμοί εμφανίζονται στα ΚΒΣ και στις τρεις θέσεις (αρχική, εσωτερική, τελική). Σε αρχική θέση η δυνατότητα σχηματισμού διφωνηεντικών συνδυασμών είναι περιορισμένη (απαντούν 6 συνδυασμοί). Σε εσωτερική θέση εμφανίζονται περισσότεροι (10)* οι πιο πολλοί σχηματίζονται σε τελική θέση (27).

2. Οι περισσότεροι διφωνηεντικοί συνδυασμοί (24 προς 19) είναι δίφθογγοι.

3. Οι περισσότεροι από τους διφθόγγους (15 προς 9) είναι καθοδικοί.

4. Σε όλες τις θέσεις απαντούν οι δίφθογγοι: /ia,ua,ai/

5. Σε μερικές μόνο θέσεις απαντούν οι δίφθογγοι:

α. σε αρχική και τελική: /iu/

β. σε τελική: /ái,úi,éi,íi,íó,ói,áυ,έυ,έυ,iυ,óυ,ύí,ύυ/

6. Δεν απαντούν σε καμιά θέση οι συνδυασμοί:

/aa,ae,aw,ao,ea,ee,ew,ee,eo,wa,we,ww,wo,ea,ee,ew,eo,ie,iw,oa,oa,ow,oo,uw,uo/.

7. Από τους συνδυασμούς δυο όμοιων φωνηέντων απαντούν οι:

/ii/,/uu/,συνδυάζονται δηλαδή μεταξύ τους μόνο τα κλειστά φωνηέντα (εκτός του /w/). Από τους υπόλοιπους συνδυασμούς όμοιων φωνηέντων /aa,ae,aw,ee,oo/ οι /ae,ee,oo/ αποκλείονται γιατί δεν είναι δυνατό μέσα στη λέξη να τονίζονται δυο διπλανά φωνηέντα, και τα /e,ε,o/ απαντούν μόνο τονισμένα σε αρχική (εκτός του /e/) και εσωτερική θέση (πβ. 2.7.2.). Ο συνδυασμός /ee/ απαντά σε τελική θέση όταν τονίζεται το πρώτο /e/ (πβ. 2.7.2. και 4.1.).

2.9.2. Τριφωνηεντικός συνδυασμός

Στα ΚΒΣ επιδίδουν τριφωνηεντικός συνδυασμοί και στις τρεις θέσεις.

2.9.2.1. Αρχικοί τριφωνηεντικοί συνδυασμοί

Απαντούν οι: /aiά/ [ajά]
/auά/ [awά]

Παραδείγματα:

/aiάre/"έλεγχος"

/auártari/"προχτές",/auátse/"εδώ"

2.9.2.2. Εσωτερικοί τριφωνηεντικοί συνδυασμοί

Απαντούν οι: /wiά/ [wjá]
/iuά/ [iwά]
/uiά/ [ujά]

Παραδείγματα:

/1wiátse/"κακή πράξη"

/niuáre/"σύννεφα"

/suiά/ε/"κωλόκουρα"

2.9.2.3. Τελικοί τριφωνηεντικοί συνδυασμοί

Απαντούν οι:

/aue/ [awə] /aiu/ [ajw] /uae/ [waje] /iau/ [jaw] /wei/ [wjej]
/oia/ [oja] /oiu/ [ojw] /uai/ [waj] /wii/ [wji j]
/iui/ [iwuj]
/uei/ [ujej]
/uii/ [uji j]

Παραδείγματα:

/dáue/ "δυο (θηλ.)", /dujráue/ "κόσμος", /aráue/ "κακιά"
/aklída/ "εκεί"
/láiu/ "μαύρος", /pláiu/ "πλαγιά", /kufáiu/ "κουράγιο"
/arwzbbíu/ "αργαλειός"
/pluáe/ "βροχή"
/bíáiu/ "πύλω"
/luáiu/ "πήρα"
/mwéi/ "μαγιές"
/lwíi/ "μαύρισα", /arwíi/ "αράωσα"
/bíúiu/ "ήπια"
/buéi/ "μπογιές"
/trunduíi/ "τράνταξα"

Γενικά για τους τριφωνηεντικούς συνδυασμούς

I. Τριφωνηεντικοί συνδυασμοί εμφανίζονται στα ΚΒΣ και στις τρεις θέσεις (2 σε αρχική, 3 σε εσωτερική και I2 σε τελική).

2. Για τη δομή των τριφωνηεντικών συνδυασμών προκύπτει ότι:
Οι τριφωνηεντικοί συνδυασμοί είναι του τύπου:

ι.) ΦΗΦ (όπου Η: ημιφωνική πραγμάτωση των κλειστών φωνηέντων /i/ και /u/, πβ. 2.4.5. και 2.4.7.), που απαντά και στις τρεις θέσεις, και

ιι.) ΦΗΗ,

ιιι.) ΦΦΦ,

ιiv.) ΗΦΗ και

v.) ΦΦΗ, που απαντούν μόνο σε τελική θέση.

2.9.3. Τετραφωνηεντικοί συνδυασμοί

Στα ΚΒΣ απαντά ένας μόνο τετραφωνηεντικός συνδυασμός σε τελική θέση:

/iaue/ [jawə]

Παραδείγματα:

/virɔziáue/ "σύνεργο αργαλειού", /piáue/ "χιόνι"

Ο τετραφωνηεντικός συνδυασμός είναι του τύπου: ΗΦΗΦ και διαιρείται σε δυο ανοδικούς διφθόγγους.

2.9.4. Πενταφωνηεντικοί συνδυασμοί

Στα ΚΒΣ απαντούν δυο πενταφωνηεντικοί συνδυασμοί σε τελική θέση:

/wɪaɪə/ [ɰjəwə]

/vɪaɪə/ [ɮjəwə]

Παραδείγματα:

/πωιιάυə/ "μαγιιά"

/βυιιάυə/ "μπογιιά"

Οι πενταφώνηεντικοί συνδυασμοί είναι του τύπου: ΦΗΦΗΦ
και διαιρούνται σε ένα φωνήεν και δυο ανοδικούς διφθόγγους
(πβ. 2.4.5., 2.4.7.).

Σημειώσεις -παραπομπές κεφ. 2.

1. Martinet (1976:65)
2. Martinet (1976:69)
3. Martinet (1976:90-91)
4. Για μια διεξοδική συζήτηση του προβλήματος βλ. A. Martinet, "Un ou deux phonèmes?", *Readings in Linguistics*, II, pp. 116-23 (περιέχεται και στο Martinet (1968:108-123))
5. Mounin (1984:106)
6. Martinet (1968:54)
7. Mounin (1984:107)
8. Mounin (1984:107), Martinet (1976:73-74)
9. Martinet (1976:75)
10. Martinet (1968:54)
11. Martinet (1968:69)
12. Mounin (1984:107-108)
13. Martinet (1976:79)
14. Martinet (1976:79)
15. Martinet (1968:139)
16. Martinet (1976:79)
17. Mounin (1984:109)
18. Mounin (1984:113-114)
19. Martinet (1976:78-79)
20. Martinet (1976:81)
21. Troubetzkoy (1949:101)
22. Σενάτος (1974:14)
23. Martinet (1976:88)
24. Hartmann and Stork (1976:211-212)

3. ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΥΜΠΡΟΦΟΡΑΣ

3.0. Γενικά

Στο προηγούμενο κεφάλαιο (2.) εξετάστηκαν τα φωνήματα στο πλαίσιο της παραδοσιακά ονομαζόμενης λέξης (πβ.Ι.7.3.). Κατά τη συνεκφορά όμως των λέξεων στην αλυσίδα του λόγου τα φωνήματα διαδοχικών σημαίνοντων που βρίσκονται στα όρια τους έρχονται σε επαφή και αλληλεπιδρούν. Αυτές τις αλληλεπιδράσεις θα εξετάσουμε στο κεφάλαιο αυτό προσπαθώντας να διαπιστώσουμε κατά πόσο στις σχέσεις των φωνημάτων στα όρια των λέξεων ισχύουν οι ίδιοι φωνολογικοί κανόνες που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο της λέξης.

3.1. Η επίταξη του άρθρου^I

Τα άρθρα που χρησιμοποιούν τα ΚΒΣ είναι:

I) Ενικός αριθμός:

- α) -lo (ή -le) για το αρσενικό και το ουδέτερο
- β) -a για το θηλυκό

II) πληθυντικός αριθμός:

- α) -li για το αρσενικό
- β) -le για το θηλυκό και το ουδέτερο.

3.1.1. Τα άρθρα -lo, -li και -le προστίθενται πάντα στο τέλος των λέξεων. Με την προσθήκη των άρθρων αυτών διαπιστώνονται στο φωνητικό επίπεδο οι εξής αλλαγές.

1). Με την προσθήκη του άρθρου -λο:

ι) τα τονισμένα τελικά φωνήεντα παραμένουν αναλλοίωτα, π.χ.
/bi/é/ "μπελάς" - /bi/élo/ → [bi/élo] "ο μπελάς"
/kɔlɔwtɔmḗ/ "καλντερίμι" - /kɔlɔwtɔmḗlo/ → [kɔlɔwtɔmḗlo] "το καλντερίμι"
/pɔxítɔ/ "ποτό" - /pɔxítɔlo/ → [pɔxítɔlo] "το ποτό"

ιι) το άτονο τελικό φωνήεν /-υ/:

(ι) αποβάλλεται, όταν προηγείται σύμφωνο ή /i/ άτονο, (πβ. ημιφωνική πραγμάτωση του /i/ στη θέση αυτή: 2.4.5. και 2.9.1.3.), π.χ.

/lírɔ/ "λύκος" - /lírɔlo/ → [lírlo] "ο λύκος"
/ʒkúrɔtu/ "κοντός" - /ʒkúrɔtuɔlo/ → [ʒkúrɔtuɔlo] "ο κοντός"
/grúnɔɟiu/ "πηγούνι" - /grúnɔɟiuɔlo/ → [grúnɔɟlo] "το πηγούνι"
/avlákɟiu/ "αυλάκι" - /avlákɟiuɔlo/ → [avláɟlo] "το αυλάκι"

Τα /k, ɟ, x, ɣ/ πραγματώνονται ως [c, ʒ, ɟ, ɣ] και μετά την αποβολή του /υ/.

(ιι) παραμένει, όταν προηγείται συμφωνικό σύμπλεγμα με τελευταίο μέλος ένηχο, π.χ.

/ɔkɟu/ "μάτι" - /ɔkɟuɔlo/ → [ɔkɟuɔlo] "το μάτι"
/ɛxtɔtu/ "εχθρός" - /ɛxtɔtuɔlo/ → [ɛxtɔtuɔlo] "ο εχθρός"
/lúkɟu/ "δουλειά" - /lúkɟuɔlo/ → [lúkɟuɔlo] "η δουλειά"

Εξάιρεση: το /-υ/ αποβάλλεται και μετά από σύμπλεγμα με ένηχο, όταν θα παραβιαζόταν ο νόμος της τρισυλλαβίας (πβ. 6.2.), π.χ.

/éksɟrɔnu/ "έξυπνος" - /éksɟrɔnuɔlo/ → [éksɟrɔnuɔlo] "ο έξυπνος"

(ιιι) πραγματώνεται ημιφωνικά, όταν προηγείται φωνήεν

(εκτός από άτονο /i/), π.χ.

/néɟu/ "χήρος" - /néɟuɔlo/ → [néɟuɔlo] "ο χήρος"
/ɟíu/ "ζωντανός" - /ɟíuɔlo/ → [ɟíuɔlo] "ο ζωντανός"

II). Με την προσθήκη του άρθρου $-i$ το μόρφωμα του πληθυντικού $\{-i\}$ (αλλομορφο $\{-w\}$):

ι) παραμένει μόνο όταν προηγείται συμφωνικό σύμπλεγμα με τελευταίο μέλος ένηχο (για το $/w/$ στη θέση αυτή, πβ. 2.7.Ι.). π.χ.

$/\theta k\lambda i/$ "μάτια" $-\theta k\lambda i\lambda i/ \rightarrow [\theta k\lambda i\lambda i]$ "τα μάτια"

$/\epsilon xtri/$ "εχθροί" $-\epsilon xtri\lambda i/ \rightarrow [\epsilon xtri\lambda i]$ "οι εχθροί"

ιι) αποβάλλεται σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, π.χ.

$/\acute{\epsilon}r i/$ "χρόνια" $-\acute{\epsilon}r i\lambda i/ \rightarrow [\acute{\epsilon}r\lambda i]$ "τα χρόνια"

$/p\acute{\alpha}\xi ti/$ "Πάσχα" $-\rho\acute{\alpha}\xi ti\lambda i/ \rightarrow [p\acute{\alpha}\xi t\lambda i]$ "το Πάσχα"

$/p\acute{\epsilon}\xi ts w/$ "φάρια" $-\rho\acute{\epsilon}\xi ts w\lambda i/ \rightarrow [p\acute{\epsilon}\xi ts\lambda i]$ "τα φάρια"

$/askuki\acute{\alpha}ts w/$ "φτύματα" $-\askuki\acute{\alpha}ts w\lambda i/ \rightarrow [askucj\acute{\alpha}ts\lambda i]$ "τα φτύματα"

III). Με την προσθήκη του άρθρου $-le$:

α) το $-e$ που είναι είτε κατάληξη αρσενικού - η μόνη που δέχεται άρθρο $-le$ - είτε είναι μόρφωμα πληθυντικού:

ι) τρέπεται σε $-i$ όταν η λέξη τονίζεται στη δεύτερη από το τέλος συλλαβή (πβ. και 3.4., 4.), π.χ.

$/l\acute{\alpha}rte/$ "γάλα" $-\lambda\acute{\alpha}rtele/ \rightarrow [l\acute{\alpha}rtile]$ "το γάλα"

$/\acute{\alpha}\lambda e/$ "σκόρδα" $-\acute{\alpha}\lambda ele/ \rightarrow [\acute{\alpha}\lambda ile]$ "τα σκόρδα"

$/\acute{\alpha}tse/$ "βελόνια" $-\acute{\alpha}tsele/ \rightarrow [\acute{\alpha}tsile]$ "τα βελόνια"

ιι) αποβάλλεται, όταν η λέξη τονίζεται στην τρίτη από το τέλος συλλαβή, γιατί αλλιώς θα παραβιάζονταν ο νόμος της τρισυλλαβίας (η λέξη μαζί με το άρθρο αποτελεί μια τονική ενότητα), π.χ.

$/ar\acute{\iota}\acute{\alpha}r\acute{\iota}ne/$ "τσαμπί" $-\ar\acute{\iota}\acute{\alpha}r\acute{\iota}nele/ \rightarrow [arj\acute{\alpha}r\acute{\iota}ne]$ "το τσαμπί"

$/d\acute{z}uni\acute{\alpha}r\acute{\iota}ne/$ "κέδρος" $-\d\acute{z}uni\acute{\alpha}r\acute{\iota}nele/ \rightarrow [d\acute{z}unj\acute{\alpha}r\acute{\iota}ne]$ "ο κέδρος"

$/pat\acute{o}mate/$ "πατώματα" $-\rho at\acute{o}matele/ \rightarrow [pat\acute{o}matle]$ "τα πατώματα"

$/\acute{\epsilon}ksude/$ "έξοδα" $-\acute{\epsilon}ksudele/ \rightarrow [\acute{\epsilon}ksudle]$ "τα έξοδα"

β) το μόρφημα του πληθυντικού {-i} (αλλομορφο {-sh}):

ι) παραμένει μόνο όταν προηγείται συμφωνικό σύμπλεγμα με τελευταίο μέλος ένηχο (το /sh/ δεν απαντά στη θέση αυτή, πβ. 2.7.1.) π.χ.

/vétrɪ/ "εστίες" - /vétrɪle/ → [vétrɪle] "οι εστίες"

/urék/i/ "αυτιά" - /urék/ɪle/ → [urék/ɪle] "τα αυτιά"

ιι.) αποβάλλεται σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, π.χ.

/armákɪ/ "κλαδιά" - /armákɪle/ → [armácle] "τα κλαδιά"

/érgɪ/ "χόρτα" - /érgɪle/ → [étrjle] "τα χόρτα"

/adétsɰ/ "έθιμα" - /adétsɰle/ → [adétsle] "τα έθιμα"

/akrídzɰ/ "ακρίδες" - /akrídzɰle/ → [akrídzle] "οι ακρίδες"

Η ουρανική πραγμάτωση των συμφώνων που οφείλεται στην παρουσία του /i/ διατηρείται και μετά την αποβολή του.

γ) το μόρφημα του πληθυντικού {-ə} τρέπεται σε -w (πβ. 3.4,4.) π.χ.

/alátsə/ "θηλιές" - /alátsəle/ → [alátsɰle] "οι θηλιές"

/frúndzə/ "φύλλα" - /frúndzəle/ → [frúndzɰle] "τα φύλλα"

/mátsə/ "έντερα" - /mátsəle/ → [mátsɰle] "τα έντερα"

3.1.2. Το άρθρο -a

I) αντικαθιστά:

α) το τελικό /-ə/ π.χ.

/aríðitsɪnə/ "ρίζα" - /aríðitsɪna/ "η ρίζα"

/dɰrjáɰə/ "κόσμος" - /dɰrjáɰa/ "ο κόσμος"

/mɰwíáɰə/ "μαγιά" - /mɰwíáɰa/ "η μαγιά"

/aráɰə/ "κακιά" - /aráɰa/ "η κακιά"

/akwtsɰtúra/ "πιάσιμο" - /akwtsɰtúra/ "το πιάσιμο"

/fiátsə/ "κορίτσι" - /fiátsa/ "το κορίτσι"

/níáɰə/ "χιόνι" - /níáɰa/ "το χιόνι"

/dzúə/ "μέρα" - /dzúa/ "η μέρα", /kúə/ "κόρα" - /kúa/ "η κόρα"

β) το τελικό /-ə/, όταν προηγείται παχύ συριστικό ή ουρανικό, π.χ.

/úʃe/"πόρτα" - /úʃa/"η πόρτα", /bórdʒe/"χρέος" - /bórdʒa/"το χρέος"
/aγίγpe/"αμπέλι" - /aγίγpa/"το αμπέλι", /úngχe/"νύχι"-/úngχa/"το νύχι"

II) προστίθεται στο τέλος των λέξεων που λήγουν σε -e, όταν προηγείται φωνήεν ή σύμφωνο εκτός από παχύ συριστικό ή ουρανικό. Μετά την προσθήκη του -a στο φωνητικό επίπεδο διαπιστώνεται ημιφωνική πραγμάτωση του -e ως εξής: /uáe/"πρόβατο"+{a} "οριστικό άρθρο"→*[wáí](πβ. 3.3.)+a→[wája] (πβ. 3.2.2.2.β))"το πρόβατο". Άλλα παραδείγματα:

/gáe/"καλιακούδα" - /gáea/→[gája] "η καλιακούδα"

/kχáe/"κλειδί" - /kχáea/→[kχája] "το κλειδί"

/paṛée/"παρέα" - /paṛéea/→[paṛéja] "η παρέα"

/niuléee/"νεολαία" - /niuléeea/→[niuléja] "η νεολαία"

/liturγíe/"λειτουργία" - /liturγíea/→[liturγíja] "η λειτουργία"

/akwkíe/"ακανία" - /akwkíea/→[akwkíja] "η ακανία"

/áðie/"άδεια" - /áðieea/→[áðija] "η άδεια"

/pluáe/"βροχή" - /pluáea/→[plwája] "η βροχή"

/sóe/"σόι" - /sóea/→[sója] "το σόι"

/aγιάspe/"σφήνια" - /aγιάspeea/→[aγιάspja] "η σφήνια"

/rúne/"φωμί" - /rúneea/→[rúnja] "το φωμί"

/sáre/"αλάτι" - /sáreea/→[sárja] "το αλάτι"

/pwaḍúre/"ερημιά" - /pwaḍúreea/→[pwaḍúrja] "η ερημιά"

3.1.3. Μετά τις αποβολές που αναφέρθηκαν στο 3.1.1. και την προσθήκη των άρθρων -lo, -χί και -le εμφανίζονται συμφωνικά συμπλέγματα πολλά από τα οποία δεν απαντούν στο πλαίσιο της λέξης. Η εμφάνιση αυτών των συμπλεγμάτων είναι ευκαιριακή και πολύ περιορισμένης συχνότητας (πολλά εμφανίζονται μόνο μια φορά). Για το λόγο αυτό δε θεωρούμε σκόπιμο να τα εντάξουμε στα αντίστοιχα συμπλέγματα των κεφαλαίων 2.8.1. και 2.8.2.

3.2. Συνάντηση τελικών φωνημάτων με αρχικά

3.2.1. Συνάντηση τελικού φωνήεντος με αρχικό σύμφωνο

Στην περίπτωση αυτή έχουμε:

3.2.1.1. Διατήρηση του τελικού φωνήεντος

Αυτό μπορεί να συμβεί:

α) όταν το φωνήεν είναι τονισμένο, π.χ.

/atsiá vipe/ - [atsjá vípe] "αυτή ήρθε"

/ynu kwldwɪmḗ lúnɔw/ - [ɯnkwldwɪmḗ lúnɔw] "ένα μακρύ πλακιδωτό"

/nu avdzú gíne/ - [ɲw avdzú jíne] "δεν άκουσε καλά"

/bi/ḗ swɔwtḗsu/ - [bí/ḗ swɔwtḗsu] "γερός μελάς"

/vdzɪ ku kálulo/ - [vdzɪ ku kállɔ] "έφυγε με το άλογο"

/de akɪb káde/ - [djakɪb káde] "από κει πέφτει"

/kwdzú tu byiáde/ - [kwdzú tu byjáde] "έπεσε στο πηγάδι"

β) όταν το φωνήεν είναι άτονο, διατηρείται στις παρακάτω περιπτώσεις:

ι) το φωνήεν /a/ διατηρείται πάντα (οι λόγοι μορφολογικοί), π.χ.

/váka lɔndidzú/ - [váka lɔndidzú] "η αγελάδα αρρώστησε"

ιι) στη θέση των φωνηέντων /e, ə, o/ εμφανίζεται το αρχιφώνημα που

προκύπτει από τις ουδετεροποιήσεις /e/-/i/, /ə/-/ɯ/, /o/-/u/, πβ. 3.3.

/tsiápe ku káʒu/ - [tsjáɲw ku káʒw] "κρεμμύδι με τυρί"

/le mbáɾte túte/ - [lí mbárti tútə] "τα μοιράζει όλα"

/ómulo trikú/ - [ómɪɮ trikú] "πέρασε ο άνθρωπος"

ι ιω τα φωνήεντα /i/ και /u/ διατηρούνται όταν προηγείται συμφωνικό σύμπλεγμα με τελευταίο μέλος ένηχο (το /w/ δεν απαντά στη θέση αυτή, πβ. 2.7.1.), π.χ.

/ókχu láiu/ - [ókχu lájw] "μαύρο μάτι"

/χέρρι frikuítsw/ - [χέρρι frikujítsw] "φοβισμένοι λαγοί"

Ακόμα το /u/ διατηρείται και όταν προηγείται /i/, π.χ.

/grúngiu máre/ - [grúngjw máre] "μεγάλο πηγούνι"

3.2.1.2. Αποβολή του τελικού φωνήεντος

Αποβάλλονται προαιρετικά και κυρίως στο γρήγορο ρυθμό ομιλίας τα άτονα τελικά φωνήεντα /i/, /w/ και /u/ (για τη φωνητική τους πραγμάτωση στη θέση αυτή βλ. 2.4.3, 2.4.5, 2.4.7):

/si vétsw kúmu se firsésku tίνirχi de la tártarχi/

A.M. [zvétskúmsfirsésk tίνirχidlatártarχi]

E.N. [sj vétsw kúmwjsfirséskw tίνirχidilatártarχi]

"να μάθεις πώς φέρνονται οι νεαροί της Φαλάνης"

Μετά την αποβολή αυτή έρχονται σε επαφή σύμφωνα της προηγούμενης λέξης με αρχικά της επόμενης με αποτέλεσμα τη δημιουργία συμφωνικών συμπλεγμάτων. Ο σχηματισμός τέτοιων συμπλεγμάτων είναι ευκαιριακός και μικρής συχνότητας. Σχετικά με τη δομή τους διαπιστώνεται ότι δεν ισχύουν οι φωνολογικοί κανόνες που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο της λέξης στα κεφάλαια 2.8.1. και 2.8.2. Και μετά την αποβολή του /i/ διατηρείται η ουρανική πραγμάτωση των συμφώνων που προκαλείται λόγω της παρουσίας του, π.χ.

/áigi dulumádzw/ - [álj dulumádzw] "άσπρα σιγκούνια"

3.2.2. Συνάντηση τελικού φωνήεντος με αρχικό φωνήεν

Στην περίπτωση αυτή έχουμε:

3.2.2.Ι. Διατήρηση και των δυο φωνηέντων

Αυτό μπορεί να συμβεί:

Ι) αν τα φωνήεντα είναι όμοια,

α) όταν τονίζονται και τα δυο, π.χ.

/nu vrjá áltə lúŋə/ - [nu vrjá áltw lúŋə] "δεν ήθελε άλλο μαλλί"

/akwtsému unu biχé éstənu/ - [akwtsém un biχé éstənw] "βρήκαμε ένα μπελά φέτος"

/aší índrə ngáse/ - [aší índrw ngásə] "έτσι μπαίνουν μέσα στο σπύρι"

/aklɔ́ bɔmɔs nu se aflé áltu/ - [aklɔ́ bɔmɔs nu sɔj aflé áltw] "ενειό όμως δε βρέθηκε άλλος"

/nə pitrikú úrdə/ - [nw pitrikú úrdə] "μας έστειλε μανούρι"

β) όταν τονίζεται το τελικό, π.χ.

/ší atsiá aštipťá/ - [šj atsjá aštipťá] "κι αυτή περίμενε"

/aší imná bɔmlo/ - [aší imná bɔmlɔ] "έτσι περπατούσε ο άνθρωπος"

/iší iárna Sumwřina/ - [iší járna Sumwřina] "βγήκε το χειμώνα στη Σαμαρλίνα"

/nu anú urdzútsi/ - [nw anú urdzútsj] "δεν είχε (αδριστος) τσουνκίδες"

/nu anú wáre/ - [nw anú wáre] "δεν είχε χρόνο"

II) Αν τα φωνήεντα είναι ανόμοια,

α) όταν τονίζονται και τα δυο, π.χ.

/aštirtá úrsa/ - [aštirtá úrsa] "περίμενε την αρκούδα"

/nu se aflé ɛmu/ - [nu sjaflé ɛmu] "δε βρέθηκε άνθρωπος"

/élu lwndidzú ánu/ - [élu lwndidzú ánu] "αυτός αρρώστησε πέρσι"

/agwrší úša disfáptə/ - [agwrší úša disfáptə] "ξέχασε την πόρτα ανοιχτή"

/aná de aklé ɛrgi/ - [aná djaklé ɛrji] "μάλτευε από κει χόρτα"

/və kwdzú izba/ - [vu kwdzú izba] "σας έπεσε η τρώγλη"

β) όταν τονίζεται το τελικό, π.χ.

/lo akwtsá inátea/ - [lu akwtsá inátja] "τοω έπιανεο θυμόσ"

/lo alwsé uárfwpu/ - [lu alwsé wárfwpu] "τον άφησε ορφανό"

/avdzú ursuzlíkile túte/ - [avdzú ursuzlícli túte] "άκουσε όλες τις ζα-
βολιές"

/vig/é ubórgulo/ - [vig/é ubórglo] "φύλαξε την αυλή"

/o agwrší alándə/ - [u agwrší alándə] "την ξέχασε την άλλη"

/de aklé iší/ - [djaklé iší] "από κει βγήκε"

/nu šidzú isusíta / / - [nu šidzú isusíta /] "δεν έμεινε η αρραβώνιαστι-
κιά του"

γ) όταν το τελικό φωνήεν είναι: -a άτονο ή ημιφωνική πραγμάτωση
(πβ.2.4.3,5,7) των /u,i,u/ και το αρχικό είναι πλήρες φωνήεν,

άτονο ή τονιομένο, π.χ.

/fiáta ímne/ - [fjáta ímne] "το κορίτσι περπατάει"

/niviásta iší nafwáre/ - [nivjásta iší nafwáre] "η νύφη βγήκε έξω"

/viák/á isturíe/ - [vják/á isturíe] "η παλιά ιστορία"

/ng/ídzw úša/ - [ng/ídzw úša] "κλείνεις την πόρτα"

/káftsw isusíre/ - [káftsw isusíre] "ζητάς αρραβωνιάσματα"

/védzw órdzulo/ - [védzw órdzlo] "βλέπεις το κριθάρι"

/aštérdzi áburele/ - [aštérdzj áburle] "σκουπίτζεις τους ατμούς"
/tšw̄ni adétsule/ - [tšw̄nj adétsle] "κρατάς τις παραδόσεις"
/vr̄bi ustúre/ - [vr̄bj ustúre] "θέλεις στημόνι;"
/xígu ákulo/ - [xígw áklo] "χώνω το βελόνι"
/adúnu arína/ - [adúnw arína] "μαζεύω την άμμο"
/lo áršu ómulo/ - [lɔ áršw ómlo] "τον έκαφα τον άνθρωπο"

δ) όταν το αρχικό φωνήεν πραγματώνεται ημιφωνικά (ανεξάρτητα από το τελικό φωνήεν), π.χ.

/áltə iáre/ - [áltw járe] "άλλη φορά"
/muále iáre/ - [mɔáli járe] "ήπιος χειμώνας"
/jú arw̄ni iárna/ - [jú arw̄nj járna] "πού μένεις το χειμώνα;"
/alánde uáe/ - [alándw wáje] "το άλλο πρόβατο"
/fitšóru uárfw̄nu - [fitšórlu wárfw̄nlo] "το ορφανό παιδί"

3.2.2.2. Ημιφωνοποίηση του τελικού φωνήεντος

Αυτό μπορεί να συμβεί, όταν το τελικό φωνήεν είναι:

α) /-i/ή /-u/ και προηγείται σύμπλεγμα με τελευταίο μέλος ένηχο (πβ 2.45,7)

/áfli ubwáre/ - [áflij ubwáre] "βρίσκεις αυλές"
/véglj úrsa/ - [véglj úrsa] "φυλάς την αρκούδα;"
/vékɔ ósu/ - [vékɔ ósw] "παλιό κδικαλο"
/áfli áltə/ - [áfliw áltə] "βρίσκω άλλη"

β) /-ə,-e,-o/ (πβ.3.3.) και το αρχικό φωνήεν είναι πλήρες (άτονο ή τονισμένο), δεν είναι όμως /i-/ όταν προηγείται /-i/ ή /-e/ και /u-/ όταν προηγείται /-u/ ή /-o/ (πβ. 3.2.2.3.), π.χ.

/unə áltə/ - [unɤ áltə] "κάποια άλλη"

/trɤ alándə isusíre/ - [trɤ alándɤ isusíre] "για την άλλη αρραβώνα"

/máre uríákʰe/ - [márj urjákʰe] "μεγάλο αυτί"

/alándə óxturi/ - [alándj óxturj] "οι άλλες όχθες"

/fitʂórwlo aéstu/ - [fitʂórwlɤ ajéstɤ] "αυτό το παιδί"

/ómulo éksipnulo/ - [ómɤlɤ éksipnɤ] "ο έξυπνος άνθρωπος"

3.2.2.3. Αποβολή του ενός από τα δυο φωνήεντα

Αυτό μπορεί να συμβεί:

I) Αν τα φωνήεντα είναι όμοια, όταν τονίζεται το αρχικό φωνήεν

ή κανένα από τα δυο, π.χ.

/atsía áre duráue/ - [atsíári duráue] "αυτού έχει κόσμο"

/véqʰi ísuðulo/ - [véqʰi ísuðlo] "φυλάς την είσοδο"

/táχɤ úrda/ - [táχúrdɤ] "κόβω το μανούρι"

/arína adʒúndze/ - [arínadʒúndze] "η άμμος φτάνει"

/méri isturii/ - [méristuríj] "μεγάλες ιστορίες"

/kɤ ókʰɤ uflátɤ/ - [kɤ ókʰɤ uflátɤ] "με πρησμένο μάτι"

II) Αν τα φωνήεντα είναι ανόμοια, όταν τα /-e/ και /-o/ (πβ. 3.2.2.2., β)

ακολουθούνται από /-i/ και /-u/ αντίστοιχα (πλήρη όμως), π.χ.

/nɤ áre imáne/ - [nɤ árimáne] "δεν έχει μπέσα"

/múlte isusíri/ - [múltisusírj] "πολλοί αρραβώνες"

/ókʰɤlo uflátulo/ - [ókʰɤluflátlo] "το πρησμένο μάτι"

/ómulo umblú/ - [ómɤlumbɤlú] "ο άνθρωπος γέμισε"

3.2.2.4. Τελικό συμπέρασμα

Στην εξωτερική χασμωδία η τύχη των φωνηέντων καθορίζεται:

- α) από την παρουσία του τόνου, και
- β) από τη δομή του τέλους και της αρχής των λέξεων.

3.2.2.5. Φωνηεντικές ακολουθίες που προκύπτουν κατά τη συμφορά

Όπως είδαμε (2.9) μια ΚΒ λέξη μπορεί να τελειώνει σε ένα φωνήεν ή σε έναν συνδυασμό από δυο ως και πέντε φωνήεντα και μπορεί να αρχίζει από ένα, δυο ή και τρία φωνήεντα. Υπάρχουν επίσης σημαίνοντα που αποτελούνται μόνο από φωνήεντα. Η συνάντηση μέσα στη φράση λέξεων που τελειώνουν σε φωνήεντα με άλλες που αρχίζουν από φωνήεντα καθώς και η παρεμβολή άλλων λέξεων που αποτελούνται μόνο από φωνήεντα καθιστούν δυνατό το σχηματισμό μακρών φωνηεντικών ακολουθιών.

Έτσι έχουμε:

- α) διφωνηεντικές ακολουθίες: I τελικό + I αρχικό φωνήεν
/upə alɣiɲə/ - [upɥ alɣiɲə] "μια μέλισσα"
- β) τριφωνηεντικές ακολουθίες: I τελικό + 2 αρχικά
/upə uáɣə/ - [upɥ wáɣə] "μια φορά"
2 τελικά + I αρχικό
/trikúɪ aláɲdə dzúə/ - [trikúɪ aláɲdɥ dzúə] "πέρασα την άλλη μέρα"
I τελικό + διαζευκτικό + I αρχικό
/aʃi í aʃi/ - [aʃi í aʃi] "έτσι ή έτσι"
- γ) τετραφωνηεντικές ακολουθίες: I τελικό + 3 αρχικά
/vɪɲə auátse/ - [vɪɲj awátse] "ήρθε εδώ"

2 τελικά + 2 αρχικά

/tritsiá uáspitsɔ/ - [tritsjá wáspitsɔ] "περνούσαν επισιέπτες"

3 τελικά + 1 αρχικό

/bíau aráda/ - [bjáw aráda] "πίνω συνεχώς"

δ) πενταφωνηεντικές ακολουθίες: 2 τελικά + 3 αρχικά

/šidiá auátse/ - [šidjá awátse] "καθόταν εδώ"

3 τελικά + 2 αρχικά

/aklǒbia iarǎ/ - [aklǒja jarǎ] "εκεί ήταν"

4 τελικά + 1 αρχικό

/piáue álbe/ - [pjáwɔ álbe] "άσπρο χιόνι"

ε) εξαφωνηεντικές ακολουθίες: 3 τελικά + 3 αρχικά

/luái auártari/ - [lwáj awártarj] "πήρα προχτές"

4 τελικά + 2 αρχικά

/múltɔ piáue iárna/ - [múltɔ pjáwɔ járna] "πολύ χιόνι το χειμώνα"

5 τελικά + 1 αρχικό

/buiáua utsíta/ - [bujáwa utsíta] "το ταιριασμένο χρώμα"

στ) επταφωνηεντικές ακολουθίες: 4 τελικά + 3 αρχικά

/diáde piáue auártari/ - [djádi pjáwɔ awártarj] "έπεσε χιόνι προχτές"

5 τελικά + 2 αρχικά

/buiáua iarǎ býnɔ/ - [bujáwa jarǎ býnɔ] "το χρώμα ήταν καλό"

Με την παρεμβολή λέξεων που αποτελούνται μόνο από φωνήεντα μπορούμε να έχουμε φωνηεντικές ακολουθίες με περισσότερα φωνήεντα:

/ádu θiáɔe buiáue auá iu xíɔu ióu/ - [áɔw θjáɔw bujáwɔ awá ju xɔɔw jɔw] "φέρει λίγο χρώμα εδώ που είμαι εγώ" (10 φωνήεντα).

3.3. Ουδετεροποίηση του βαθμού ανοίγματος στα ενδιάμεσα και τα κλειστά φωνήεντα

Για την κώφωση-αποβολή στα ΚΒΣ σε συνδυασμό και με τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα γίνεται παρακάτω λόγος (πβ. κεφ. 4.). Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε ένα φαινόμενο ανάλογο με την κώφωση (πρόκειται και εδώ για κλεισιμο) που όμως παρατηρείται μόνο στα ενδιάμεσα φωνήεντα και μόνο στο εσωτερικό της φράσης. Στην περίπτωση αυτή η φράση λειτουργεί ως μια λέξη (το /a/ παραμένει για μορφολογικούς λόγους).

Τα δεύτερου βαθμού ανοίγματος φωνήεντα (τα ενδιάμεσα), όταν:

- α) βρίσκονται στο τέλος της λέξης,
- β) βρίσκονται στο εσωτερικό της φράσης, δηλ. δεν ακολουθεί παύση, και
- γ) δεν τονίζονται,

τότε πραγματώνονται όπως τα αντίστοιχά τους πρώτου βαθμού (τα κλειστά). Δηλαδή στο εσωτερικό της φράσης και σε άτονη θέση ουδετεροποιείται η αντίθεση του βαθμού ανοίγματος στα ενδιάμεσα και κλειστά τελικά φωνήεντα σε όφελος των κλειστών:

$/-e/-/-i/ \rightarrow [-i]$	/	δεν ακολουθεί παύση	πβ. 2.7.2.
$/-e/-/-ω/ \rightarrow [-ω]$			
$/-o/-/-υ/ \rightarrow [-υ]$			

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι ευφωνικό, αλλά παρουσιάζει νομοτελική κανονικότητα.

Παραδείγματα:

1) α) /zbuáre mólte xi psémate mólte/
 [zbuárɔ mól̥ti xi psém̥ati mól̥te]
 "λόγια πολλά και ψέματα πολλά"

β) /ái unu liké la kumiáše de lúne/

[áj un liké la kumiáši di lúne]

"έχεις ένα λειέ στο μάλλινο πουκάμισο"

II) α) /pwe si dúke muáša, / dzútse une óitsíne/

[pwe z dúkw muáša, / dzútsi une óitsíne]

"ώσπου να πάει η γριά, της λέει μια γειτόνισσα"

β) /o bwǵá muáša tu tsikríke fiáta/

[u bwǵá muáša tu tsikríki fjáta]

"η γριά έβαλε το κορίτσι στο τσικρίκι"

III) α) /awǵlɔ / lwndidzú, / muri awǵlɔ/

[awǵlɔ / lwndidzú, / muri awǵlɔ]

"ο γέρος τής αρρώστησε, της πέθανε ο γέρος"

β) /se dútse aklǐ muáša/

[z dútsj aklǐ muáša]

"πηγαίνει εκεί η γριά"

3.4. Πραγματώσεις του συστήματος των υπόλοιπων άτονων τελικών φωνηέντων στο εσωτερικό της φράσης

3.4.1. Το /-a/ πραγματώνεται παντού και πάντα [a](οι λόγοι μορφολογικοί).

3.4.2. Το /-i/, όταν ανήκει σε προκλιτική λέξη και βρίσκεται πριν από τους αδύνατους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας: η "μου", ts "σου", / "του, της", l "τον", πραγματώνεται ως πλήρες φωνήεν, π.χ.
/tse si / dzúku/ - [tsi si / dzúkw] "τι να του/της πω;"

3.4.3. Το /-u/, όταν ανήκει σε μονοσύλλαβη λέξη και η επόμενη λέξη αρχίζει από σύμφωνο, πραγματώνεται ως πλήρες φωνήεν, π.χ.

/nu ʃti tɪne/ - [nu ʃtɪj tɪne] "δεν ξέρεις εσύ"

/va ɣɪnu ku mápa ts/ - [va ɣɪnw ku mápa ts] "θα ρθω με τη μητέρα σου"

3.4.4. Το /-w/ στην κανονική ομιλία δεν πραγματώνεται ποτέ ως πλήρες φωνήεν. Μόνο στον ποιητικό λόγο, και όταν το απαιτεί το μέτρο, πραγματώνεται ως πλήρες φωνήεν, πβ. στο τραγούδι:

/kári si te ʎa, dʒóne m, dórulo si me védzw/

[kar s ti ʎa, dʒóne m, dórɫu si mi védzw]

"αν επιθυμήσεις, παλικάρι μου, να με δεις".

Σημειώσεις - παραπομπές κεφ. 3.

I. Η επίταξη του άρθρου είναι ένα από τα σημαντικότερα κοινά χαρακτηριστικά του βαλκανικού γλωσσικού συνασπισμού, πβ. Sandfeld (1930: 165).

4. ΚΩΦΩΣΗ - ΑΠΟΒΟΛΗ

4.0. Γενικά

Το ισογλωσσό με βάση το οποίο ο Γ. Χατζηδάκις (1892 : 342 κ.ε.) κάνει τη διάκριση των νεοελληνικών ιδιωμάτων σε βόρεια και νότια, αποτελεί το φαινόμενο που είναι γνωστό με τον όρο: κώφωση - αποβολή. Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζεται η εξέλιξη των άτονων ε,ο,ι,υ της ελληνικής στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα (BNEI). Τα ε και ο "έκλεισαν" σε ι και υ αντίστοιχα και τα ί και υ σε μεγάλο ποσοστό αποβλήθηκαν. Πολλά έχουν γραφεί για το φαινόμενο αυτό και πολλές προσπάθειες έχουν γίνει για την ερμηνεία και το χρονικό εντοπισμό της αρχής του. Το φαινόμενο νομίζω σχετίστηκε¹ από την έρευνα με τα KB και με την παρουσία των KB στην Πίνδο.

Η κώφωση-αποβολή χαρακτηρίζει και την KB στο σύνολό της² και είναι ένα στοιχείο που αξίζει να συνεξεταστεί με το αντίστοιχο φαινόμενο στα BNEI³. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται με κάποιες διαφορές στην εμφάνισή του στα BNEI και στα KB. Στα BNEI η κώφωση-αποβολή λειτουργεί στα άτονα ε,ο,ι,υ σε όλες τις θέσεις⁴. Στα KBΣ το φαινόμενο: α) λειτουργεί και στον κεντρικό άξονα των φωνηέντων (α,ε,ω)(πβ. 2.7.2.), β) λειτουργεί μόνο σε αρχική και εσωτερική θέση*.

* Για τα τελικά φωνήεντα στο εσωτερικό της φράσης βλ. 3.3.

4.Ι. Κώφωση

Τα δεύτερου βαθμού ανοίγματος (ενδιαμέσα φωνήεντα /e/ και /o/ καθώς και το τρίτου βαθμού (ανοιχτό) φωνήεν /a/, όταν βρίσκονται στην αρχή ή το εσωτερικό της λέξης σε τονισμένη θέση και στη συνέχεια - για λόγους κλίσης ή παραγωγής - βρεθούν σε άτονη, αλλάζουν ως εξής:

á → u	/	από τονισμένη
é → i		συλλαβή σε άτονη
ó → u		

Το φαινόμενο της κώφωσης δεν μπορούμε να το παρακολουθήσουμε στην περίπτωση του /ə/. Το φωνήεν αυτό δεν εμφανίζεται ποτέ σε τονισμένη εσωτερική θέση και στη συνέχεια (για λόγους κλίσης ή παραγωγής) σε άτονη, για να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη. Επίσης δεν απαντά σε αρχική θέση (πβ. 2.7.2.). Για το /a/ δε λειτουργεί η κώφωση στην αρχή της λέξης (πβ. ελλιπή κατανομή του /u/ στη θέση αυτή (2.7.2.)).

Παραδείγματα: á → u

/akátsu/"πιάνω" - /akwtsámu/"πιάνουμε" - /akwtsámu/"έπιανα"

/akwtsáai/"έπιασα" - /akwtsáare/"πιάσιμο"

/swkátu/"ανάπηρος" - /swkwtlíke/"αναπηρία"

/lárgu/"φαρδύς" - /lwrdzíme/"φάρδος"

/mhnáte/"χούφτα" - /mhwtlíke/"χουφτίτσα"

/arátse/"κρύος" - /arwtsésku/"κρυώνω"

é → i

/kréru/"σιάζω" - /kripámu/"σιάζουμε" - /kripámu/"έσιαζα" - /kripái/

"έσιασα" - /kripáare/"σιάσιμο, στενοχώρια" - /kripwtíre/"σχισμή"

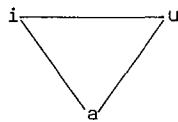
/aéstu/ "αυτός" - /aistóru/ "αυτών"
/sému/ "σημάδι" - /simnitóru/ "σφραγίδα"
/yésmu/ "σκουλήκι" - /yirminósu/ "σκουληκισμένος" - /yirminésku/
"σκουληκιάζω"
/lému/ "ξύλο" - /limnúsu/ "ξύλακι"

ó → u

/noúu/ "κομποδέων" - /nudámu/ "κομποδέουμε" - /nudámu/ "κομποδένα"
/nudái/ "κομποδέσα" - /nudáre/ "κομποδέσιμο"
/sóre/ "αδερφή" - /suréri/ "αδερφός"
/zéruu/ "βρύση" - /zurutíku/ "βρυσούλα"
/gólú/ "άδειος" - /gulíre/ "άδειασμα" - /gulésku/ "αδειάζω"
/klótše/ "κλώσα" - /klutšésku/ "κλωσάω"
/lišóru/ "ελαφρύς" - /lišurédzu/ "ελαφρύνω"

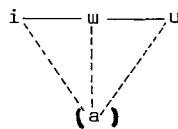
Έτσι το σύστημα των άτονων φωνηέντων

α) στην αρχή της λέξης είναι:

(πβ. 2.7.2.)

β) στο εσωτερικό της λέξης:

(πβ. 2.7.2.)

Στο εσωτερικό, δηλαδή, της λέξης ουδετεροποιούνται όλες οι αντιθέσεις βαθμού ανοίγματος.

4.2. Αποβολή

Τα πρώτου βαθμού ανοίγματος (κλειστά) φωνήεντα /i,ɤ,u/ ,όταν βρίσκονται στο εσωτερικό της λέξης σε τονισμένη θέση και στη συνέχεια - για λόγους κλίσης ή παραγωγής - βρεθούν σε άτονη θέση έχουν την τάση να αποβάλλονται. Διακρίνουμε δυο περιπτώσεις:

4.2.1. Τα πρωτογενή /i,ɤ,u/:

α) αποβάλλονται (ο τόνος πρέπει απαραίτητα να πέφτει στη διπλανή από το κλειστό φωνήεν συλλαβή), π.χ.

/mɛ aɪ̯ɪnu/ - [mɪ aɪ̯ɪnɔ] "ανεβαίνω"

/nə ˈaɪ̯n̩ɛmu/ - [nɔ ˈaɪ̯n̩ɛmɔ] "ανεβαίνουμε"

/aɪ̯n̩ɛgɛ/ - [aɪ̯n̩ɛgɛ] "ανέβασμα"

/us̩úku/ - [us̩úkwɔ] "στεγνώνω"

/usk̩ɛmu/ - [usk̩ɛmɔ] "στεγνώνουμε"

/usk̩ɛgɛ/ - [usk̩ɛgɛ] "οτέγνωμα"

/ap̩úku/ - [ap̩úkwɔ] "πετυχαίνω"

/ap̩k̩ɛmu/ - [ap̩k̩ɛmɔ] "πετυχαίνουμε"

/ap̩k̩ɛgɛ/ - [ap̩k̩ɛgɛ] "επιτυχία"

β) διατηρούνται:

ι) όταν ο τόνος πέφτει δυο θέσεις μακριά από το κλειστό φωνήεν, π.χ.

/m̩úku/ - [m̩úkwɔ] "τρώω"

/mk̩ɛmu/ - [mk̩ɛmɔ] "τρώμε", αλλά

/m̩kw̩t̩ɪgɛ/ - [m̩kw̩t̩ɪgɛ] "φαγωμάρα, φαγούρα"

ιι) όταν προκύπτει μη ανειτό στο εσωτερικό της λέξης συμφωνικό σύμπλεγμα (αυτό συμβαίνει στο 85% των περιπτώσεων που είχαμε υπόψη μας).

iii) όταν με την αποβολή δημιουργείται σημασιολογική σύγχυση, π.χ.

/arúdu/ - [arúdw] "γελάω"

/arwdému/ - [arwdémw] "γελάμε" και όχι */ardému/ - [ardémw] γιατί το

/ardému/ - [ardémw] "καίμε" από το /árdu/ - [árdw] "καίω".

iv) σε λίγες περιπτώσεις δε συμβαίνει τίποτα από τα παραπάνω κι όμως διατηρούνται (ίσως το φαινόμενο βρίσκεται σε εξέλιξη), π.χ.

/arúru/ - [arúrw] "σχίζω", /arurému/ - [arurémw] "σχίζουμε", ενώ

/arúku/ - [arúkw] "ρίχνω", /arkému/ - [arkémw] "ρίχνουμε".

4.2.2. Τα δευτερογενή /i, w, u/, δηλ. αυτά που προέρχονται από κώφωση αρχικών /e, a, o/ αντίστοιχα:

α) τις πιο πολλές φορές διατηρούνται, π.χ.

/adáru/ - [adárw] "ποτίζω", /adwrému/ - [adwrémw] "ποτίζουμε"

/kéru/ - [cérw] "χάνομαι", /kirímu/ - [cirímw] "χανόμαστε"

/kóku/ - [kókww] "φήνω", /kutsému/ - [kutsémw] "φήνουμε"

Η διατήρηση αυτή ενισχύεται και για λόγους σημασιολογικής σύγχυσης που θα δημιουργούσε η αποβολή, π.χ.

/arádu/ - [arádw] "ξύνω", /arwdému/ - [arwdémw] "ξύνουμε" και όχι

*/ardému/ - [ardémw] που θα συνέπιπτε με τύπο του /árdu/ - [árdw] "καίω".

β) μερικές φορές αποβάλλονται (συνά υπάρχει ένηχο σύμφωνο)

/adáru/ - [adárw] "κάνω", /adrému/ - [adrémw] "κάνουμε"

/kósu/ - [kósw] "ράβω", /ksému/ - [ksémw] "ράβουμε"

/dispóru/ - [dispórw] "γδύνω", /dispchému/ - [dispchémw] "γδύνουμε"

Και στην περίπτωση αυτή λειτουργεί η δέσμευση που επισημάνθηκε στο

4.2.1. β)ι), π.χ.

/móru/ - [mórw] "μουσικεύω", /mbchému/ - [mbchémw] "μουσικεύουμε", αλλά

/muχitúra/ - [muχitúrw] "μαλακωσιά" (αξιοσημείωτη εδώ η ανάπτυξη του συνο-

δίτη φθόγγου /b/.

γ) σε λίγες περιπτώσεις παρατηρείται διπλοτυπία: και διατήρηση του δευτερογενούς κλειστού και αποβολή του, π.χ.

/me adʒóku/ - [mj adʒókɔ] "παίζω"

/nə adʒukámu/ - [nɯ adʒukámɔ] "παίζουμε" και

/nə aʃkámu/ - [nɯ aʃkámɔ] "παίζουμε"

/adʒukáre/ - [adʒukáɾe] "παιχνίδι" και

/aʃkáre/ - [aʃkáɾe] "παιχνίδι".

Η ύπαρξη τέτοιων διπλοτυπιών και σε αυτή την περίπτωση ενισχύει την άποψη ότι βρίσκεται σε εξέλιξη το φαινόμενο της κώφωσης - αποβολής ως εξής:

a → ɯ → ∅

e → i → ∅

o → u → ∅

i → ∅

ɯ → ∅

u → ∅

Σημειώσεις - παραπομπές κεφ. 4.

1. Ανδριώτης Ν. (1933:340-352), Browning R. (1972:169-170),

Μπαμπινιώτης Γ. (1977:13-21)

2. Λαζάρου Α. (1976:213), Κατσάνης Ν (1977:42-43)

3. Μια πρώτη προσπάθεια συνεξέτασης επιχειρείται στο: Ντίνας Κ. (1985:57-66)

4. Μια εκτενέστατη εξέταση του φαινομένου γίνεται στο: Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ. (1985:159-198)

5. ΜΕΤΑΦΩΝΙΑ

Το φαινόμενο της μεταφώνιας ορίζεται από τους Hartmann-Stork¹ ως "μια μεταβολή στους φωνηεντικούς ήχους (φωνήεντα) των λέξεων, που προκαλείται από γειτονικούς φθόγγους και συχνά έχει ως αποτέλεσμα μια σειρά αλλαγών στην ιστορική εξέλιξη μιας γλώσσας από ένα στάδιο στο επόμενο". Στα ΚΒ το φαινόμενο παρουσιάζεται με τη μορφή της υποχώρητικής μεταφώνιας, το φωνήεν της επόμενης συλλαβής επηρεάζει το φωνήεν της προηγούμενης².

Στα ΚΒΕ καθοριστικό ρόλο για τη μεταφωνική αλλαγή παίζει το φωνήεν της τελικής συλλαβής. Έτσι

Ι) Αν η τελική συλλαβή περιέχει ένα από τα τρία κλειστά φωνήεντα /i, u, y/, η αμέσως προηγούμενη συλλαβή εφόσον τονίζεται θα εμφανίζει ένα από τα τρία ενδιάμεσα /é, é, á/, δηλ.

α) é / ακολουθεί κλειστό φωνήεν, π.χ.

i: /axuléšti/"φαχουλεύεις" /séri/"βράδια" /vék/i/"παλιό"
/méshti/"κερνάς" /ndrédzi/"ολόκληροι"
u: /pitédzɔ/"βαφτίζεις" /péštsɔ/"ψάρια" /vérdzɔ/"πράσινοι"
/albétɔ/"ασπράδια αυγών"
u: /axulésku/"φαχουλεύω" /vék/u/"παλιός"
/mésku/"κερνάω" /xétu/"σίδερο" /ndrégu/"ολόκληρος"
/pitédzu/"βαφτίζω"

ειδική περίπτωση (βλ. παρακάτω II)α)

i: /kɔšéri/"στρούγγες", /mb/éri/"γυναίκες", /réri/"μέλια"
/spri/éi/"σπηλιές"
u: /mɔltšédzɔ/"ευλογιές(αρρώστεια)"

β) έ / ακολουθεί κλειστό φωνήεν, π.χ.

υ: /zbrésku/"μιλάω"
 /ngwldzésku/"ζεσταίνω"
 ι: /zbrésti/"μιλάς" /bárgi/"γένια"/méri/"μεγάλοι"/axtéri/
 /ngwldzésti/"ζεσταίνεις" /aréxi/"ράφια"/arétsi/"κρύοι" "τέτοιοι"

γ) ό / ακολουθεί κλειστό φωνήεν, π.χ.

υ: /dórtu/"κοιμάμαι" /nódu/"κόμπος" /lišóru/"ελαφρός"
 /skótu/"βγάζω" /arórtu/"κουβαλάω" /gólú/"άδειος"
 /sóru/"παντρεύω" /škólóru/"κουτσός"
 ι: /dórti/"κοιμάσαι" /brósti/"χελώνες" /lišóri/"ελαφοί"
 /sóri/"παντρεύεις" /akólí/"κόλλες" /gólí/"άδειοι"
 /bótsi/"φωές" /škólóki/"κουτσοί"
 ω: /skótsu/"βγάζεις" /arórtu/"κουβαλάς"
 /nódu/"κομποδέεις"

II) Στην περίπτωση που τη θέση των τριών κλειστών πάρει ένα ενδιάμεσο (/e, e*/), τότε το τονισμένο ενδιάμεσο της προηγούμενης συλλαβής (/e, é, ó /) γίνεται αντίστοιχα: /iá, á, uá/, δηλ.

α) iá / ακολουθεί ενδιάμεσο φωνήεν

e: /axuliášte/"φαχουλεύει" /riášte/"φάρι" /viák/e/"παλιά, η"
 /miášte/"κερνάει" /viágrde/"πράσινη"
 ε: /axuliáske/"φαχουλέψει" /xiágr/"σίδερα" /ndriágr/"ολόκληρη"
 /miáske/"κεράσει" /siágr/"βράδυ"
 /pitiádze/"βαφτίσει" /albiátsə/"ασπράδι αυγού"

* εκτός του /o/

ειδική περίπτωση: όταν του έ προηγείται παχύ συριστικό ή ου-
ρανικό σύμφωνο, τότε το έ γίνεται ά και όχι ιά, π.χ.

e: /kwšáre/ "στρούγγα", /mbháre/ "γυναίκα", /rháre/ "μέλι"

e: /mwltšádze/ "ευλογιά", /spriháue/ "σπηλιά"

β) ά / ακολουθεί ενδιάμεσο φωνήεν, π.χ.

e: /zbrášte/ "μιλάει" /aráfe/ "ράφι" /máre/ "μεγάλος" /axtáre/
/ngwldzášte/ "ζεσταίνει" /arátse/ "κρύος" "τέτοιος"

e: /zbráskə/ "μιλήσει" /bárbe/ "γενειάδα"
/ngwldzáskə/ "ζεστάνει"

γ) υά / ακολουθεί ενδιάμεσο φωνήεν, π.χ.

e: /duármə/ "κοιμάται" /nuáde/ "κόμποι" /guále/ "άδειες"
/skuáte/ "βγάζει" /buátsə/ "φωνή" /škχuápe/ "κουτσές"
/suáre/ "παντρεύει"

e: /duármə/ "κοιμηθεί" /nuáde/ "νομποδέσει" /lišúáre/ "ελαφριά"
/skuáte/ "βγάλει" /bruáskə/ "χελώνα" /guále/ "άδεια"
/suáre/ "παντρέψει" /akuále/ "κόλλα" /škχuápe/ "κουτσή"
/aruártə/ "κουβαλήσει"

Σημειώσεις - παραπομπές κεφ. 5.

1. Hartmann - Stork (1976:254)

2. Κατσάνης Ν. (1977:17)

6. ΠΡΟΣΩΔΙΑ

6.1. Γενικά

Στην προσωδία χρεώνονται όλα εκείνα τα φαινόμενα της ομιλίας που δεν περιλαμβάνονται στο φωνηματικό πλαίσιο, τα λεγόμενα υπερτμηματικά στοιχεία του λόγου (δυναμικός τονισμός, μουσικός - στιγμικός - εμφατικός τόνος, τονικός χρωματισμός, οροθετικά περιγράμματα, φαινόμενα μεταβάσεως, συλλαβή και ποτα), φαινόμενα που και στη φύση τους και στη λειτουργία τους είναι μεταξύ τους ανόμοια* το μόνο κοινό τους στοιχείο είναι ότι ξεφεύγουν από τη δεύτερη άρθρωση (δεν ανήκουν στο πλαίσιο της φωνηματικής άρθρωσης) (πβ. Martinet (1976:90-91), Σετάτος (1971:16-18)).

6.2. Δυναμικός τονισμός

Κατά τον ορισμό του Martinet (1976:98) "δυναμικός τονισμός είναι η έξαρση που δίνεται σε μια συλλαβή, και σε μια μόνο, μέσα στα πλαίσια αυτού που σε ορισμένη γλώσσα αντιπροσωπεύει την τονική ενότητα"^I.

Η λειτουργία του δυναμικού τόνου δεν είναι διακριτική (όπως των μουσικών τόνων ή των φωνημάτων) αλλά κυρίως αντιπαρατακτική. Αυτό σημαίνει ότι ο δυναμικός τόνος "συμβάλλει στο να εξατομικεύσει τη λέξη ή τη μονάδα που χαρακτηρίζει σε σχέση με τις άλλες μονάδες του ίδιου τύπου που υπάρχουν μέσα στο ίδιο εκφώνημα" (Martinet (1976:101)). Η εξατομικεύση αυτή στα ΚΒΣ, όπου η θέση του τόνου δεν είναι σταθερή και δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί, δεν είναι τέλεια, γιαυτό και η λειτουργία του τόνου είναι εκεί κορυφωτική (culminative), καθώς "χρησιμεύει

να δηλώσει την παρουσία μέσα στο εκφώνημα ορισμένων αρθρώσεων που θεωρούνται σημαντικές και διευκολύνει έτσι την ανάλυση του εκφωνήματος" (Martinet (1976:101)).

Υπάρχουν στα ΚΒΣ περιπτώσεις που δυο σημαίνοντα διακρίνονται μεταξύ τους μόνο από τον τόνο: /af1ə/ "βρίσκει" - /af1é/ "βρήκε", πρόκειται για ένα ελάχιστο ζεύγος τα μέλη του οποίου διαφέρουν μόνο ως προς τον τόνο.. Ενείνο όμως που έχει στην περίπτωση αυτή διακριτική αξία δεν είναι ο ίδιος ο τόνος, αλλά η θέση του μέσα στη λέξη (πβ. Martinet (1976:101)).

Άλλη μια σημαντική λειτουργία του τόνου: η απουσία του επιτρέπει την ουδετεροποίηση της αντίθεσης ως προς το βαθμό ανοίγματος στην αρχή ή το εσωτερικό της λέξης όπως είδαμε στο 4.Ι. (πβ. ακόμα αντίστοιχη λειτουργία του δυναμικού τόνου στα νεοελληνικά: Mitrabel (1978:21)).

Ο τόνος στα ΚΒ είναι κινητός, αλλά περιορίζεται από το νόμο της τρισυλλαβίας, που σημαίνει ότι μπορεί να πέφτει σε μια από τις τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης (όταν υπάρχουν τρεις και πάνω συλλαβές). Οι εγκλιτικές λέξεις (και κυρίως το άρθρο) αποτελούν μια τονική ενότητα με την προηγούμενη λέξη. Στις περιπτώσεις αυτές η εφαρμογή του νόμου της τρισυλλαβίας έχει διάφορες επιπτώσεις, όπως αυτές που επισημάνθηκαν στο 3.Ι.Ι.ΙΙΙ).

Κατά το παράδειγμα κλίσης μπορεί ο τόνος να αλλάζει θέση μέσα στη λέξη: /ʒédv/ "κάθομαι" - /ʒidémv/ "καθόμαστε", /ʒidzú/ "κάθησα", /sótə/ "αδερφή" - /sutégi/ "αδερφός".

Στα ΚΒ, όπως και στις περισσότερες εξάλλου γλώσσες (πβ. Martinet (1976:98)), η τονική ενότητα είναι αυτό που συνήθως ονομάζουμε λέξη. Όταν η λέξη εκφέρεται μόνη της, η έξαρση με τον τονισμό πραγματώνεται πάντοτε.

Όταν όμως συνεικφέρεται με άλλες λέξεις, η έξαρση αυτή γίνεται άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο καθαρά με αντίστοιχη βέβαια έμφαση στο περιεχόμενο του μηνύματος. Για παράδειγμα στο εκφώνημα /pɾiɲde si ɣiɲu astɯsiáɾə/"πρέπει να ρθω απόψε" το μήνυμα διαφοροποιείται ανάλογα με το αν θα τονιστεί το "πρέπει", το "να ρθω" ή το "απόψε".

Υπάρχουν και στα ΚΒ λέξεις που η παρουσία τους δεν προκαλεί την εμφάνιση του τόνου (άτονες λέξεις), αλλά άλλοτε συνεικφέρονται με την προηγούμενη (εγκλιτικές) και άλλοτε με την επόμενη λέξη (προκλιτικές). Τέτοιες είναι:

α) τα άρθρα (που επιτάσσονται, βλ. ζ.Ι.)

-lo (-le), -a, -çi, le π.χ.

/fitʂúɾulo/"το παιδί", /láɾtele/"το γάλα", /fiáta/"το κορίτσι", /áɾiçi/"τα χρόνια", /ɲivíástele/"οι νύφες".

β) οι "αδύνατοι" τύποι δοτικής και αιτιατικής της προσωπικής αντωνυμίας:

ɲ "μού"	me "με"	ɲə "μας" (δοτ.)	ɲə "μας"
ts "σού"	te "σε"	ɲə "σάς" (δοτ.)	ɲə "σας"
λ "τού, τής" l, o	"τον, την"	le "τούς, τίς"	λ, le "τους, τις", π.χ.

ɲ/ts/λ/ diáde "μου/σου/του/της έδωσε"

me/te/l, o va "με/σε/τον, την θέλει"

ɲə/ɲə/le víɲe "μας/σας/τους, τις ήρθε"

ɲə/ɲə/λ/le káftə "μας/σας/τους/τις ζητάει".

γ) οι "αδύνατοι" τύποι της κτητικής αντωνυμίας:

ɲ/ɲo/ɲia "μου" ɲə "μας" |

ts/ts/ta "σου" ɲə "σας" |

λ/so/sa "του, της" le "των", π.χ. |

/kúnele ɲ/ts/ɹ/"το σκυλί μου/σου/του/της"
/táturo/to/so"ο πατέρας μου/σου/του/της"
/hábumia/ta/sa "η γιαγιά μου/σου/του/της"
/fitṣótri/ɹi nə,və,lə "τα παιδιά μας/σας/των"

δ) η αναφορική αντωνυμία tse"που",π.χ.

/mbháreə tse ɣíne/"η γυναίκα που έρχεται".

ε) η αδρίστη αντωνυμία που χρησιμεύει και ως ποσοτικός δείκτης,π.χ.

/unu kálu búnu/"ένα καλό άλογο"

/une kápɹə láe/"μια μαύρη γίδα"

/unu áku ɲíku/"ένα μικρό βελόνι"

στ) ο μονοσύλλαβος τύπος του τρίτου ενικού προσώπου ενεστώτα του βοηθητικού ρήματος: /i/ "είναι",π.χ.

/nu i ɣíne aúá/"δεν είναι καλά εδώ".

ζ) οι προθέσεις: /ku/"με",/la/"σε",/tu/"σε"²,/pɔne/"μέχρι",/kwɹw/"προς",
/de/"από",/de la/"από".

η) οι σύνδεσμοι: /xi/"και",/kə/"ότι,επειδή",/kaʃi/"αν",/si/"να",
/trasi/"για να".

θ) τα μόρια: /as/"ας"(προτρειπτικό),/ma/"πιο"(συγκριτικό),/ka/"σαν"(συγκριτικό),/va/"θα",/kwɹi/"από"(διανεμητικό),/tsal- που χρησιμοποιείται για το σχηματισμό ανδρωνυμικών,π.χ.

/tsal-ɣíɹɣi/"Γιώργαινα"

/tsal-mítri/"Μήτραινα".

Σημειώσεις παραπομπές κεφ. 6.

1. πβ. και τον ορισμό του Σετάτου M.(1971:17):δυναμικός τόνος: η μεγαλύτερη πίεση του εκπνεόμενου αέρα και η ένταση της άρθρωσης,που συντελούν στη διάκριση μιας συλλαβής από άλλες (άτονες).

2. Για τη διαφορά lá και tu βλ. Ντίνας Κ.(1980:308-310).

7. ΟΡΟΘΕΣΙΑ

7.0. Γενικά

Κάθε γλώσσα, πέρα από τις φωνολογικές μονάδες με διακριτική λειτουργία, διαθέτει κάποια σημάδια με τα οποία δηλώνει τα όρια λέξης ή τονικής ενότητας: τα οροθετικά σημάδια. Όταν ένα φώνημα, ένα αλλόφωνο, ένα συμφωνικό σύμπλεγμα ή ένα προσωδιακό χαρακτηριστικό εμφανίζεται αποκλειστικά στην αρχή ή το τέλος της λέξης ή του μονήματος, λέμε ότι πρόκειται για θετικό οροθετικό σημάδι. Όταν εμφανίζεται μόνο στο εσωτερικό λέξης ή μονήματος, πρόκειται για αρνητικό οροθετικό σημάδι^I. Το ΚΒΣ διαθέτει και θετικά και αρνητικά οροθετικά σημάδια.

7.1. Θετικά οροθετικά σημάδια

7.1.1. Συμφωνικές ακολουθίες

Σε προηγούμενα κεφάλαια (3.1.3. και 3.2.1.2.) μιλήσαμε για συμφωνικές ακολουθίες που δημιουργούνται κατά τη συμφορα. Άλλες από αυτές εμφανίζονται και στα πλαίσια της λέξης, άλλες όμως εμφανίζονται αποκλειστικά στα όρια λέξεων. Αν μια συμφωνική ακολουθία δεν απαντά στα πλαίσια της λέξης, αποτελεί οροθετικό σημάδι.

7.Ι.Ι.Ι. Δισυμφωνικές ακολουθίες

Αποτελούνται από:

1. δυο όμοια σύμφωνα, π.χ.

/sáku ku fwɹíne/ - [sákkufwɹíne] "σακί με αλεύρι"

/bɔkáɹulo/ - [bɔkáɹlo] "ο μπακάλης"

2. κλειστά συριστικά, κλειστά παχιά συριστικά, /ʒ/ + ένηχο

/bádʒulo/ - [bádʒlo] "ο μπάτζιος"

/nu arándzw (u)nə θiámə/ - [nɔarándzɔnɔθjámə] "δεν αντέχεις λίγο"

3. άηχο + ηχηρό

/tútu búne/ - [tútɔbúne] "όλο καλά"

/káru de gize/ - [kárdiʒize] "χοντροκέφαλος (μτφ.)"

4. ηχηρό + άηχο

/sédzw ku nói/ - [sédzkuɔj] "κάθισε με μας"

/xígu swkóɹulo/ - [xígsɔkwóɹulo] "χώνω το τσουβαλάκι"

5. κλειστό συριστικό, κλειστό παχύ συριστικό, /d, ʒ, ɝ/ + φρακτικό

/frátsɔ de únə máike/ - [frátsdʒúnɔ májkə] "αδέρφια από μια μάνα"

/díndzw de kéru/ - [díndzdiʒéru] "δόντια από σίδερο"

6. φρακτικό + ηχηρό παχύ συριστικό

/únu sáku dʒumitáte/ - [únsákdʒumitáte] "ένα σακί και μισό"

/áltu tʒúnu/ - [áɹttʒúnɔ] "άλλη καλαμίδα"

7. φρακτικά της ίδιας τάξης (εκτός κ)

/fúgu ku tine/ - [fúgkutíne] "φεύγω με σένα"

/áltu de nói/ - [áɹtdinój] "άλλος από μας"

8. /n/ + χειλικά

/unu rómu/ - [unrómu] "ένα δέντρο"

/nɹúnɔ búnu fitʒóru/ - [nɹúnɔbúnɔ fitʒóru] "κάποιο καλό παιδί"

9. /n/ + άηχο κλειστό

/unu tɪnɪru bwrbátu/ - [untɪnɪru bwrbátu] "ένας νέος άντρας"

/unu kwɪnwɪnúru/ - [ɪhkwɪnwɪnúru] "ένας αγωγιάτης"

7.I.I.2. Τρισυμφωνικές ακολουθίες

1. κλειστό (εκτός /p/) + κλειστό + ένηχο

/áltu pɪnakutó/ - [áltɪpɪnakutó] "άλλη πινακωτή"

/unu ɲɪku brwátɪku/ - [ɪhɲɪkɪbrwátɪku] "ένας μικρός βάτραχος"

2. κλειστό (εκτός /p/) + τριβόμενο (εκτός /f,s/) + ένηχο

/skótu θɪónulo nafwáɾə/ - [skótθɪónɪlunafwáɾə] "βγάζω το θρόνο έξω"

/kútu nrútu ómu/ - [kútɪnrútɔ́mɔ] "πόσο αγαπητός άνθρωπος."

3. κλειστό (εκτός /p/) + τριβόμενο (εκτός /f,s/)+φρακτικό (εκτός/s,ɣ,t/)

/údu ʃpɪrtu/ - [údsɪpɪrtɔ] "σπίρτο βρεγμένο"

/kútu vdzii/ - [kútɪvdzɪj] "μόλις έφυγα"

4. κλειστό (εκτός /p/) + κλειστό + φρακτικό (εκτός s,ɣ,t)

/kútu pxitó/ - [kútɪpxitó] "πόσο ποτό"

/akátstu tfékea/ - [akátstfécɛja] "πιάνω το τουφέκι"

5. τριβόμενο, ένηχο+τριβόμενο(εκτός/f,s/)+φρακτικό (εκτός s,ɣ,t)

/ómu zburwótóru/ - [ómzburwótóru] "άνθρωπος ομιλητικός"

/nu ámu ʃtsáɫə/ - [nɔámʃtsáɫə] "δεν έχω κλώση"

6. τριβόμενο, ένηχο + τριβόμενο (εκτός /f,s/) + ένηχο

/ómu nrútu/ - [ómnrútɔ] "άνθρωπος αγαπητός"

/unu ɣlɪndzé/ - [ɪhɣlɪndzɛ] "ένας γλεντζές"

7. τριβόμενο, ένηχο + κλειστό + φρακτικό (εκτός s,ɣ,t)

/nu ámu tféke/ - [nɔámɪfécɛ] "δεν έχω τουφέκι"

/unu pxitó/ - [ɪhpxitó] "ένα ποτό"

7.Ι.Ι.3. Ακολουθίες συμφώνων περισσότερων από τρία
/múltu plínɣu/ - [múltɾplínɣu] "πολύ κλάμα"
/zwlɛ́sku zláɾea/- [zwlɛ́skzláɾja] "ζαλίζω το αγρίμι"

7.Ι.2. Φωνηεντικές ακολουθίες

Για τις φωνηεντικές ακολουθίες που δημιουργούνται κατά τη συμμορφορά βλ. 3.2.2.5.

7.Ι.2.Ι. Διφωνηεντικές ακολουθίες

Ι. Υπάρχει όριο λέξης μετά από τους διφθόγγους:

/éi,íi,éi,íi,ió,ói,áɥ,éɥ,éɥ,úɥ/:

/aréi uámiɾi/ - [aréjwámiɾj] "κακοί άνθρωποι"

/vdzíi aéɾi/- [vdzíja jéɾj] "έφυγα χθες"

/véɗu de múltsw áɾi/ - [véɗu di múltsw áɾj] "χήρος για πολλά χρόνια"

2. Υπάρχει όριο λέξης ανάμεσα στα: aa,ao,ea,ee,eo,wa,wo,ea,oa,

oo:

/fiáta aviá/ - [fjáta avjá] "το κορίτσι είχε"

/áltə éstanu/ - [áltwéstanw] "άλλη φέτος"

/o védzw alándə/ - [ú védzw alándə] "τη βλέπεις την άλλη;"

7.1.2.2. Τριφωνηεντικές ακολουθίες

Υπάρχει όριο λέξης μετά από : φωνήεν + δυο ημίφωνα
/aɾwzβóiu nðu/- [aɾwzβóju nðu] "καινούργιος αργαλειός"
/láiɯ ópu/ - [lájw ópu] "κακός άνθρωπος"

7.1.2.3. Φωνηεντικές ακολουθίες πάνω από πέντε φωνήεντα

/bíɯi auártari/ - [bíɯj awártari] "ήπια προχτές"
/ɯpu pláiɯ auátse - [ɯpplájw awátse] "μια πλαγιά εδώ"

7.1.3. Προσωδικά οροθετικά σημάδια

Σε ορισμένες περιπτώσεις (λίγες γιατί η θέση του τόνου δεν είναι καθορισμένη²) ο τόνος μπορεί να δηλώσει την παρουσία ορίου λέξης:

1. Υπάρχει όριο λέξης ανάμεσα σε δυο γειτονικά τονιζόμενα φωνήεντα, π.χ.

/auá ímɲe/ - [awá ímɲe] "εδώ περπατάει"

2. Σύμφωνα με το νόμο της τρισυλλαβίας (πβ. 6.2.), υπάρχει τέλος λέξης το πολύ δυο συλλαβές μετά από τονισμένη συλλαβή:

/ɯnə trandáfile aróʒe/ - [ɯnɯ trandáfilɯ aróʒe] "ένα κόκκινο τριαντάφυλλο".

7.2. Αρνητικά οροθετικά σημάδια

Δεν μπορεί να υπάρξει όριο λέξης:

1. πριν από τα φωνήεντα /ə,ω/ πβ. 2.7.2

2. πριν ή μετά από τους διφωνηεντικούς συνδυασμούς: /ii/- [ji], /ue/- [we], /we/- [we], /wi/- [wi], /iu/- [iw] πβ. Γενικά για τους διφωνηεντικούς συνδυασμούς 2.9.1.3.

Σημειώσεις - παραπομπές κεφ. 7.

1. Martinet (1976:105-106)

2. Martinet (1976:105-106)

8. Η ΣΥΛΛΑΒΗ

8.1. Γενικά

Ανάμεσα στο φώνημα (που είναι η ελάχιστη μονάδα της δεύτερης άρθρωσης με διακριτική και μόνο αξία) και στο μόρφημα (την ελάχιστη μονάδα της πρώτης άρθρωσης που είναι φορέας σημασίας) υπάρχει η συλλαβή που δεν είναι ούτε διακριτική ούτε σημασιολογική μονάδα. Η συλλαβή είναι το πιο συζητημένο τμηματικό στοιχείο του λόγου. Αν και όλοι δέχονται την ύπαρξη και τη σπουδαιότητά της¹ και αναφορές σ' αυτήν δεν λείπουν από καμιά γλωσσική ανάλυση, τα ερωτήματα που σχετίζονται με τον ορισμό της συλλαβής, με τον καθορισμό των ορίων των διαδοχικών συλλαβών καθώς και με το αν είναι απαραίτητο να θεωρηθεί μια ξεχωριστή μονάδα, δεν έχουν βρει απαντήσεις γενικά αποδεκτές από τους διάφορους γλωσσολόγους (πβ. Hyman (1975:188))². Έτσι μπορεί κανείς στη βιβλιογραφία να βρει ορισμούς της συλλαβής είτε καθαρά φυσικούς-μηχανικούς, είτε φωνητικούς (από την άποψη της αρθρωτικής φωνητικής), είτε φωνολογικούς³. Οι περισσότεροι πάντως γλωσσολόγοι τείνουν να δεχτούν τη συλλαβή ως μια φωνολογική μονάδα που αποτελείται από ένα φώνημα ή μια ακολουθία φωνημάτων και που χαρακτηρίζεται κι από άλλα στοιχεία όπως είναι η ποσότητα και ο τόνος, που στις γλώσσες με δυναμικό τονισμό (όπως ΚΒ, βλ. 2.2.) έχει αντιπατακτική λειτουργία, δηλ. εξαίρει μια από όλες τις συλλαβές της λέξης. Έτσι οι λέξεις ή και μεγαλύτερες εκφράσεις μπορούν να χωριστούν σε συλλαβές με βάση κριτήρια φωνοτακτικά (phonotactic or sequential, Hyman (1975:188)) και περιορισμούς που βάζει η ίδια η γλώσσα και που σχετίζονται με την κατανομή των φωνημάτων. Υπάρχει δηλ. στενή σχέση

ανάμεσα στη δομή της λέξης και τη δομή της συλλαβής. Με άλλα λόγια από την άποψη της ακολουθίας των φωνημάτων ισχύουν οι ίδιοι περιορισμοί για την αρχή και το τέλος της συλλαβής που ισχύουν για την αρχή και το τέλος της λέξης⁴. Παράλληλα έχουν γίνει προσπάθειες να βρεθούν καθολικά κριτήρια για τον καθορισμό της δομής της συλλαβής όλων των γλωσσών του κόσμου⁵.

8.2. Η συλλαβή στο ιδίωμα

8.2.1. Γενικά

Στα ΚΒΣ μόνο τα φωνήεντα (με εξαίρεση τις ημιφωνικές πραγματώσεις των /w, i, u/ (πβ. 2.4.3., 5., 7.)) αποτελούν πυρήνα συλλαβής⁶, μόνα τους ή πλαισιωμένα από σύμφωνα. Όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει (2.8. και 2.9.) η συνδυαστική ικανότητα των φωνημάτων είναι μεγάλη. Για το λόγο αυτό ανάμεσα σε δυο φωνήεντα (που θα είναι σίγουρα οι πυρήνες δυο συλλαβών) μπορούμε να βρούμε ένα ή περισσότερα ημίφωνα ή σύμφωνα. Τότε ακριβώς δημιουργείται το πρόβλημα: αυτά τα ημίφωνα ή τα σύμφωνα θα ανήκουν στην πρώτη συλλαβή ή στη δεύτερη, ή μήπως κάπου ανάμεσά τους θα πρέπει να τοποθετήσουμε ένα όριο συλλαβής; και με ποια κριτήρια θα γίνει αυτό;

Το πιο συνηθισμένο σχήμα συλλαβής στα ΚΒ, όπως εξάλλου και σε όλες τις γλώσσες του κόσμου καθώς έδειξε ο R. Jakobson⁷ είναι αυτό που προκύπτει από την κανονική εναλλαγή συμφώνων και φωνηέντων: CV... Αν όμως ανάμεσα σε δυο φωνήεντα δεν παρεμβάλλεται ένα σύμφωνο, αλλά ένας δισυμφωνικός ή τρισυμφωνικός συνδυασμός, παρουσιάζεται το πρόβλημα του καθορισμού των ορίων των δυο συλλαβών. Στην περίπτωση

αυτή θα επικαλεστούμε, όπως προαναφέραμε (8.1.) τη δομή της αρχής και του τέλους της λέξης. Οι ΚΒ λέξεις όπως ξέρουμε (2.7., 2.8.1.1., 2.8.2.1.) αρχίζουν από ένα, δυο ή τρία σύμφωνα, τελειώνουν όμως μόνο σε φωνήεν ή φωνηεντικό συνδυασμό (2.9.) (πβ. περιθωριακές εξαιρέσεις όπως /as/). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι όλες οι συλλαβές στα ΚΒ πρέπει να είναι ανοιχτές. Κλειστή συλλαβή προκύπτει μόνο μετά από διάσπαση ενός δισυμφωνικού ή τρισυμφωνικού συνδυασμού, αν αυτός δεν απαντά σε αρχική θέση και επομένως δεν μπορεί να αρχίζει από αυτόν ΚΒ λέξη. Η δημιουργία, με τον τρόπο αυτό κλειστής συλλαβής είναι μια "ασυνέπεια" καθώς όλες οι συλλαβές πρέπει να είναι ανοιχτές. Η δημιουργία ενός "μη κανονικού" τέλους συλλαβής είναι παρόλα αυτά προτιμότερη από τη δημιουργία μιας "μη κανονικής" αρχής, γιατί οι περισσότερες γλώσσες επιτρέπουν μη κανονικούς συμφωνικούς συνδυασμούς στο τέλος παρά στην αρχή της συλλαβής, όπως έδειξε ο Pulgram (1970:51) προσπαθώντας να προσδιορίσει τις καθολικές αρχές για τον καθορισμό της δομής της συλλαβής.

Πάρα πολύ επιδίδουν στο ιδίωμα οι φωνηεντικές αιολοθίτες και μάλιστα σε όλες τις δυνατές θέσεις (πβ. 2.9.). Η μεγάλη συνδυαστική ικανότητα των φωνηέντων επιτείνεται με τη χρήση των ημιφώνων για τη θεραπεία της εσωτερικής χασμωδίας. Οι φωνηεντικοί αυτοί συνδυασμοί διασπώνται σε τόσες συλλαβές όσα και τα πλήρη φωνήεντα που περιέχουν. Όσο αφορά το ημιφωνικό στοιχείο το οποίο παρεμβάλλεται ανάμεσα σε δυο διαδοχικά πλήρη φωνήεντα, αυτό ανήκει στο δεύτερο φωνήεν και όχι στο πρώτο. Αυτό επιβάλλεται από την ίδια τη δομή των φωνηεντικών συνδυασμών καθώς οι καθοδικοί δίφθογγοι δεν επιδίδουν παρά ελάχιστα σε εσωτερική θέση (2.9.1.).

8.2.2. Σχήματα συλλαβών

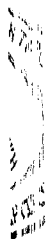
Παραθέτουμε στη συνέχεια τα σχήματα συλλαβών που εμφανίζει το ιδίωμα σε όλες τις δυνατές θέσεις καθώς και σε μονοσύλλαβες λέξεις. Για τον εντοπισμό των σχημάτων των συλλαβών πήραμε υπόψη μας τη φωνητική πραγμάτωση των λέξεων. Παραθέτουμε χωριστά τα σχήματα συλλαβών των μονοσύλλαβων λέξεων, επειδή δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε αρχικές, ούτε τελικές και επειδή επιδίδουν πολύ στα ΚΒΣ οι μονοσύλλαβες (φωνητικά) λέξεις (Όπου Η: ημιφωνική πραγμάτωση κλειστού φωνήεντος, πβ. 2.4.3., 2.4.5., 2.4.7.).

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
Φ	/i/ "είναι"	/á-ty-re/ "ατμός"	/a-ú-mbrə/ "ίσκιος"	/a-tsi-a/ "αυτού(επίρ)"
ΦΗ	/ú/ "αυγό"	/ái-de/ "άιντε"		
ΗΦ	/ið/ "εγώ"	/iá-rə/ "φοράδα"	/a-iá-rə/ "έλεγχος"	/niá-uə/ "χιόνι"
ΣΦ	/ka/ "σαν"	/rá-de/ "πεδιάδα"	/ar-má-ke/ "κλωνάρι"	/a-ká-sə/ "στο σπίτι"
ΦΣ	/as/ "ας"			
ΦΣΗ	/éxi/ "βγάλινεις"			
	/édzɯ/ "κατσίκια"			
	/édu/ "κατσίκι"			

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
ΗΦΣ		/iár-ne/ "χειμώνας"	/a-uár-tari/ "προχτές"	
		/uár-fwɲu/ "ορφανός"		
ΣΦΗ	/bóɪ/ "βόδια"	/mái-kə/ "μητέρα"		/vi-tsái/ "έμαθα"
	/láu/ "πλένω"			/vé-duu/ "χήρος"
ΣΦΣ		/mwɪ-tʂá-dzə/ "ευλογιά"	/a-gwɪ-sésku/ "ξεχνώ"	
		/káɾ-ne/ "κρέας"		
ΣΗΦ		/tsiá-fe/ "ψύχρα"	/a-riá-pi-ne/ "τσαμπί"	/pa-gá-lia/ "σιγά"
		/ruá-xə/ "δίχτυ"	/a-ruá-migu/ "καταπίνω"	
ΣΣΦ		/plá-tə/ "πληρωμή"	/a-sku-kiátu/ "σάλιο, φτύσιμο"	/u-ria-kʌe/ "αυτί"
ΦΣΣΗ	/ɪɾʂi/ "άτομα"			
	/áɫsw/ "άλλοι"			
	/ɔɾdzɪ/ "κριθάρια"			

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
ΣΦΗΗ	/láiu/ "μαύρος"			
ΣΦΣΗ	/rári/ "παλούκια" /kádzw/ "πέφτεις" /káʒu/ "τυρί"			/a-dáki/ "ποτίζεις" /a-kátsw/ "πιάνεις" /ri-tédzu/ "βαφτίζω"
ΣΦΣΣ		/bárd-lə/ "ξύλδχτενο"		
ΣΗΦΗ	/biái/ "πίνεις" /biáu/ "πίνω"			
ΣΗΦΣ		/fiár-kə/ "φέρη" /fúár-ti-kə/ "φαλλίδι"		
ΣΣΦΗ	/vdzái/ "έφυγα" /vɣái/ "ερχόσουν"			/vi-ndúi/ "πούλησα"

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
ΣΣΦΣ		/pɾáɳ-də/ "ζώο"	/a-sɾáɾ-mə/ "τρομαγμα"	
		/ɳɔwɪ-dzəsku/ "ζεσταίνω"	/a-znáɾ-na/ "σβάρνα"	
ΣΣΗΦ	/ɳɔwá/ "προς τα εδώ"	/ɳdriáɣə/ "ολόκληρη"	/pɾi-ftiá-se/ "παπαδιά"	
		/zɳwá-tiku/ "στίβω"	/di-ɾniá-re/ "κατέβασμα"	
			/di-skuá-piru/ "ξεσκεπάζω"	
ΣΣΣΦ	/ɳɔlo/ "πέρα"	/mblá-re/ "μουλάρι"	/a-ɛɾw-kəsku/ "αποβάλλω"	/li-ɳɔɾe/ "κουτάλι"
		/ɳbá-re/ "γυναίκα"	/kɔ-mblá-fe/ "καλυμμαύχι"	/xɔ-mblá/ "κάτω"
ΣΦΗΣΗ	/sáitsi/ "ακέραιοι"			
	/káiru/ "τουλούπα μαλλιού"			
ΣΦΣΗΗ	/dədiu/ "έδωσα"			/mɔ-kɪ-ðu-nísiu/ "ματδανός"
ΣΦΣΣΗ	/páštɪ/ "βόσκεις"			/a-dávdzi/ "αβγατίζεις"
	/pɪɳtsɔ/ "σπρωγμένοι"			/á-swɳdzɔ/ "σήμερα"
	/páɳɔ/ "αράχνη"			/bɔ-tálku/ "ασουλούπωτος"

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
ΣΗΦΣΗ				/pɾu-ftu-siátsɯ/ "προλαβαίνατε" /tʃi-tiáɾu/ "φούρνος"
ΣΣΦΗΗ	/pláiu/ "πλαγιά"			
ΣΣΦΣΗ	/trétsi/ "περνάς" /frátsɯ/ "αδέρφια" /k/áɣu/ "πυτιά"			/a-kú-mbɯɾi/ "αγοράζεις" /a-f1ádzɯ/ "φυλλάδες" /pi-tréku/ "στέλνω"
ΣΣΦΣΣ			/a-ɣnáɲd-ɣia/ "απέναντι"	
ΣΣΗΦΣ		/stiáɾ-pə/ "στείρα" /ɲdziáɾ-nə/ "νοσηνίζεις"	/a-kriáɾ-kə/ "περιθωριακή"	
ΣΣΣΦΗ	/mbríi/ "νοίταξα"			
ΣΣΣΗΦ	/ɲgliá/ "προς τα εκεί"	/ɲɾuá-pə/ "θάβουν"	/a-striá-xə/ "αστρέχα" /ʃk/á-ɾiku/ "κουτσάλνω"	/diz-ɲɾuá-pə/ "ξεθάβουν"

	μονοσύλλαβες	αρχικές	εσωτερικές	τελικές
ΣΣΦΣΣΗ	/bróʃti/			/a-spárdzi/
	"χελώνες"			"χαλνάς"
	/préftsw/			/pi-trúndzɔ/
	"παπάδες"			"τροπάς"
	/plíngu/			/a-krésku/
	"κλάϊω"			"μεγαλώνω"
ΣΣΗΦΣΗ	/pxiátu/			
	"πιάτο"			
ΣΣΣΦΣΗ	/mbliʔri/			/diʔ-ngróki/
	"γεμάτοι"			"ξεθάβεις"
	/ngʔidzɔ/			/di-ʃkʔidzɔ/
	"κλείνεις"			"ανοίγεις"
	/ngʔégu/			/i-ndrômu/
	"πυτιάζω"			"μπαίνουμε"
ΣΣΗΦΣΣΗ				/a-kriárku/
				"περιθωριακός"
ΣΣΣΦΣΣΗ	/stríndzi/			/di-stríndzi/
	"σφίγγεις"			"ξεσφίγγεις"
	/strímtsw/			/di-stríngu/
	"στενοί"			"ξεσφίγγω"
	/zgʔésku/			
	"φωνάζω"			
ΣΣΣΗΦΣΗ				/u-mbliámu/
				"γέμιζα"
				/u-mbliátsw/
				"γεμίζατε"

Σημειώσεις-παραπομπές κεφ. 8.

1. πβ. Bolinger - Sears (1981:29-30)
2. Για την ιστορία της συζήτησης γύρω από τη συλλαβή βλ. Allen(1973²) και Pulgram (1970³).
3. Hartmann - Stork (1976:227), Σετάτος(1971:18)
4. Για άλλα κριτήρια εκτός από τα παραπάνω βλ. Σετάτος (1974:23)
5. πβ. Pulgram (1970³) και Hooper (1972:525-540)
6. Για τα μέρη της φωνολογικής συλλαβής βλ. Bolinger - Sears (1981:29), Hartmann - Stork (1976:228), Hyman(1975:188).
7. πβ. Hyman (1975:18) και Malmberg (1963:129)

9. ΜΟΡΦΟΦΩΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Στο πρώτο συνέδριο Σλαβολογίας (Πράγα 1929) ο ρώσος γλωσσολόγος N.S. Trubetzkoy I, πρότεινε τον όρο μορφοφωνολογία (morphophonologie ή απλολογικά morphologie) που θα αποτελούσε ιδιαίτερο τμήμα της γλωσσικής ανάλυσης. Θα ήταν διαφορετική και από τη φωνολογία (που μελετάει το σύστημα των φωνημάτων) και από τη μορφολογία (που μελετάει το σύστημα των μορφημάτων) και θα ασχολούνταν με τη "χρησιμοποίηση φωνολογικών διακρίσεων για σκοπούς μορφολογικούς". Ο μάλλον ασαφής αυτός ορισμός διευκρινίζεται στη συνέχεια² με την παράθεση ενός παραδείγματος από τα ρωσικά. Αντίστοιχο παράδειγμα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε από τα ΚΒΣ.

Στα σημαίνοντα /áibu/ "άσπρος" και /áigi/ "άσπροι" τα áib- και áig- αντιστοιχούν στο ίδιο μόρφωμα το οποίο υπάρχει στη συνείδηση του ομιλητή της γλώσσας ως áib/g, όπου τα b/g είναι η σύνθετη έννοια μορφοφώνημα² που περιλαμβάνει δυο ή περισσότερα φωνήματα που μπορούν να εναλλάσσονται στα αλλομορφα του ίδιου μορφήματος. Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι πρόκειται για εναλλαγές φωνημάτων και όχι αλλοφώνων, καθώς τα b και g είναι φωνήματα όπως προκύπτει από το ελάχιστο ζεύγος /ndrěbu/ "ρωτάω" - /ndrěgu/ "ολόκληρος, διορθώνω". Δεν είναι ούτε το φωνητικό περιβάλλον ([j]) που αλλάζει το b του áibu σε g στο áigi, καθώς το b διατηρείται στο ίδιο φωνητικό περιβάλλον στη λέξη /albiátsə/ "ασπράδι αυγού". Τέλος δεν πρέπει να συγχέεται το φαινόμενο με αυτό που αργότερα (1936)³ ονομάστηκε ουδετεροποίηση (Neutralization).

Με ανάλογα προβλήματα ασχολείται ο αμερικανός γλωσσολόγος L. Bloomfield⁴ χωρίς να αναφέρει τον όρο μορφοφωνολογία. Λίγα χρόνια αργότερα (1939) ο Bloomfield στην εργασία του που περιλαμβάνεται στο 'Études phonologiques dédiées à la mémoire de N.S.Trubetzkoy χρησιμοποιεί τον όρο Morphophonemics προσπαθώντας να αποδώσει τον όρο που είχε χρησιμοποιήσει δέκα χρόνια πριν ο Trubetzkoy. Από τότε ο όρος αυτός καθιερώθηκε στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία.

Στο άρθρο του 1929 ο Trubetzkoy διατυπώνει την άποψη ότι η μορφοφωνολογία θα φέρει πιο κοντά τη φωνολογία και τη μορφολογία. Αυτή η δήλωση αποτελεί ίσως το προμήνυμα της σύγχυσης που επρόκειτο να ακολουθήσει σχετικά με το ακριβές περιεχόμενο και το αντικείμενο της μορφοφωνολογίας. Πράγματι όταν το 1934 ο Trubetzkoy⁵ πραγματεύτηκε το μορφοφωνολογικό σύστημα της ρωσικής, δημιουργήθηκε μεγάλη σύγχυση όσο αφορά τα όρια της μορφοφωνολογίας καθώς σχηματίστηκε η εντύπωση ότι φαινόμενα ουδετεροποίησης μπορούσαν να αποτελούν αντικείμενό της. Η σύγχυση εντάθηκε από την έλλειψη του πρώτου, καθαρά φωνολογικού μέρους αυτής της εργασίας που επρόκειτο να γράψει ο R.Jakobson και το οποίο ποτέ δεν είδε το φως της δημοσιότητας. Όλη αυτή η κατάσταση είχε ως αποτέλεσμα οι οπαδοί της Γλωσσολογικής Σχολής της Πράγας να μην ασχοληθούν ιδιαίτερα με τη μορφοφωνολογία ως ξεχωριστό στάδιο στη γλωσσική ανάλυση.

Κριτικά απέναντι και στους δυο (Trubetzkoy - Bloomfield) στέκεται ο A.Martinet⁶ υποστηρίζοντας ότι, καθώς είναι μεγάλη η σύγχυση που δημιουργείται όσο αφορά τα όρια της μορφοφωνολογίας και προδίδεται η γλωσσική πραγματικότητα αν θεωρηθεί το μορφοφώνημα άσχετο με

τις φωνητικές πραγματώσεις (άποψη του Bloomfield), είναι ελάχιστο το κέρδος που προκύπτει από αυτήν για τη γλωσσική ανάλυση. " Η μόνη δικαιολογία για την ύπαρξη ενός μορφοφωολογικού μέρους πριν από την εξέταση των διάφορων τύπων με σημασία είναι ότι υπάρχουν ορισμένες εναλλαγές που επενεργούν πάνω σε όλες αυτές τις μονάδες ή τουλάχιστο σε ένα μεγάλο μέρος τους" ⁷.

Υιοθετώντας την επιφύλαξη του Martinet για τη σημασιμότητα ύπαρξης χωριστού μορφοφωολογικού κεφαλαίου σε συνδυασμό και με την παραπάνω δήλωσή του, δεν πρόκειται να δώσουμε μορφοφωολογική ανάλυση του ιδιώματος παρά μόνο μερικές εναλλαγές φωνημάτων που έχουν μεγάλη συχνότητα και κανονικότητα στην εμφάνιση.

A. Από την προσθήκη του μορφήματος {i} (αλλόμορφο {w}), "δεύτερο ενικό πρόσωπο" για τα ρήματα και "πληθυντικός αριθμός" για τα ονόματα, παρατηρούνται οι παρακάτω συστηματικές αλλαγές στα φωνήματα που βρίσκονται στα όρια των αντίστοιχων λεξιλογικών μορφημάτων (με άλλα λόγια προκαλείται ανακατάταξη όλου του συστήματος των συμφώνων).

I. Εμφάνιση υπερικών και ουρανικών στη θέση των χειλικών συμφώνων. Όπως έχουμε δει (2.3.2) η τάξη των ουρανικών στο φωνολογικό σύστημα των συμφώνων καταλαμβάνεται από τις ουρανικές πραγματώσεις των υπερικών πριν από μπροστινά φωνήεντα και τα ουρανικά /r/ και ///. Τις ίδιες αυτές θέσεις καταλαμβάνουν και τα σύμφωνα που προκύπτουν στη θέση των χειλικών μετά την προσθήκη του μορφήματος {i} ως εξής:

p → k [c]

b → g [j]

f → x [ç]

v → γ [ɣ]

m → η [ɲ]

π.χ.

/arāpu/ - /arāki/ /tsāpu/ - /tsāki/ /ʒkχōru/ - /ʒkχōki/
"αρπάζω" - "αρπάζεις" "τράγος" - "τράγοι" "κουτσός" - "κουτσοί"

/sūrpu/ - /sūrki/ /lāspe/ - /lāski/
"γηρεμίζω" - "γηρεμίζεις" "λάσπη" - "λάσπες"

/trūbu/ - /trūgi/ /bārbe/ - /bārgi/ /slābu/ - /slāgi/
"λυσσάζω" - "λυσσάζεις" "γένι" - "γένια" "αδύνατος" - "αδύνατοι"

/xērbu/ - /xērgi/ /iārbē/ - /ērgi/ /skūmbu/ - /skūngi/
"βράζω" - "βράζεις" "χόρτο" - "χόρτα" "ακριβός" - "ακριβοί"

/klūfe/ - /klūxi/ /kūfu/ - /kūxi/
"θήκη" - "θήκες" "κουφός" - "κουφοί"

/xušāfe/ - /xušēxi/
"αφέψημα" - "αφεψήματα"

/alsīve/ - /alsīgi/ /žūdavu/ - /žūdaγi/
"κασταλαγή" - "κασταλαγές" "κοντός" - "κοντοί"

/kwnāve/ - /kwnāgi/ /gāvu/ - /gāgi/
"κανάβι" - "κανάβια" "κουφός" - "κουφοί"

/afúmu/ - /afúri/ /rómu/ - /róri/ /étimu/ - /étrri/
"καπνίζω" - "καπνίζεις" "δένδρο" - "δένδρα" "έτοιμος" - "έτοιμοι"
/asrúmu/ - /asrúri/ /dzáme/ - /dzári/ /nóstimu/ - /nóstiri/
"αφρίζω" - "αφρίζεις" "ζουμί" - "ζουμιά" "νόστιμος" - "νόστιμοι"

Η "ουράνωση" αυτή των χειλικών, όπως ονομάστηκε, είναι πολύ σημαντική στα ΚΒ καθώς έχουν δείξει πολλοί μελετητές ως τώρα^β. Για τη φωνολογική ερμηνεία των ουρανικών φθόγγων που αντικαθιστούν τα χειλικά βλ.2.2.28.

2. Όσο αφορά τα οδοντικά:

t → ts

d → dz

θ → ts

δ → dz

n → ɲ

l → λ

/adʒútu/ - /adʒútsɰ/ /fráte/ - /frátsɰ/ /minútu/ - /minútsɰ/
"βοηθάω" - "βοηθάς" "αδερφός" - "αδερφοί" "λεπτός" - "λεπτοί"
/rótu/ - /rótsɰ/ /mnáte/ - /mnátsɰ/ /vrútu/ - /vrútsɰ/
"μπορώ" - "μπορείς" "χούφτα" - "χούφτες" "αγαπητός" - "αγαπητοί"

/arádu/ - /arádɰ/ /pwrínde/ - /pwríndɰ/ /viárde/ - /vérdɰ/
"ξύνω" - "ξύνεις" "γονιός" - "γονείς" "πράσινος" - "πράσινοι"
/ngʲídu/ - /ngʲídɰ/ /lwrúde/ - /lwrúndɰ/ /káldu/ - /káldɰ/
"κλείνω" - "κλείνεις" "κάλτσα" - "κάλτσες" "ζεστός" - "ζεστοί"

/kwláθə/ - /kwláθtsw/

"καλάθι" - "καλάθια"

/akríðə/ - /akríðzɔ/

"ακρίδα" - "ακρίδες"

/pílikúðə/ - /pílikúðzɔ/

"πελεκούδα" - "πελεκούδες"

Το η αντικαθίσταται από η μόνο στα αρσενικά, ουσιαστικά

και επίθετα, π.χ.

/ánu/ - /áñi/ /psúnu/ - /psúñi/

"χρόνος" - "χρόνια" "λίγος" - "λίγοι"

/psúnu/ - /psúñi/

"κορομηλιά" - "κορομηλιές"

/kúne/ - /kúñi/

"σκυλί" - "σκυλιά"

ενώ δεν ουρανώνεται στα θηλυκά ουσιαστικά καθώς και στα ρήματα, π.χ.

/fúne/"τριχιά" - /fúñi/ /adúnu/ - /adúñi/

"τριχιά" - "τριχιές" "μαζεύω" - "μαζεύεις"

/fɔndúne/ - /fɔndúñi/ /dírunu/ - /díruni/

"πηγή" - "πηγές" "κατεβαίνω" - "κατεβαίνεις"

Το ι αντικαθίσταται από ι μόνο στα ονόματα, π.χ.

/apále/ - /apáli/ /élu/ - /éli/ /gólɔ/ - /gólɔi/

"τουλούπα" - "τουλούπες" "αυτός" - "αυτοί" "άδειος" - "άδειοι"

/kíále/ - /kíáli/ /atsélu/ - /atséli/ /fudúlu/ - /fudúli/

"δέρμα" - "δέρματα" "αυτός" - "αυτοί" "περήφανος" - "περήφανοι"

ενώ δεν ουρανώνεται στα ρήματα, π.χ.

/spélu/ - /spéli/ /áfli/ - /áfli/
"ξεπλένω" - "ξεπλένεις" "βρίσκω" - "βρίσκεις"
/me skólu/ - /te skóli/ /úmbli/ - /úmbli/
"σηκώνομαι" - "σηκώνεσαι" "γεμίζω" - "γεμίζεις"

3. Από την τάξη των συριστινών μόνο το s όταν βρίσκεται σε όριο μορφήματος γίνεται š με την προσθήκη του μορφήματος {i} :

/alásu/ - /aláši/ /mésu/ - /méši/ /grásu/ - /gráši/
"αφήνω" - "αφήνεις" "μήνας" - "μήνες" "παχύς" - "παχέος"
/vérsu/ - /vérsi/ /múlsu/ - /múlsi/ /társu/ - /társi/
"χύνω" - "χύνεις" "αρμεγεμένος" - "αρμεγεμένοι" "στραβός" - "στραβός"

4. Χωρίς αλλαγές παραμένουν τα παχιά συριστινά και τα ουρανικά όταν προστίθεται το μόρφημα {i} .

5. Όσο αφορά την τάξη των υπερωικών:

α. τα κλειστά γίνονται συριστινά:

k → ts

g → dz

/me apléku/ - /te aplétsi/ /váke/ - /vátsti/
"σιύβω" - "σιύβεις" "αγελάδα" - "αγελάδες"
/máku/ - /mátsi/ /búke/ - /bútsi/
"τρώω" - "τρώς" "μπούτι" - "μπούτια"
/tórku/ - /tórtsi/ /rórku/ - /rórtsi/
"γνέθω" - "γνέθεις" "γουρούνι" - "γουρούνια"
/káلكu/ - /káλtsi/ /dámke/ - /dámtsi/
"πατάω" - "πατάς" "λενές" - "λενέδες"

/aiégu/	-	/aiédzi/	/furnigə/	-	/furnídzi/
"διαλέγω"	-	"διαλέγεις"	"μυρμήγκι"	-	"μυρμήγκια"
/bágu/	-	/bádzi/	/fágu/	-	/fádzi/
"βάζω"	-	"βάζεις"	"οξιά"	-	"οξιές"
/aštérgu/	-	/aštérdzi/	/rúnge/	-	/rúndzi/
"σκουπίζω"	-	"σκουπίζεις"	"πουγγί"	-	"πουγγιά"

β. τα τριβόμενα υπερωνικά παραμένουν αμετάβλητα, μόνο που πραγματώνονται ως ουρανικά (πβ. 2.3.2.)

x → [ç]

γ → [ɣ], π.χ.

/kóxe/	-	/kóxi/	/agóve/	-	/agóvi/
"κόχη"	-	"κόχης"	"αγώγι"	-	"αγώγια"
/píxe/	-	/píxi/	/anóve/	-	/anóvi/
"πήχη"	-	"πήχης"	"ανώγι"	-	"ανώγια"

6. Τέλος τα συμπλέγματα:

sp → št

st → št

sk → št

šk → št

ng → ng [ŋj] (μερικά θηλ. ουσιαστικά σε -θ), π.χ.

/agiáspe/ - /agéšti/

"σφήια" - "σφήιες"

/mbróstu/ - /mbróšti/

"όρθιος" - "όρθιοι"

/rásku/ - /ráshti/ /múskə/ - /múšti/

"βοσκάω" - "βοσκάς" "μύγα" - "μύγεζ"

/mésku/ - /méshti/ /báskə/ - /bóšti/

"κερνάω" - "κερνάς" "πλοκάρι" - "πλοκάρια"

/kířku/ - /kířhti/

/bóřku/ - /bóřhti/

"τσιμπάω" - "τσιμπάς"

"μπόσικος" - "μπόσικοι"

/rúnge/ - /rúnghi/ /fṛúnge/ - /fṛúnghi/

"γέφυρα" - "γέφυρες" "μέτωπο" - "μέτωπα"

/kíunge/ - /kíunghi/

"κιούγκι" - "κιδγκια"

B. Από την προσθήκη των μορφημάτων:

{řu} "πρώτο ενικό πρόσωπο αορίστου"

{su} "παθητική μετοχή"

{tu} "παθητική μετοχή και ρηματικό επίθετο"

προκύπτουν οι παρακάτω μεταβολές (εναλλαγές) στα ρήματα με λεξιλογικό μόρφημα που λήγει σε g (-g-, -vg-, -ng-, -rg-, -lg-) ή -nd-.

/alégu/"διαλέγω" - /aléřu/"διάλεξα" - /aléřtu/"διαλεγμένος, διαλεχτός"

/xígu/"χώνω" - /xířu/"έχωσα" - /xířtu/"χωμένος"

/trágu/"τραβώ" - /trárðu/"τράβηξα" - /trártu/"τραβηγμένος"
/ndrégú/"διορθώνω" - /ndrérðu/"διόρθωσα" - /ndrértu/"διορθωμένος"
/súgu/"ρουφώ" - /súrðu/"ρούφηξα" - /súrtu/"ρουφηγμένος"
/adávgu/"αυξάνω" - /adárðu/"αύξησα" - /adártu/"αυξημένος"

/askúndu/"κρύβω" - /askúmðu/"έκρυφα" - /askúmtu/"κρυμμένος"
/túnndu/"κουρεύω" - /túmðu/"κούρεφα" - /túmsu/"κουρεμένος"

/alíngu/"αλείφω" - /alímðu/"άλειψα" - /alímsu/tu/"αλειμμένος"
/stríngu/"σφίγγω" - (/stréðu/"έσφιξα") - /strímtu/"στενός"
/áungu/"αλείφω" - /áumðu/"άλειψα" - /áúmsu/tu/"αλειμμένος, βούτυρο"
/frónngu/"σπάζω" - /frómðu/"έσπασα" - /frómsu/tu/"σπασμένος"
/disfíngu/"ξαναπλάθω" - /disfímðu/"ξανάπλασα" - /disfímtu/"ξαναπλασμένος"

/aspártu/"χαλώ" - /aspárðu/"χάλασα" - /aspártu/"χαλασμένος"
/múngu/"αρμέγω" - /múlðu/"άρμεξα" - /múlsu/"αρμεγμένος"
/zmúngu/"μαδώνω" - /zmúlðu/"μάδησα" - /zmúlsu/"μαδημένος"

Γ) Σημειώνουμε τέλος μερικές όχι τόσο συστηματικές περιπτώσεις
"ουρανώσεων":

/álbu/"άσπρος" - /alghésku/"ασπρίζω" - ενώ /albiátse/"ασπράδι αυγού"
/skúmbu/"ακριβός" - /skunghésku/"ακριβαίνω" - ενώ /skumbiáte/"ακρίβεια"
/búnu/"καλός" - /gíne/"καλά(επίρρ.)"

/vátɥmu/ "σκοτώνω" - /vátɥɥri/ "σκοτώνεις"
/mbártu/ "χωρίζω" - /mbwrtɥ́mu/ "χωρίζουμε"

/sáχnə/ "μούχλα" - /swχhíɥésku/ "μουχλιάζω"

/vále/ "κοιλάδα" - /vέχuri/ "κοιλάδες"
/kále/ "δρόμος" - /κέχuri/ "δρόμοι"

/áku/ "βελόνι" - /átɥe/ "βελόνια"
/xíku/ "σύκο" - /xítɥe/ "σύκα"
/mitríkə/ "θήλαζουσα" - /mitrítɥe/ "θήλαζουσες"

Σημειώσεις - παραπομπές κεφ. 9.

1. N.S.Trubetzkoy (1929)
2. N.S.Trubetzkoy (1929:85)
3. Martinet A. (1936:46-57), N.S.Trubetzkoy (1936:29-45)
4. Bloomfield (1933)
5. N.S.Trubetzkoy (1934)
6. Martinet A. (1965:91-100)
7. Martinet A. (1965:98)
8. Κατσάνης (1977:2.3.10), Λαζάρου (1976:180 , 219-224)

ΙΟ. ΔΕΙΓΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΚΒΣ

Δίνουμε στη συνέχεια ένα μικρό δείγμα διαλεκτικού κειμένου από τους κυριότερους ομιλητές, τους Α.Μ. και Δ.Ν.

Τα κείμενα δίνονται σε φωνητική (στην πρώτη σειρά) και φωνολογική (στη δεύτερη σειρά) καταγραφή, για να μπορεί ο αναγνώστης να επαληθεύσει τα πορίσματα της ανάλυσης, όπως εκτέθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

Στη φωνητική καταγραφή υπάρχει παύση όπου ο ομιλητής διακόπτει το λόγο του δηλώνοντας μικρότερη ή μεγαλύτερη παύση. Ο τόνος των λέξεων δηλώνεται άσχετα αν πραγματώνεται ή όχι. Στη φωνολογική καταγραφή οι ουδετεροποιήσεις δηλώνονται όπως πραγματώνονται.

I. Πώς αρραβωνιάστηκε η Α.Μ.

- [kúmtjísusíðj tîne]

- /kúmu te ísusíði tîne?/

- "Πώς αρραβωνιάστηκες εσύ;"

- [kúmmjísusíj jów axðjtîne]

- /kúmu me ísusíi íou? ax ði tîne!.. /

- "Πώς αρραβωνιάστηκα εγώ; Αχ και συ!.. "

- [tílwarwáptja]

- /te luáre nuártea?/

- "Σε πήραν (έκλεψαν) νύχτα;"

- [trwáptjajarámw nujarámðjtrwdzúa ársirwawuzíjli]

- /trw nuártea iarámu nu iarámu ði trw dzúa, ársire wawuzíile/

- "Για τη νύχτα ήμουνα, δεν ήμουνα και για τη μέρα. Κάηκαν τα μαγαζιά"

[prumuvjáarakwzútsjtîne nwdúsimwakló avjámwuzíidzínirno]

/prumuniára, ke dzútsi tîne, ne dúsímu akló aviá mwuzíe dzínireno/

"την άνοιξη, που λες εσύ, πήγαμε εκεί είχε μαγαζί ο γαμπρός μου"

[míxalácalzúc nwdúsimswpðmw ýínitácakló]

/míxaláki al zúki ne dúsímu sí swpðmu. ýíne táki akló/

"ο Μιχαλάκης Ζούκης, πήγαμε να σκάψουμε. Έρχεται ο Τάκης εκεί"

[kəprasinuɣúʃtirwtsijarǎ awálarítswsápə awájarásirtárlo]

/ka prasinuɣúʃtiru tse iarǎ. auǎ lia arítse sápe auǎ iarǎ sirtárulo/

"σαν πρασινογκούστερας που ήταν.-"Εδώ, βρε Αρίτσα, σκάψε, εδώ ήταν το συρτάρι

[ýinilénaɫpáskw ɲdzútse aljǎtsímúlttitrujirsjámðca]

/ýine léna al pásku ɲ dzútse alia tse mǎltu te truirsiǎ mókea?/

"έρχεται η Λένα του Πάσχου, μου λέει:-"Καλέ, τι πολύ σε γυρόφερνε ο Μόκιας;"

[nɫvidzúʃjɣúʃtirɫwatsjólɲjárdile dzúʃjo nusisǎtipsjǎ]

/nu lu vidzúʃi ɣúʃtirulo atsiólu viárðele dzúʃu ió nu se skipsiǎ/

"Δεν τον είδες τον πρασινογκούστερα, είπα εγώ, δε σκεφτόταν"

[kɯmɯndréskdɯnáwa exazádzdiɲáte nuʃtjǎmsi(ǎfákθjámw)]

/kə mɯndrésku dɯnáwa. e xazádzw de ɲáte nu ʃtiámu si (ǎfáku θiámə/

"ότι κοιτάει ο κόσμος. Ε! χαζά νιάτα, δεν ήξερα να του κάνω λίγο"

[inǎtjatúmdzjalɯjsilkréɯ alǎɲɯarɯʃnámu]

/inǎte atúmdzialui si lu kréɯ alǎ nə arɯʃnámu./

"τη δύσκολη τότε να τον σιάσω, αλλά γτρεπόμασταν..." "

[ýinistɯmɯrǎatsjarǎka ɫwǎjʃjoθjəmfcasíðidixtúrʃte]

/ýine stɯmɯrǎia atsiǎ ɲika ɫwǎi ʃi ió θiámə fkiásíðe de xtúrʃte/

"Έρχεται η Παναγία η μικρή, πήρα και εγώ λίγο φκιασίδι από τη Χρούπιστα"

[ɲadrǎjʃjúnmandónínitu ʃmindrérʃwθjámwǎinismíðúkw]

/ɲ adrǎi ʃi unu mandó vínitu ʃi me ndrérʃu θiámə ɣíne si me dúku/

"έκανα και ένα μαντό μπλε και ταιριάστηκα λίγο καλά να πάω"

[smjaljágwmbca avjášjúnwkusurínɸiftalialmóca]

/si me aliáge mókea. aviá ši unə kusurínə iftalia al mókea/

"να με (νυφο)διαλέξει ο Μόκιας. Είχε και μια ξαδέρφη την Ευθαλία του Μόκια"

[tsalzísjalvráke šjatsjámjalikutsjá sizbráskɸaklǒ]

/tsal-zísi al vráke ši atsiá me alikutsiá si zbráskə aklǒ/

"τη Ζήσaina του Βράνα. Κι αυτή με καθυστερούσε να μιλάει εκεί..."

[šjkandavidémwalándwdzúə ɲpitrjátsipruksinítstác]

/ši kanda vidému alánde dzúə ɲ pitriátse pruksinítsw táki/

"Κι όταν βλέπουμε την άλλη μέρα μου στέλνει προξενητάδες ο Τάκης"

[əɸisusímw tóramundrjámjo miscipjsjámšjašíšjaší]

/si nə isusímu. tóra mundriámu io me skipsiámu ši aši ši aši/

"να αρραβωνιαστούμε. Τώρα κοιτούσα εγώ,σκεπτόμουν κι έτσι κι αλλιώς"

[dikarjónvrjámɸikurárw vrjámɸixnítw asavjástráɸkadiyíftw]

/de kari nu vriámu ɸikuráru vriámu tixnítu as aviá stráɸe ka de yíftu/

"αφού δεν ήθελα κτηνοτρόφο ήθελα τεχνίτη,ας είχε ρούχα σαν από γύφτο"

[latixnítwvrjámw djapáɸisusímw jasiniθizménljatsjáli]

/la tixnítu vriámu. diará nə isusímu ia siniθizménele atsiále/

"σε τεχνίτη ήθελα...Ύστερα αρραβωνιαστήκαμε. Να τα συνηθισμένα αυτά"

[tsjadránék/i/i....dimšátwtsijarámw tóɸtlivíɲiswákɸwɸja]

/tse adrá vék/i/i....de mšátə tse iarámu tu óɸtəle víɲe swákɸɸəɸia/

"που έκαναν οι παλιοί...Σαν όμορφη που ήμουν στις οχτώ ήρθε η πεθερά μου"

[si/bášwúna karjdédjwdiišijo kúmskótstutšínilj]

/si / bášu múná. kari dédiu de išii ió kúmu skótsw tutšínele/

"να της φιλήσω το χέρι. Σαν έδωσα και βγήκα εγώ, όπως βγάζεις το κάρβουνο"

[atsjóbastéslo dilakwzáne lájiláji kaditkwtráne]

/atsiό astésulo de la kwzáne láe - láe ka de tu kwtráne/

"το σβησμένο από το καζάνι:μαύρη-μαύρη σαν από το κατράνι"

[aðinate fúrwéndzwa dərniŋgadójók/i stivédw išijaklótse]

/aðinate fúre dīndzw də ŋ nínga doi ók/i si te védu išii aklótse/

"αδύνατη, δέλωσ δόντια, δος μου άλλα δυο μάτια να σε δω. Βγήκα εκεί"

[anátwanáte mwrwnátwmwrwnáte avjámwswákwpirífane tšjórmanw]

/anáte anáte mwrwnáte mwrwnáte. aviámu unē suákre pirífane tšiórmanu/

"μαζεμένη-μαζεμένη, μαραμένη-μαραμένη. Είχα μια πεθερά περήφανη, τσιόρμανος"

[aljarítse mskútrwtiθjámē awálja mútwtiθjámwmbwáste skútrwte]

/alia arítse m skútre te θiámē auá lia múte te θiámē mbruáste skútre te/

"-Καλέ Αρίτσα, εμ τινάξου λίγο, εδώ καλέ, ανασηκώσου λίγο όρθια, τινάξου"

[jób kútwɲdzúsijá axútwmamúltw ŋmjadunáj axtáribánwtrikúmw]

/iό kútu ŋ dzúse iá axútu ma múltu ŋ me adunái. axtáre báne trikúmu/

"Εγώ όσο μου είπε αυτή, τόσο πιο πολύ μαζεύτηκα. Τέτοια ζωή περάσαμε"

[axtérjnwštímw núštímwdimanglō]

/axtéri nē štímu nu štímu de ma nglo/

"τέτοια ξέρουμε, δεν ξέρουμε από πιο πέρα"

2. Ο βοσκός κι η τύχη του

[jaráunpwárwšjúnpciró jaráunpikurárw džóne rúnwncdzjáne árbure]
/iará unə uáre ši unu kiró unu rikuráru džóne rúnə ndziáne árbure/
"Ήταν μια φορά κι έναν καιρό,ήταν ένας βοσκός ως απάνω,ντερέκι"

[jarálauntšélnikmáre ši/ρωštjáképrile avjámúltiképri]
/iará la unu tšélniku máre ši /ρωστιά káprile avιά multi kápri/
"ήταν σε ένα μεγάλο τσέλιγκα και του έβοσκε τα γίδια. Είχε πολλά γίδια"

[šjatsélu káθidzúw/lipsjá kwjtjúnnumá/λw nuptjázducáske]
/ši atsélu káθi dzúə / lipsiá kwti únu numá/λu nu ptiá si dukiáske/
"κι αυτός,κάθε μέρα του έλειπε από ένα κατσίκι. Δεν μπορούσε να καταλάβει"

[dijú/lipsjá vηásjáralamásw linumirá lipsjá avjátútngwtšérj]
/de iú / lipsiá vηά siára la másu le numirá lipsiá avιά tútu ngwtšéri/
"από πού του έλειπαν. Ερχόταν το βράδι στο γρέκι,έλειπαν,είχε όλο καβγάδες"

[kutšélniklo vre júdúsinumá/λο štíwšjé jólvig/άmu]
/ku tšélnikulo vre iú dúse numá/ulo štíu ši ió ió le vig/άmu/
"με τον τσέλιγκα.-Βρε πού πήγε το κατσίκι;-Ξέρω και γω;Εγώ τα φύλαγα"

[alándwdzúə pálikšanálipsjá dípwáfande nuptjázvjadə]
/alánde dzúə pále ksaná lipsiá dípu áfande nu ptiá si viáde/
"την άλλη μέρα πάλι έλειπαν,εντελώς άφαντα. Δεν μπορούσε να δει"

[tsitélwɫwá /dzútsjunwɔdzúwɫimb/áre yina vayinjʒjtínj]

/tse tɛlu luá / dzútsɛ unɛ dzúɛ ali mb/áre yina va yini ʒi tine/

"τι τέλος έπαιρναν. Δέει μια μέρα στη γυναίκα του: Έλα, θα ρθεις και συ"

[áswndzɫakɛpri valipwʒstɛmdadúnu nuvaljalwʒɛmdípu]

/áswndzw la kɛpri va le pwʒstɛmu dadúnu nu va le alwʒɛmu dípu/

"σήμερα στα γίδια, θα τα βοσκήσουμε μαζί, δε θα τα αφήσουμε καθόλου"

[valiwurligɛmu zvidɛmtsipátwatsjálikɛpri lidúsirw]

/va le vwurligɛmu si vidɛmu tse rátu atsiále kɛpri le dúsirɛ/

"θα τα κυκλώσουμε να δούμε τι παθαίνουν αυτά τα γίδια. Τα πήγαν"

[xamblátwarúzbjáápe livwurligárwɫakló nuljalwʒá]

/xamblá tu arú si biá ápe le vwurligárɛ akló nu le alwʒá/

"κάτω στο ποτάμι να πιουν νερό, τα κύκλωσαν, δεν τα άφησαν"

[aklójuljavjánwurligátwtraʒjnu fúgɛ únwkáprɛ]

/akló iú le aviá vwurligátɛ traʒi nu fúgɛ unɛ káprɛ/

"εκεί που τα είχαν κυκλωμένα για να μη φύγουν, μια γίδα"

[karjɔádiwakátswmúska awáakló awáakló pridinwɔrój]

/kari da de o akátɛ múska awá akló awá akló pre de nwɔrói/

"σαν δίνει και την πιάνει η μύγα, εδώ-εκεί, εδώ-εκεί από πίσω"

[sɔjɔidzituwɔgúnwɔnúndru pridinwɔrójʒpikuráru]

/se xídze tu unɛ gúnɛ núndru pre de nwɔrói ʒi pikuráru/

"χώνεται σε μια τρύπα μέσα, από πίσω κι ο βοσκός"

[kúnndwdútsjaklónúndru tsízvjáde jaráunlúpw]
/kúndu dútse akló núndru tse si viáde jará unu lúpu/
"όταν πάει εκεί μέσα τι να δει; ήταν ένας λύκος"

[šk/órwšjórɔbw stsjánuπάχiljaklónúndru šjlimkájélw]
/šk/óru ši órbu se tsiá nuπάχele akló núndru ši le mka élw/
"κουτσός και τυφλός. Πήγαιναν τα κατσίκια εκεί μέσα και τα έτρωγε αυτός"

[af1éunsuróaklótse diwáse dicéχi cípire klórupte]
/af1é unu suró aklótse de uáse de kéχi kípire klórupte/
"βρήκε ένα σωρό εκεί από κόκαλα, από δέρματα, κουδούνια, κυπριά"

[šidjálúrlwaklótse šistsjámuκwtúra djumká]
/šidiá lúpulo aklótse ši se tsiá muκwtúra de o mka/
"καθόταν εκεί ο λύκος και πήγαινε η τροφή και την έτρωγε"

[šjádidišjscipsjáštjélw ore tsjádtrémwnójawátse]
/šiáde de se skipsiášte élw ore tse adrému nói auátse/
"κάνεται και σιέφτεται αυτός: Ορέ τι κάνουμε εμείς εδώ"

[nójgudžádžóɔni gudžáárɔburj šidémɔipwštémw]
/nói gudžá džóɔni gudžá árɔburi šidému de pwštému/
"εμείς κοιτάμε παλιγκάρια, κοιτάμε ντερένια καθόμαστε και βοσκάμε"

[kápri1jaltšélnikw unlúpw šk/órwšjórɔbw bwnjádze]
/kápri1e alu tšélniku unu lúpu šk/óru ši órbu bwniádze/
"τα γίδια του τσέλιγκα. Ένα λύκος κουτσός και τυφλός ζει"

[nómídkjúnádírw unílúrw škχórwšjórwbwná]

/nu me dúku iuná dírw unu lúrw škχórw ši órbu bwná/

"δεν πάω πουθενά. Ένας λύκος κουτσός και τυφλός ζούσε"

[šjnójnunavjbwnémw awá vajbwnémšjnó j kumúltile]

/ši nói nu vai bwnému awá vai bwnému ši nói ku múltele/

"και μεις δε θα ζήσουμε; Εδώ, θα ζήσουμε και μεις. Με τα πολλά"

[unwsjárwmχárisa aklójudurhá vidzúnγísw]

/unə siáre mχáre sa akló iu durhá vidzú unu γísu/

"ένα βράδυ η γυναίκα του εκεί που κοιμόταν είδε ένα όνειρο"

[tsíznjádə túnlókwakló laungórtswprjósω]

/tse si viáde tu unu lóku akló la unu górtsw pre giósu/

"τι να δει σε ένα μέρος εκεί σε μια αχλαδιά από κάτω"

[jaráunténdžiridilíre šiχdzúse sjtidútsjkubwrbátto]

/iará unu téndžire de líre ši χ dzútsse si te dútsi ku wrbátuto/

"ήταν μια κατσαρόλα με λίρες. Και της είπε: Να πας με τον άντρα σου"

[sliskótsω ápirəalándwdzúə χdzútsjabwrbátso]

/si le skótsω ápirə alánde dzúə χ dzútsse a wrbátuso/

"να τις βγάλεις. Ξημερώνει η άλλη μέρα, λέει στον άντρα της"

[ajéstwšjajéstwvidzújtuyísw ájnwslikutémw]

/aéstə ši aéstə vidzú tu γísu ái nə si le skutému/

"-Αυτό κι αυτό είδα στο όνειρο, πάμε να τις βγάλουμε"

[snúnwnjádawkánw kašjçibwawástri]

/si nu nə viáðə kánu kaši xíbə anuástre/

"να μη μας δει κανείς.- Αν είναι δικές μας"

[vaçínwawátsisíngre vre áide sjangwtšárwaklób]

/va çínə auátse síngre vre áide se angwtšáre aklob/

"θα ρθουν εδώ μόνες.-Βρε,άιντε , μάλωσαν εκεί"

[zbrúwre tsivájélu núsçminádírwdingáse kumúltile]

/zbrúwre tsivá élu nu se miná díru de ngáse ku múltele/

"μίλησαν,τίποτα αυτός,δεν κουνιόταν καθόλου από το σπίτι. Με τα πολλά"

[mbχárisa sistswákwtrwawá sistswákwtrwaklob]

/mbχáre sa se stswá kwtrw auá se stswá kwtrw aklob/

"η γυναίκα του κλώστηκε προς τα δω,κλώστηκε προς τα κει"

[dúsideχdzúwsjalpréftw mistikólo préftlo]

/dúse de χ dzúse alu préftu mistikólo préftulo/

"πήγε και είπε το μυστικό στον παπά. Ο παπάς"

[dikarjlóðixwbáre dútsiprçaskúmtaluj lóunwsápe]

/de kari lo de xwbáre dútsə pre askúmtalui lo unə sápe/

"μόλις πήρε είδηση,πηγαίνει κρυφά,πήρε ένα τσαπί"

[swpé lçafilé itsilidiskupiríaklob sjadrárwonwprúrtitsç]

/swpé le aflé itsi le diskupirí aklob se adráre nwprúrtitsi/

"έσκαψε,τις βρήκε. Μόλις τις σκεσκέπασε εκεί έγιναν φίδια"

[sjuɾɿɾɿwɾɿpɾɛftlu siɿmúkə ɿjakupɿɿíúɿwʂjúnwʂjélw]

/se uɾɿíɾə pɾə pɾɛftulo si lu múkə le akupɿɿí úɿə ʂi úɿə élu/
"όρμησαν πάνω στον παπά να τον φάνε. Τα σκέπασε αυτός αμέσως"

[anáɿtwɾále óɾe zvédztsínaʎadárw pəʎwambutsúta]

/anáɿtu pále óɾe si védzw tse va ʎ adáru pəʎuambutsúta/
"απάνω πάλι. Όρε να δεις τι θα την κάνω την παλιοβρώμα"

[ɿiʎá ɿjadútsjakásɿlajéʎj avjáuɿkásɿʂkúɾtə]

/le ʎə le adútse akáʂə la éʎi aviá unə káʂə ʂkúɾtə/
"τα παίρνει και τα πάει στο σπίτι τους. Είχαν ένα σπίτι χαμηλό"

[kunbuxaríʂkúɾtu buɾéunskáɿwɾɛftlusjasjáske]

/ku unu buxarí ʂkúɾtu buɾé unu skáɿu pɾɛftulo si asiáske/
"με ένα τζάνι κοντό. Έβαλε ο παπάς ένα σκαμνί για να φτάνει"

[ʂjɿɿjarkédipribuxarí karjɿdjádídiljarké]

/ʂi le arké de pɾə buxarí kari díáde de le arké/
"και τα έριξε από το τζάνι. Σαν έδωσε και τα έριξε"

[sjumblúlókludijále sjadrárɿlíɾe e ʎdzúsɿambʎárisaj]

/se umblú lókulo de iále se adrárə líɾe e ʎ dzúse a mbʎáɾe sai/
"γέμισε ο τόπος από αυτά. Έγιναν λίρες. Ε: έλεπε στη γυναίκα του"

[nɿtsdzúʂjé kwkaʂjɿbɿɿanwástri vavíɿɿawá]

/nu ts dzúʂu íó kə kaʂi xíbə anuástɾe va vínə auá/
"δε σου έπα εγώ ότι αν είναι δικές μας θα ρθουν εδώ;"

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Λ Ε Ξ Ε Ω Ν

Σειρά κατάταξης: a-e-i-o-u, p-b-f-v-m, t-d-θ-δ-n-l-r, ts-dz-s-z,
tʃ-dʒ-ʒ-ʒ, η-χ, k-g-x-γ.

a	ápīrē 8I	afláre 35,67
	apórtu 8I,156	afláre 67,100
aéri 165	apórtsw 156	áfle 159
aéstē 103	apuártē 24,157	aflé 159
aéstu 122,143,151	apónu 24	aflé,se 140,141
ái 147	apurtái 106	aflédzw 100,175
aíare 128,171	apúku 8I,152	áfli 142,184
áide 122,171	aplétsi,te 184	áflu 100,142,184
aistóru 151	apléku,me 100,184	afrátu 100
áu 121	apriadónu 123	aviá 165
aúa 121	aprínde 105	aviáre 30
auá 145,161,166	apríndu 100	avínē 30
auártari 128,145,166,aprbókiu 100		avóʒtri 117
172	apruápia 100,123	avú 140
auátse 128,144,145,	apkáre 152	avultusésku 105
166	apké 102	avdálku 102
aúē 121	apkámu 152	ávdu 102
aúmbra 118	áp̄xa 102	avdélē 102
aúmbre 118,122,171	áp̄xē 102	avlákiu 100,125,134
aúmbre 118	áp̄xu 102	avlákiulo 134
aúmtu 187	ábure 8I,171	avdzámu 103
aúmsu 187	áburele 142	avdzú 138,141
aúmši 105	aburédzu 82	avdzúi 125
aúmšu 105,187	aféndi 8I	avdzúʒi 103
aúngu 187	afuáre 24	avγustu 103
aurláʒi 107	afumáre 8I	amónu 8I
aúrli 107	afúmu 24,182	améu 8I
aúšu 122	afulésku 28,81,82	amínde 105
aúʒulo 147	afurǵie 107	amíndu 8I
apále 183	afúŋi 182	amirídzu 39,43
apéχi 183	aflátē 3I	amóχu 8I
apéle 8I	afláðē 29,3I,35	amu 30,66,164

amukwitsú/æ 82,123	áðia 137	aláði 184
ambátrulia 104	áðie 125,137	alágu 66
ambó/ú 104	aðimtæ 82,104	alwsátu 82
amburtsá 106	aðimturi 104	alwsé 141
amburtsésku 106	aðyisésku 103	alwdžé 83
ambutsésku 82	aná 141	alwgáre 82
amblátia 118	anáuæ 37	aléptu 186
átaktu 104	anáme 34	alépsu 186
atáu 31,125	análmæ 107	alédzi 185
atúmdzia 104	anárya 107	alégu 66,185,186
adápu 33,153	anuwwdire 82	alímtu 187
adáptu 187	anukrítžu 82,101	alímsu 187
adápšu 81,187	aniskirsésku 103,106	alimžu 187
adávdzi 174	anóštri 117	alíθxia 103
adávgu 103,187	anóye 185	alínu,me 152
adáre 72	anóyi 185	alíngæ 105
adáru 32,153	ánu 30,66,141,183	alíngu 70,187
adáki 173	andrále 118	alíkutsésku 82
adwpái 81	andréptu 118	alóru 82
adwpáre 81	andrisáru 118	aluátu 39
adwpámu 153	ánθe 105	alúi 125
adwvdzi 103	angánu 105	alúmtu 82
adétsw 136	angunéri 82	alunsésku 105
adétswle 136,142	angúse 105	aludzásku 82
ádu 145	angréku 118	álba 105
aduáre,de 72	angrikósu 118	álbe 105,145
adunáre 82	alátri 100	álbe 105
adúni 183	alátru 82	albétsw 155
adúnu 142,183	aláθu 32,34,35,82	albiátse 156,178,187
adúsu 33	aláðutu 34	álbu 105,178,187
adúku 33	alánde 141,142,143,144,165	alfie 105
adráte 31	alánde 143	álte 140,142,143,165
adráre 31,101	alátse 136	áltu 140,163
adrámu 153	alátsele 136	alnái,me 73
aθánatu 82	alátsu 39,41	alnáre 107,152
aθáre 82	alásu 35,39,41,184	alnó,se 107

alnómu, nə I52	arúsu 42	armókile I36
alnéi 73	arwspwndzútu I03	armúni I42
áltsw I72	arwzbóiu I03,I29,I66	armúnu I07
alsive 29,I06,I8I	arwkíe 83,I25	árde I06
alsiðə 29,82	áre I43	ardému I53
alsiyi I8I	ariápine I35,I72	árdu 33,I53
algésku I06,I87	ariápinele I35	arnási I07
álgi I39,I78	ariáte 32,72	arnésku I07
algíne I06	aríðə 35	arníi I37
aráua I36	aríðitsína I36	arsáru I06
aráue 37,I29,I36	aríðitsíne 82,I36	ársu 44
arápe 25	arína I42,I43	ársu 44,I42 .
arápu 33,I8I	aríne 35	arkái I25
aráfe I57	arízu 39,43,70	arkómu I53
arávde I02	arópunu 82	arxínse I07
arávdzw I63	arózu 70	árxundu I07
aráde, si 32	aróše I66	átse I35,I88
arádu 32,66,82,I53,I82	aruámigu I72	átsele I35
aráðə 32,I45	arúu I25	atsélu 82,I83
arátse 25,32,72,I50,I57	arupému I53	atsé/i I83
arádzw I82	arúpu 25,I53	atsia I25,I43,I7I
aráki I8I	arúptsw I02	atsiá ₁ I25,I38,I40
arái I25,I65	arúpšu I02	atsiá ₂ I25
aréu 3I.I25	aruvirsátu 8I	ás I6I,I7I
arétsi 82,I56	arúde 33	áswndzw I74
arédzw 67	arúdu 66,68	asésku 82
aréxi I56	arúniku 82	asúdu 33,82
arwésku I23	arušésku 47,83	asúne 43
arwí I25	arušnósu I0I	asúnu 33
arwíi I29	aružésku 47,83	aspármə I74
arwdému ₁ I53	aružire 83	aspártu I87
arwdému ₂ I53	arúku 25,33,I53	aspárdzi I76
arúdu 66,68,I53	arúgə 33	aspáršu I87
arúdzw 42,67	aruguésku 82	aspárgu I03,I87
arúndzə 82,I05	armáke I07,I7I	aspúmə I03
arwtsésku I50	armáki I07,I36	aspúmu I82

aspúri 182	aší 140,144	áku 161,188
asprukénde 117	aštáre 44	akuále 49,157
astáre 44	aštáre 104	akupirire 82
astáxu 103	aštári 104	akumpsésku 118
astúngu 68,103	aštéptu 104	akumpsitu 118
astwsiáre 160	aštérdzi 142,185	akúmbwri 175
astw/á 83	aštérgu 185	akúmbwru 83,104
astíngu 68,103	aštiptá 140,141	ákulo 142
astúpu 103	aštiptátsu 102	akl6 101,138,140,141,147
astrwkésku 117,174	aštiptátsu 102	akl6ia 129,145
astriáxə 175	aštiptátsu 102	akrésku 101,176
askúmtalui 104,125	aštirdziáre 104	akriárkə 175
askúmtu 187	aškáre 154	akriárku 176
askúmšu 187	aškámu,nə 154	akriáde 183
askúndu 187	áni 135,165,183	akriádzw 136,183
askúlte 105	áni/xi 135,160	akriádzwle 136
askúltsu 105	apurdzésku 83,106	akriskútu 103
askukiátu 172	á/ə 135	áksafna 100
askukiátsu 135	a/éi	ak/ámə 101
askukiátsu/xi 135	á/ə/ə 135	agwrsésku 83,106,172
azápe 45,82	á/útria 83,118	agwrsi 141
azwpuésku 82	á/úria 125	agwrsire 107
azbóru 26	akátsu 173	agudésku 82
azvárna 103,174	akátsu 83,150,164	ágru 50,101
azvómu 26,103	akásə 171	axútu 83
azdáre 103	akwtsá 66,141	axóryia 83
azdóri 26	akwtsái 150	axulésku 28,50,155
azduáre 103	akwtsámu 150	axuléšti 155
adžóku,me 83,154	akwtsáre 82,150	axuliáske 156
adžúmtsu 104	akwtsé 66	axuliášte 156
adžútu 33,182	akwtsómu 140,150	axmáku 101
adžúndze 143	akwtswúra 136	axtáre 157
adžúngu 83	akwtswúre 81,136	axtári 104,156
adžútsu 182	akwkia 137	áxristu 101
adžukáre 154	akwkie 137	ayápe 45
adžukámu,nə 154	akb/xi 156	ayapitk6 103

ayapitkuápe I03	éstanu I40,I65	imáne I43
ayéšti I85	ésθise I03	imná I40
ayiáspe 30,I03,I36, I85	éši I7I	imne 67,I4I,I66
ayiáspea I37	é/i	imnu 67,I07
ayizmáre I0I	éksipne I00	inátea I4I
ayizmu 83,I0I	éksipnu I00,I34	índræ 67,I18,I40
ayípa I37	éksipnulo I34,I43	indrému I76
ayípe 30,I37	éksippi I00	índru 67,I18
ayópa 83	éksuðe I35	ísuðulo I43
ayópe 83,I85	éksuðele I35	isusíta I4I
ayóyi I85	étrri I35	isusíre I4I,I43
ayunésku 82	étrri/i I35	isusíri I43
ayunisésku,me 83	étrru II7,I34	isturie I4I
aynándyia I02,I18,I75	étrrulo I34	isturii I43
aynwndipsésku I02		isnáfe I0I
ayrándzale I02	i	iskédzu I03
áyræ I02		izba I4I
ayrédzu I02	i I2I,I6I,I7I	izbæ I03
ayrii I02	í I44	izbe I03
ayriþnie I00	íápæ I42,I7I	izvuru I03
áyrú 50,I02	íána 72	iši I40,I4I
	iará I22,I45	išire 83
	íárbe 26,I06,I8I	ípaši I07,I72
e	íárne I07,I22,I42,I72	iksipnáðe I00
	íárna I40,I42,I45	iksórafu I04
	íáskæ I03	ixtripsésku II7
	íó(u) I2I,I45,I7I	ixkátu I04
étimu 3I,I82	íú 72,I42,I45	
étþni I00,I82	íuvá I22	o
édu I7I	ípirye I07	o I4I,I47,I60,I65
éθimu 3I,82	ípupsifie I02	óí I2I
élu I4I,I83	ibréte I00	óu I2I,I7I
érgi 136,I4I,I8I	iftixós I02	ómu 66,I4I,I64,I66
érgile I36	ifxaristus I02	ómulo I38,I40,I42,I43
édzw I7I	ifxwristisésku I02	ómus I40

ðrdzu 33,106,172	Útre 100	uskáre 152
ðrdzulo 141	Údizmə 101	uskámu 152
ðrɽu 107	Údu 164	Úša 137,141
ðsu 142	unə ₁ 143,144,147,161, 163,166	Úše 137
ðknə 101	Unə ₂ 163	p
ðkχi 135	unu ₁ 138,140,147,161, 163,164,166	paimúne 123
ðkχiχi 135	Unu ₂ 66,163	paparðéle 106
ðkχu 101,134,139,143	Úngχa 137	pápu 25
ðkχulo 134	Úngχe 118,137	páte 24,31
ðxturi 143	urékχi 101,136	patómate 135
u	urékχile 136	patómatele 135
uáe 72,121,137,142	uriákχe 101,143,172	páde 25,31,33,79,171
uáea 137	urfápe 106	pána 72
uáuə 121	Úrda 106,143	pánə 66
uámɽni 122,165	Úrdə 140	pandóflə 105
uáre 140,144	Úrdinu 106	pángu 174
uárfwunu 106,141,172	urtsúre 41	pále 24
uárfwunulo 142	urtsúre 106	pálmə 107
uárdzə 106	urdzámu 106	páre 33
uáspe 72,122	urdzúre 41	paréea 137
uáspitsw 145	urdzútsi 140	parée 125,137
ubóru 81	urdzúke 106	pári 173
ubóru 141	Úrsa 141,142	páru 66
ubuáre 142	Úrsə 106	pásku 186
ubdzətsi 102	ursóplu 106	pášti 135,174,186
uf1átu 143	ursuzlíke 106	páštiχi 135
uf1átulo 143	ursuzlíkile	páχe 83
Úmblə,si 118	uryíe 107	páχu 25
Úmblí 184	utsíta 145	payá1ia 172
umblíá 118	Údzwre 82	páɽɽni 79,107
umblíámu 176	usúku 82,152	pwtíke 81
umblíátsw 176	uspitlíke 100,103	pwtχáuə 100
Úmblu 118,184	ustúre 142	pwtχéi 100
umblú 143	uskátu 103	pwdúre 137

pwdúrea I37
pwne 66,I47,I61
púne 25,79,I37
púnea I37
púndikə I05
púndza I05
pwngwnsitu I05
pwlíta,la 4
pwltáre I05
pwltésku I05
pwltíre I05
pwríásini 82
pwrínde I82
pwríndzw I82
pwrmi0xe I03
pwrtsésku I06
pwržále I07
pwržilítə I07
pwzäre 45
pwtsé 40,42,45
pwtsiúre I23
pwšé 40,45
pwxnie I01
pénure 82
pén0us I05
péru 66,77
péštsw I04,I35,I55
péštsw/i I35
piáne 37
piášte I56
pímtsw I74
píte 32,40
pitédzw I55
pitédzu I55,I73
pitiádze I56
pitréku I75
pitrikú I40
pitrúndu I00
pitrúndzw I76
pidupínaku 82
píngu 79
pilikúðə I83
pilikúddzw I83
pirpirúne I06
pirđíkə I06
pizuésku 82
pítše 32,40
piksáre I04
piksári I04
píxe I85
píxi I85
pixtusésku I04
pómu I63,I82
pótu 79,I82
póndže I05
pólka I06
pórtsw II
pórtsi II,I84
pórku II.I84
pótsw I82
póŋi I82
puártə II,25
puárkə I07,I23
puátše 42
puáxe I72
púlpə I05
púndzi 43,I85
púngə 25,I85
púngə I86
púngi 43,I86
púriku 79
purtsélu I06
purtsilíku I06
purkáru I07
ptáne 92
ptému 92
ptiáre 92
ptúi 92
pnakutó 90
pnévmə 90,I00
pláiu I29,I66,I75
plátə 90,I72
plúngə,si 24
plúngu 90,I65,I76
plimúne 8I,90
plói I25
pluáe I29,I37
pluáea I37
pluíne 90,I23
právdə I02,I74
prágu 66,90
prúndzu 33
prútšu 90
préftu 90
préftsw I76
priftiásə I74
prinde I60
príndu 33
prisúprə I00
prítše 90
prótu 90
próŋi 7I
pruftusésku I02
pruftusiátsw I75
prúnu 90,I83
prúŋi 70,I83
psáltu 92
psúne 68

psúnu 92,183
psúpi 183
psémate 146
psémə 68,92
psixusávatu 92
psóxiu 92
psunsésku 92
p/axúrku 91
p/itə 91
pxiátu 176
pxitó 92,134,164
pxitólo 134

b

bába 27
babadžánu 83
babášku 104
bábə 26,27
bátə,si 31
báte 24
bánə 26,31
balkóne 106
bárbe 157,181
bádzi 43,185
báskə 186
bádžu 43,46
bádžulo 163
bášu 46
bágavu 83
bágə 26,27
bágu 46,79,185
bérgi 79,156,181
béšti 186
bwilsésku 106
bwíre 123
bwtálkə 106

bwtálku 174
bwté/i 81
bwtwxtší 104
bwtwxtšúápe 104
bwtúts/i 5
bwrbátu 164
búrdlə 79,118,173
bwdžínáku 83
bwsáre 26
bwkálulo 163
bwkúre 83
bwgə 147
bwxťšé 104
bému 26
bésu 79
biái 173
biáu 129,145,173
biíne 123
biú 125
biúi 129,166
bíle 79
bilbítse 105
birbéku 106
bi/é 134,138,140
bi/élo 134
bói 125,172
bóu 125
bórdža 137
bórdže 79,106,137
bótsi 156
bóšti 186
bóšku 186
buátse 42,157
buéi 129
buiáua 131
buiáua 131,145

bubuí,se 126
bubniádzə 100
bubdziále 102
bubyále 102
búfu 28
búte II,79
búnə 145
búne 26,163
bunitiátse 27
búnu 161,163,187
bunlúke 107
burbunákə 106
burdépe 83
burgíe 107
bútsw II,68
bútsi II,68,184
búdzə 82
búžu 27,28
búkə II,26,184
búklə 101
búkle 101
buxarí 83
buxtšádzw 104
bláne 91
bláni 91
blúndə 24,91
blwstému 103
blúke 91
brátu 91
brátsw 26
brúnu 91
bríku 91
bróšti 91,156,176
bruátiku 164
bruáske 157
brúmə 26,91

b/õnda 9I	fõku 66	frõku 9I
byiáðe 92,138	fuáme 27	fritsi 4I
	fuártikø 106,173	fridzému 82
f	fudúlu 79,183	fridzi 4I
	fudú/í 183	fríkø 9I
fápte 28	fúne 26,28,183	frikuitsw 139
fáptu 24	fúni 183	frígu 66
fáru 28	furtutíre 106	frõnimu 9I
fátse 42	furnídzí 185	frunimáðe 9I
fátsti 4I	furníge 185	fšøke 92
fádzi 4I,186	fúdzi 43	f/áuø 28,9I
fáke,si 27,42	fu/íne 83	f/õngu 9I
fáku 28,66	fúgu 28,43,163	fkiasíðe 92
fágu 79,185	ftazmítke 92,10I	fxaristó 92
fátsuri 79	ftwsésku 92	
fwndúne 105,183	ftéksimu 92	v
fwndúni 183	ftóxe 92	
fúre 27,68,79	ftuxipsésku 92	va1 148,16I
fušáre 26	flámburu 9I	va2 160
fušé 27	flévø 9I	vátumu 8I,188
fétu 79	flidžáne 9I	vátre 100
fése 28	flóru 9I	vále 24,29,188
fiáta 136,14I,147,160,165	fluiáre 9I	váru 29
fiátø 136	fráte 8I,9I,182	vátsumi 188
fiárkø 173	frátsw 26,163,175,182	vasílse 106
fimatíuse 123	frúmtu 187	váka 29,138
fíre 70	frúmsu 187	vákø 26,27,29,79,184
fírésku 79	frúmšu 187	váxte 104
firsésku,se 139	frwndáre 105	va1 14I,160
fitšóru 83,163	frúndzø 9I,136	va2 160
fitšóru10 142,143,160	frúndzøle 136	va3 160,16I
fitšu 45	frúndze 105	vástri 136
fólø 28	frúndzi 43	vástrile 136
fóre 68,70	frúnge 186	vátsti 184
fó/ø 27,79	frúngi 43,186	vé/uri 79,188
	frúngu 187	vwndáke 83

vwlóni 82	virviriádze 106	vɣámu 91
vúre 27	virdziáue 130	vɣítə 91
vúru 79	vitsái 172	vɣátu 93
vurtésku 106	víɣe 138,144,160	
vurliǵəri 83	vɣɣitu 37	m
vurliǵédzu 83	vigǵáre 101	
vuzésku 82	vigǵé 141	m 148
vukfésku 104	vigǵému 101	ma 161
védue 73,126	víɣla 102	máikə 163,172
védui 73	víɣlə 102	mámə 26,30
véduu 73,125,134,165, 172	víɣle 102	mána 148
véduulo 134	vómbiru 104	málə 79
vérdzw 155,182	vólpu 79,105	máre 30,139,143,157
vérsu 184	vóru 29	mátse 136
vérši 184	vuáme 27	mátsele 136
vétsw,si 139	vúlpe 79,105	máskə 26
vétsu 30	vláre 91	maǵtu 83
védzw 141,165	vləri 91	mákə 27,29,30,66
védzw,si 148	vlupeésku 91	makiðunísiu 125,174
vésku 29,79	vluisitu 91	məri 79,143,156
vékǵi 155	vrákə 91	mweí 129
vékǵu 49,142,155	vrətsi 91	mwiáua 137
végǵi 142,143	vrúnu 163	mwiáue 131,137
végǵu 49,101	vrúste 91	múne 67
viárde 156,182	vréi 142	mwnwstíru,la 4
viárdzə 26	vrému 91	múne 25,67
viáryə 107	vriá 140	mwtšádze 106,157,1
viákǵa 141	vriáre 91	mwtšédzw 155
viákǵe 156	vróme 91	mútsi 184
víðə 35	vrúte 26	mwsláte 101
vínitu 37	vrútu 91,164,182	mwslétsw 101
víndiku 79	vrútsw 182	mwsé 27
vindúi 173	vdzi 138	múšti 68
víndzw 105	vdzi 93,125,164,165, 173	mwsškái 104
víle 35	vɣái 173	mwskwúre 104
		múšku 79

múkə 66	múlsu 184	mnétsw 182
múku 152,184	múlši 184	mnwtikə 150
mukwtúre 152	múlšu 187	mtáre 94
mukšúǵe 104	múlgə,si 106	mšátu 94
me 148,160	múlgu 79,187	mkátə 31,94
méru 30	muri 147	mkáre 31
mésu 79,184	murfusitu 106	mkəmu 152
mésku 29,155,186	múskə 186	
méši 184	mutšále 83	t
méšti 68,155,186	múšti 186	
mia 160,161	muškónu 104	ta 160,161
miáskə 156	múškǵu 117	távle 100
miášte 156	muǵitúre 153	támə 31
mitritse 188	múxlə 101	tálaru 79
mitrikə 188	muxǵidzəsku 101	tártarǵi 139
mínu 79	mbáiru 123	tazətkə 103
minútu 182	mbáde 94	tazətkə 103
minútsw 182	mbárte 138	táǵi 32
minduésku 105	mbártu 188	táǵu 25,143
mindžúne 105	mbwrtsumu 188	táke,si 31
milišášte,me 83	mbétu 94	taksiráte 104
mirakládzw 101	mbirduésku 106	taxinimə 83
mirakluápe 101	mbistimənu 94	taxtikie 104
mirdžáne 106	mbuále 94	táyma 102
mistikəmu 83	mbláre 38,115,174	táymə 102
miydáne 104	mblínu 115	təvli 79
móltə 105	mblíni 176	twmáxu 31,79
móǵu 27,79,153	mbrátə 115	twknésku 101
muále 142	mbróstu 115,186	twkníre 101
muáša 147	mbróšti 186	twýare 45
munólku 82	mbrumútu 115	twýəri 83
múlte 145	mbǵáre 38,115,157,174	te 148,160
múlte 143,146	mbǵárea 161	téndə 69,79
múltu 165	mbǵəmu 153	tərsu 184
múltsw 165	mbǵəri 155	térši 184
muldziáre 105	mnáte 94,150,182	tiáfe 28,32,39

tiáre 37	trasi 161	dáre 33
tiásə 31	tráštú 104	dəmtsi 79,184
tiásə 28	trágu 187	dumáre 32
tiftére 102	trw 143	dungunésku 79,105
tíne 148,163	trwndwf/áue 100	de 138,139,141,147,161...
tíniru 164	trwš 91	dédiu 174
tínir/í 139	truksésku 104	dérte 79
tíndə,si 69	trétsi 175	diáde 145,160
tínde 31	tréku 91	dipúni 183
tíndu 32,39,70,79	tripsáne 102	dipúnu 183
tíndžirádzw 105	trímə 66	dipniáre 174
tíxe 31	tritsému 91	dínde 31,33
tiyáne 83	tritsiá 145	díndzw 163
tiynisésku 102	trikú 138	dirínu,me 79
to 160,161	trikúi 144	dispó/ú 103,153
tóra 32,40	trópu 91	disp/átu 115
tórtu 31,32	truirsésku 123	disp/ému 153
tórnu 31	trúpu 24,32	disfápte 141
tórtsi 184	trubátu 81	disfáku 103
tórku 32,79,184	trúbə 26	disfutsému 103
tu 72,138,147,161	trúbu 24,91,181	disfétšu 103
túmsə 104	trunduésku 123	disfímtu 187
túmsu 104,187	trunduí 126	disfímšu 187
túmšu 187	trunduíi 129	disfíngu 103,187
túte 138,141	trúgi 181	distríndzi 176
tútu 163		distríngu 117,176
túndə 69	d	diskuápiru 174
túndu 70,79,187		dizbrwnátu 117
tutšine 83	dáuə 129	dizvwlésku,me 103
tféke 93,164	dávanu 81	diznódu 101
tfékea 164	dáme 33,40	dizngrópu 120
trápu 91	dámke 105,184	dizngróki 176
tráptu 187	dáte 31,79	dizngruápə 175
trápšu 187	dáde 31,33,39	dizng/étsu 120
trámə 66	dadúnu 82	dizlwkésku 101
trandáfile 166	dáne 26,33	dizlégu 101

dizg/inátu II7	ðike 34	nə ₃ I60,I61
dišfášu I03	ðólu 79	nəri 79
dišk/ídzw I76	ðulusítu 79	nwúndru I23
dišk/ídu II7	ðlíke 9I	nwpúrtike 8I
dóí 33,40	ðrípsale 9I	nwpóí 79
dóru 32	ðrónu 9I,I64	nwnngíðə I05
dórulo I48	ð/áue 28,9I	nwəkwúndzw I03
dórmu 79,I56		nélu 37
dórpi I56	ð	négure 79,83
duáre,si 33		niáua I37
duárme I57	ðáskalu 79	niáue I30,I36,I45,I7I
duárme I57	ðwmále 32	niapkátu I02
dúpe 25	ðwmálu 3I,79	nióru 35
dumuzlíke IOI	ðése 34,79	niuáre I28
dumnidzəu IO7,I25	ðiótu 35	niuléea I37
dulumádzw I39	ðitsine I47	niulée I23,I25,I37
dútse,se I47	ðíke 3I,34,35,36	niptútu 79,I02
dušmánu IOI	ðikupáru 79	nivwryítu 8I
duḡáua I36	ðóru 29,32,36	niviásta I4I
duḡáue 79,83,I29,I36,I43	ðóxe 79	niviástele I60
dúke 25,26	ðuáre 35	nidublursítu IO0
dúke,si I47	ðursésku 36	ningrunátu II8
dúku,me 33	ðukimie 79	ning/ísu II8
drwštiále 9I	ðráme 36	nišáne 46
	ðraxmie 9I,IOI	níke 35
	ðyiavátu 93	nóí 73,I63
		nóu 73,I65
	n	nódzw I56
θáme 3I,34,35,79		nódu ₁ 79
θáru 28,32,34,35	nafuáre I4I	nódu ₂ I5I,I56
θwmwsésku 79	náne 30,33,36,37	nóstimu I82
θéru 79	náre 34,36,37	nóstini I82
θése 28,34	násturu 79	nu I38,I40,I4I,I43,I48...
θiáme 3I,34,I45,I63	nákə 30,3I,66	nuápte IO2,I23
θimsésku IO4	nə ₁ I40,I60	nuáde I57
θimsire IO4	nə ₂ I60	nuáde I57
θimḡámə 79		

nubéte 8I	ngwrliméri 8I	laxnó 10I
numá/ú 79	ngwrlímu,me 107	lə ₁ 160
nudái 15I	ngiátíku 94	lə ₂ 160,161
nudámu 15I	nguá 125,174	lámu 66
nudáre 15I	ngúra 46	lárdzi 79
nudámu 8I,15I	ngustáre 94	láski 18I
núkə 66	nguskrédzu 117	lwésku 123
núku 33	ngliá 175	lwí 125
ndwxnésku 94,10I	ngló 115,174	lwiátsə 128
ndézme 94	ngwúpe 115	lwíi 129
ndisésku 94	ngrópu 115	lwpúde 182
ndúpliku 94,100	ngruápe 175	lwpúdzu 182
ndrw 115	ngrónu 115	lúnə 140,147
ndréptu 187	ng/éttsu 115	lwndidzú 138,141,147
ndrépšu 187	ng/égu 176	lwndidzúi 125
ndrébu 27,178	ng/ídu 182	lúndzitu 79,82,105
ndrédzi 155	ng/ínu,me 115	lwrđzime 106,150
ndrégu 27,155,178,187	ng/ídzu 141,176,182	lwýursésku 83
ndriágə 156,174		le 138,160
ndzápu 94	1	lému 69,79,151
ndzwpári 8I		liáne 34
ndzwrésku 94	la 139,147,161	lípésku 102
ndzérnu 94	láo 72,161	límbə 79,104
ndziárne 175	lái 73	límbə 104
ndžérne 94	láiu 129,139,166,173	límnušu 15I
ndžúpu 94	láu 38,73,125,172	lituryíea 137
ndžúra 46	lápte 79,135	lituryíe 125,137
ngápu 25	láptele 135,160	linivósu 8I
ngáliku 94	lávə 29	línde 31,33
ngálttsu 105	lámu 66	língra 118
ngásə 140	lálə 36,38,67	língre 118,174
ngátšu 25	lára 38	lišóri
ngwldzáskə 157	láre 33,34,36	lišóru 38,40,45,83,151,156
ngwldzášte 157	lárgə 107	lišuára 157
ngwldzəsku 94,156,174	lárgu 150	lišurédzu 83,151
ngwldzəšti 156	láspe 72,181	lišnáre 101

liškitóru 8I,I04	tsápu 25,42,I8I	dzúku 80
liké I47	tsal- I6I	dzúku,si I47
liyðə I04	tsal-Mitri I6I	dzému 26,80
lo I4I,I42,I60	tsal-Γiðryi I6I	dzinúk <u>u</u> 80
lóbude 79	tsáre 39,4I,42,80	dzúa I36
lómu 69	tsáki I8I	dzúə 80,I26,I36,I44
luái I29,I45	tsəyi 80	
luáre 35	tsúne 25	s
lúpu I34	tsúni I42	
lúpulo I34	tsúnu 68,80	sa I60,I6I
lúna 73	tswngáru 42	sáitsi I74
lúnia 73	tse I47,I6I	sáiku I23
lundzime 79	tsému 80	sápu 80
lúngu 70,I38	tsiápe I38	samsakúzw I04
lutšésku 83	tsiáfe 32,39,I72	sadéθku I03
lukúme 49	tsiáre 4I,42	sáltse I05
lukrámu I0I	tsínu 68	sáre 39,4I,43
lukrámu I0I	tsíngu 32,39	sáre 44,I37
lúkru I0I,I34	tsíru 80	sárea I37
lúkrulo I34	tsíkne I0I	sáru 35,42
luyúme 49	tsikrike I47	sázme I0I
	tsiywriðə 82	sáku 28,66,I63
r	tsópə 80	sáxnə I88
	tsupáte 80	sártsi 80
ráne 34,37	tsurtsu <u>u</u> anu I06	swvúre 8I
rátse 80	tsutsópə 82	swnwótsu I38
rəxi 80		swlwǵire 83
réndə 80	dz	súndze 80
ribi <u>u</u> 80,8I		súrnu I07
róbulu 80	dzámə 26,42,43,I82	swkátu I50
rusféte 80	dzáda 43	swkwtlíke I50
	dzáde 33,39	swkóplulo I63
ts	dzátse 80	swxpisésku I0I,I88
	dzóru 80	séu I25
ts ₁ I60	dzéni I82	sému 69,I5I
ts ₂ I48,I6I	dzútse I47	sénte 80,I04

séle 69	surpái 125	stirpuí 126
séri 155	súrpe 24	stižáxe 83
séku 66	súrpu 181	sturnáre 93
si 161	súrki 181	strápe 114
siámne 107	surgúnu 107	strúmbu 114
siáre 41,44,156	súgu 28,33,187	strésu 114
simfáðe 104	sug/itsu 101	stréšu 187
simfuna 104	suxédzw 83	strimtu 187
simnitóru 151	spápe 93	strimtsw 176
sindilíu 125	spátsw 93	strindzi 176
sindrófe 118	spúndiku 93	stríngu 187
sínguru 80	spéli 184	striktóru 83,114
sínxisésku,me 105	spélu 93,184	strózmæ 114
sirmaé 125	spíndzuru 93,105	strúminu 114
sirtó 106	spi/áue 157	snáfe 91
so 160,161	spi/éi 155	snie 91
sóe 125,137	spúme 93	slábu 91,181
sóea 137	spuðeu 82	slági 181
sómu 69,80	spnému 114	sluáte 91
sóðe 35	spniámu 114	skápu 25
sóra 66	splíne 114	skámu 25
sóre 35,66,151,159	spridžúru 114	skádu 93
sóri 156	sfákæ 93	skárminu 107
sóru 156	sfwrlítšu 93	skwmánge 105
suáre 44,67,157	sfindáne 93	skwrkíre 107
suáre 67,157	sfúngu 93	skétu 93
suiá/e 128	sfúrlæ 107	skinwrátu 93
súpæ 25	sfrwndzél/u 114	skótu 31,93,156,164
súptu 187	sfridináre 114	skóli,te 184
súpšu 187	stáu 93,125	skólu 31
súme 25	stapó 83	skólu,me 184
súte 25,31	stufsésku 102	skótsw 156
sunsuáre 105	stumwíe 93	skósu 44
súle 31,69	stwtúi 125	skóšu 44
suréri 151,159	stiárpæ 106,175	skuáte 157
surínu 80	stirpuésku 93,106	

skuáte I57
skumbiáte I87
skúmbu I8I,I87
skútræ 67
skútru 67,93
skungésku I87
skúngi I8I
sklávu II4
skrupsésku II4
sxése 93
sxízmæ 93

z

záre 42,43
záre 45
zákate 29,80
zþri 80
zviré I23
zwpuésku 80
zwlseésku I65
zwrzwríke I06
zwyáru 42
zþrvu 80
zívzéku I03
zivýare I03
zimnúsésku 80,I07
zóre 29,36
zórba 80
zúna 43
zúrlu 80
zúr/i I07
zurýið I25
zbóru 93
zbuáre I46
zburwtóru 93,I64

zbrái IIS
zbráske I57
zbrášte I57
zbrésku II4,I56
zbréšti I56
zbrúti IIS
zváltsaI05
zváltse 93
zváltsi 93
zvwngwnésku 93
zvéltu 93
zméltšu 9I,I06
zmiáne 9I
zmuátiku I74
zmúlsu I87
zmúlšu I87
zmúlgu 9I,I06,I87
zdupwnésku 93
zlápe 9I
zlápea I65
zláki 9I
zpié 92
zgéru 93
zgiré 93
zgúle 93
zgrúmu 68,IIS
zgrúmu 68,IIS
zg/ésku IIS,I76
zg/i IIS

tš

tšámku I05
tšátšu 40,45,80
tšéflæ 80
tšélniku I07

tšitné I00
tšinúše 80
tšilnikádzw 4
tširiápu I75
tšóru 40,45,80
tšórga 32,40,I07
tšuáre 25
tšuflike I00
tšumbléke IIS
tšúnu I63
tšúngu 25
tšulésku 45
tšurútku 80

dž

džába 27,43
džamadáne 80
džáme 33,40,46
džamfése I04
džamdži I05
džépe 80
džimlíke 80,I07
džóti 33,40
džóne 45,I48
džóku 80
džubáni 8I
džumitáte 27,8I,I63
džuniápine 80,I35
džuniápinele I35

š

šápte 28,35,40,47
šaxútku 80,83,I06
šédu 80,I59

šėdzw 163	Žúdayi 181	káiru 174
ši 140,146,161	Žulėsku 36,45	kápu 42,163
šidėmu 159	Žúrku 80	kápre 161
šidiá 125,145		kafė 87
šilváre 105	Ŷ	kafiné 81
šidzú 141		káftə 160
šidzú 82,159	Ŷ 160,161	káftu 24,102
šidzíme 80	Ŷáre 30,37,48,80,157	káftsw 102,141
šóputu 80,151	Ŷėlu 30,37	katasėrtsi 82
šóle 28	Ŷėri 155	katásxise 103
šóŶe 71	Ŷėršu 107	katótrəumə 106
šuputiku 151	Ŷėrkuri 80,107	káde 25,138
šumurbnu 80	Ŷilulėsku 123	kádu 33,80
šúŶe 47,71	Ŷítsu 48	kaóblu 82
špirtu 93,164	Ŷíku 80,161,164	kádre 101
štėyi 93	Ŷo 160,161	káđru 101
štíi 148	Ŷúrizmə 80	kánu 36
štíu 93		kále 49,52,188
štrigóŶi 83,115	Ŷ	kálu 33,36,161
štsále 93,164		kálulo 138
škópu 93	Ŷ ₁ 147,160	kálde 105
škúrtu 93,134	Ŷ ₂ 160	káldu 182
škúrtulo 134	Ŷ ₃ 160,161	káltsi 184
škrúmu 115	Ŷa,si 148	káltsinu 105
škŶópu 115,156,181	Ŷáu 38	káldzw 105,182
škŶóki 156,181	Ŷanúre 80	kálku 184
škŶuápe 157	Ŷare 48	kári 148
škŶuápe 157	Ŷártə,si 106	káru 49
škŶuápiku 115,175	Ŷėpre 80,100	kárne 172
	Ŷėpri 139	kádzw 173
Ž	Ŷítsu 38,48,80	katšapŶė 100
Žále 29,40,45,46,47	Ŷundáru 80	káši 161
Žáru 29,48,80		kášu 138,173
Žóngu 80	k	káŶi 32
Žúdavu 181	ka 161,171	káku 45
		kakuríziku 82

kə I61	kwtsútu 82	ku I38,I43,I48,I61,I63
kə(uri 80,I88	kwdzú I38,I41	kúa I36
kwpráru I00	kwsóplə 82	kúə I25,I36
kwpswlsésku I02	kwšáre I57	kupie 25
kwpstiáre II8	kwšéri I55	kufóri 81
kwpsšifju I02	kúŋi I83	kúfu I81
kwvǵé I03	kwkwstóru I03	kúfke I02
kwmiáše I47	képtu 80	kufkisésku I02
kwmbláfe I74	kéru 49,69,I53	kufkúle I02
kwmtšíke I05	ké/i I83	kuvətsw 81
kwti I61	kiáptinu I02	kúmu I39
Kútu ₁ I64	kiátra I00	kumnátu I07
kútu ₂ I64	kiátrə I23	kutle 25
kwtfé I03	kiále 38,52,I83	kutlúke I00
kwtrw I61	kiáre,si 42	kuliástre II7
kwnáve I81	kiáre 38	kuliášu 80
kwnoyi I81	kiárdə,si I06	kulukəátu I04
kúne I83	kiúnge I86	kulpánu I05
kúndiku 80	kiúngi I86	kuráiu I29
kwláθə 82,I83	kifsúsku I02	kurši I25
kwlétsw I83	kinétu 80	kurbáne I06
kwlbwllíke 81	kiríi I25	kúrvə 24,29,I06
kwldáre I05	kirímu I53	kúrmə 29
kwldəri I05	kízdə I03	'kurnúte I07
kwldwrmə I05,I34,I38	kíši 70	kúskra II7
kwldwrməlo I34	kíšti I86	kúskrə II7
kwldúre I05	kíšku I86	kúskri II7
kwltšifje I06	kíku 49	kúskru II7
kwlkúju I06	kófe 28	kutšáfka I02
kwrváne I06	kódu 80	kutšáfke I02
kwrvwnári 7	kóru 45,69	ku(umbiθre I01
kwrvwnáru I64	kósu I53	kuklítšu I01
kwrlédzu I07	kóši 70	kúxi I81
kwrtšilíu I06	kóku I53	kutsému I53
kwrtšúnu I06	kóxe 28,83,I85	ktédzu 93
kwtsé 42	kóxi I85	ktinutrófu 93,I00

klápe 92	g	grósu 66,92
klóki 92		grúnge 92
kliðótu 82	gáe 125,137	grúngiu 125,134,139
klitðúru 83	gáea 137	grúngiuulo 134
klótše 92,151	gávu 181	g/átse 92
klúfe 92,181	gálbínu 80	g/ému 92
kluvýisésku 103	gárduri 106	
klutðésku 151	gáyi 181	x
klúxi 181	gói 80	
krupwtúre 92	gálvwnie 105	xamblá 174
krépu 69,92,150	gawuvé/ú 81	xále 49
kripái 150	gaw/ine 80	xáre 44,72
kripámu 150	géme 80	xáru 35,51
kripáte 24	gíne 50,80,138,161,187	xáskø 81
kripáte 92,150	gízø 82,163	xazó 82
kripému 150	gólu 80,151,156,183	xápxi 102
kripwtúre 150	gól/i 156,183	xá/uri 81
kriváte 24	guále 33,49,50,157	xwlvé 105
krópu 71	guále 157	xwrsésku,me 43
krópu 32,69,71	guvóžu 83	xwrsésku 43,106
krúnø 92	gumú/ú 80	xwrzi 106
ksáre 93	gulésku 50,151	xwrkésku 107
ksári 93	gulíre 151	xwryie 81
kswfnisiá 93,100	guliðnému 101	xéru 49,155,163
ksému 153	guliðnédzu 101	xérbu 81,181
ksédzu 93	guzgúni 103	xérgi 181
ksifáre 81,93	gúše 27	xiávra 100
ksifári 81	qláre 92	xiávre 100
ksiliýðusésku 104	glwbátse 92	xiáre 44,156
ksumb/ísésku 118	grásu 66,92,184	xíptu 186
ksumb/isiá 93	gráši 184	xípšu 186
kšáfe 93	grúnu 92	xivrésku 81,100
k/áe 125,137	gréi 125	xivríi 100
k/áea 129,137	gréu 92,125	xivrósu 100
k/águ 92,175	gríákø 123	xímu 51,145
k/étšu 92	gríndine 92	xítse 188

xíku 45,49,I88	Yirminósu I5I
xígu 49,I42,I63,I86	YíYindzw 8I
xódža 8I	Yópe 8I
xúáre 44,50,72	Yurnutséruxi 8I
xúne 28,47,8I	Ynósu 92
xušáfe I8I	Ylástre 92
xušéxi I8I	Yléndyiu 92
xtime 93	Ylindzé I64
xnuáte 92	Ylinsésku 92
xránə 92	Yrámate 92
xriufilétu 92	Yráme 36
xáaró 92	Yrupsésku 92
xáó 92	Yrívu 92

Y

Yambró I18
Yáru 48,49,5I
Yásturu 8I
Yéngi 8I
Yútšu 8I
Yédzu 30
Yérmu 49,8I,I5I
Yie 73
Yii 73
Yiu 73,I25,I34
Yíulo I34
Yíftə I02
Yíne 36,50,I6I
Yínu₁ 5I,I48
Yínu₂ 5I
Yínu,si I60
Yíngle I18
Yiltšésku I06
Yirminésku I5I

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ο Ρ Ω Ν

ἀηχο/sourd	25,28,32,35,41,42,44,46,47,49,51,54-60,62-64,97,112,116, 120,163,164
ακρογλωσσοδοντικός/apicodental	32,34,37,55,56,59,60
αλλομορφο/allomorphe	135,136,178,180
αλλόφωνο/allophone	11,65,162,178
αλυσίδα του λόγου/chaîne parlée	23,133'
αντίθεση/opposition	41,76,87,97,112,116,120,151,159
φωνολογική/phonologique	18,60
αντιπαράταξη/contraste	77
αποβολή/chute	11,139,143,146,149,152-154
άρθρο/article	133-137,148,159,160
άρθρωση/articulation	14,15,55,60,63,159,161
δεύτερη/deuxième	23,158,168
πρώτη/première	168
σημείο/point d'	61
σύνθετες/complexes	39
τόπος/lieu d'	41,59,62-64,73,74,116,120
αρθρωτικός/articulatoire	73
σύστημα/système	14
χαρακτηριστικός/trait	53,65,74
αρχιφώνημα/archiphonème	112,116,120,138
αφομοίωση/assimilation	12
βαθμός ανοίγματος/degré d' aperture	67-71,73,74,87,146,150-152,159

διακριτικός/distinctif

αξία/valeur 54,55,74,159,168

λειτουργία/fonction βλ. λειτουργία

μονάδα/unité βλ. μονάδα

χαρακτηριστικός/trait 18,23,53,54,56-58,60,61,73,74

διαφωνηματικός 53,61

διαχρονικός/diachronique

φωνολογία/phonologie 17

χαρακτηριστικός/trait 17

δίγλωσσος/bilingue 13,14

δίφθογγος/diphthongue 72,73,122,124,126,127,165

ανοδικός/ascendante 122,124,130,131

καθοδικός/descendante 122,124,126,127,170

διφωνηματικός/biphonématique 39

διχειλικός/bilabial 25,27,30,54,55,59,60,63

δυναμικός τονισμός/accent(βλ. και τόνος) 158,168

εγκλιτικός/enclitique 159,160

ελάχιστα ζεύγη/paires minimales 11,14,18,19,24,73,159,178

ιδανικά/idéales 18

εναλλαγή/commutation 40,73,178,180,186

κριτήριο/critère de la 18,24

πλαίσιο/cadre de la

ένηχο/sonnante 70,72,88,90,94,96,97,100,104,107,108,110,111,114-120,

134-136,139,142,153,163,164

εξακολουθητικός/continu 28,30,35-38,44,45,47,48,51,52,61

έρρινο/nasal 27,30,34,37,41,48,54-56,58,60-62,64,65,84-86,88,120

ημιφωνικός/semivocalique 68,73,I22,I26,I30,I34,I37,I41,I42,I69-I71
ημιφωνο/semi-voyelle II,I24,I66,I69,I70
ουρανικός/palatale I6
ημιφωνοποίηση/semivocalisation I42
ηχηρό/sonore I6,27,30,34,36-38,41,43,45,46,48,50,52,54-60,62-64,96,
97,II2,II6,I20,I63
ηχηρότητα/sonorité I2,55,56,58,97,II2,II6,I20
θέση/position
αρχική/initiale I9,69,70-72,77,79,84,86-89,97,II2,II3,II6,I2I,
I26,I27,I29,I49,I50,I70
άτονη/inaccentuée 68,70,72,87,I46,I50,I52
εσωτερική/intérieure I9,69,70,72,77,81,85-89,II2,II3,I20,I2I,I26,
I27,I29,I49,I50,I70
μεσοφωνηεντική/intervocalique 70,72
τελική/finale 68-70,72,73,86,87,I2I,I26,I27,I29,I30
τονιζόμενη/ accentuée 70,7I,87,I50,I52
ιδιόλεκτο/idiolècte IO,II
ισόγλωσσο/isoglosse I49
καταγραφή/transcription I4
φωνητική/phonétique I6,I89
φωνολογική/phonologique I89
κατανομή/distribution 24,40,4I,84,I50,I68
ελλειπτική/lacunaire 84,85
κατάτμηση/segmentation 53
κλειστό σύμφωνο/consonne occlusive 25-27,30,32,34,37,39,40,4I,48-50,
54-65,88,95-98,I09-II2,II5,II6,II8,II9,I20,I54,I63,I64,I84

κλειστό φωνήεν/voyelle fermée 16,67-71,73-75,87,126,130,146,152-156,171

κώφωση / αγγ.raising II,146,149,150,153,154

λειτουργία/fonction

αντιπαρατακτική/contrastive 158,168

διακριτική/distinctive 23,24,158,162

κορυφωτική/culminative 158

μεσοδοντικό/interdental 35,36,56,59,60

μεταφωνία/metaphonie II,155

μηδέν/zéro 39,40

μονάδα/unité

διακριτική/distinctive 19,168

φωνηματική/rhonomématique 76

φωνολογική/rhonomologique 23,76,162,168

μόνημα/monème 162

μονοφωνηματικός/monorhonomématique 39-41,73

μόρα/mora 158

μόρφημα/morphème 135,136,168,178,180,184,186

μορφολογία/morphologie 178,179

μορφολογικός/morphologique 138,146,147,178

μορφοφώνημα/morphophonème 178,179

μορφοφωνολογία/morphophonologie 178,179

μορφοφωνολογικός/morphophonologique II,178-180

οδοντικό/dental 38,39,55,56,60,62-64,84-86,182

ομιλητής/locuteur I,II,14-16,76,178,189

οροθεσία/démarcation II,162

οροθετικά σημάδια/signes démarcatifs
αρνητικά/négatifs I62,I67
θετικά/positifs I62
προσωδιακά/prosodiques I66
ουδετεροποίηση/neutralisation I8,24,84-86,97,112,I38,I46,I59,I78,I79,
I89
ουρανικό/palatal 48,52,56,58-60,62,64,65,84-86,98,112,I36,I37,I57,I80,
I82,I84,I85
ουράνωση/palatalisation I82,I84,I87
παλλόμενο/vibrant 38,56,62,64,88,98
παραδειγματικές σχέσεις/relations paradigmatiques 23
παχύ συριστικό/chuintant 39,41,46-48,57-60,62-65,84-86,97,98,112,I36,
I37,I57,I63,I84
πλευρικό/latéral 38,48,56,62,64,65,84-86,88,97,98
πληροφορητής/informateur I3-I6
προκλιτικός/proclitique I47,I60
προστριβόμενο/afriquè 39-43,45,46,57,58,72
προσωδία/prosodie II,23,I58
σημαινόμενο/signifié I8
σημαίνον/signifiant I8,I9,23,76,I21,I33,I44,I59,I78
στιγμικό/momentané 25,27,32,34,42,43,46,49,50,61
στρουκτουραλισμός (δομισμός)/structuralisme I7
συγχρονικός/synchrone I7
ανάλυση/analyse I,I7,I8,22

συλλαβή/ syllabe 88, I35, I50, I52, I56, I58, I59, I6I, I66, I68-I7I
ανοιχτή/ ouverte I9, I70
δτονη/ inaccentuée I6I
αρχική/ initiale I7I, I72, I73-I76
εσωτερική/ intérieure I7I, I72, I73-I76
κλειστή/ fermée I70
πυρήνας/ noyau de 77, I69
τελική/ finale I55, I7I, I72, I73-I76
συμμοφορά II, I5, I33, I44, I62, I65
σύμωνο/ consonne 24, 25, 27, 30, 32, 34-38, 4I-52, 59, 60, 64, 65, 72, 76, 77, 88,
97, 98, I08, II2, II4-II6, II8, I20, I34, I36-I39, I48, I53, I63, I65, I69,
I70, I80
συμφωνικός/ consonantique
σύστημα/ système I9
φώνημα/ phonème 40, 53, 56
συνταγματικές σχέσεις/ relations syntagmatiques 23
συριστικός/ sifflant 39, 4I-45, 57, 59, 60, 62-65, 84-86, 97, 98, II2, I63, I84
συστοιχία/ corrélation 4I, 63, 65
τάξη/ ordre 40, 4I, 59, 60, 65, 97, 98, III, II2, II6, I20, I63, I80, I84
τέμπρο/ timbre I6
τονική ενότητα/ unité accentuelle I35, I58, I59, I62
τόνος/ accent I6, 77, 86, I44, I52, I59, I60, I66, I68, I89
δυναμικός/ accent I9, I58, I59, I6I
τριβόμενος/ fricatif I6, 28, 30, 35, 36, 39-4I, 44, 45, 47, 48, 5I, 52, 54-65, 88,
96, 97, I09-III, II5, II6, II8-I20, I64, I85
υπερωικός/ vélaire 49-52, 58-60, 62-65, I80, I84, I85

- φατνιακό/alvéolaire 65
- φραγτικό/αγγ. obstruent 88,90,92,94-98,100,102,104,108-112,114-120,
163,164
- φωνήεν/voyelle 11,16,66-77,86,87,121,123,124,127,131,137,138-145,
147-149,155,166,167,169,170
- ανοιχτό/ouverte 16,67,73-75,150
- ενδιάμεσο/d' ouverture intermediaire 67,69,71,73-75,146,150,155-157
- κεντρικό/centrale 16,67,68,74,75,87
- κλειστό/fermée βλ. κλειστό φωνήεν
- μπροστινό/antérieure 16,52,69,70,74,75,146,150,155-157
- πισινό/postérieure 16,71,74,75,87
- στρογγυλό/arrondie 67-71,74
- φωνηεντική ακολουθία/succession vocalique 72,144,145,165,166,170
- φώνημα/phonème 14,18,23-54,61-64,66-74,76,133,138,158,162,168,169,
178,180
- φωνηματικός/phonématique 23,53,158
- αξία/valeur 18
- μονάδα/unité βλ. μονάδα
- πλαίσιο/cadre 23,158
- σύστημα/système 76
- φωνητικός/phonétique 18,23,24,53,57,58,63,65,133,137,139,168,171,
180
- φωνολογία/phonologie 178,179
- διαχρονική/diachronique 17
- λειτουργική/fonctionnelle 17

φωνολογικός/phonologique 24, I33, I39, I68, I79, I82
 ανάλυση/analyse I0, II, I6, I7, 23
 αντίθεση/opposition βλ. αντίθεση
 αξία/valeur 72, 76, 86
 διάκριση/distinction I78
 καταγραφή/transcription βλ. καταγραφή
 μονάδα/unité βλ. μονάδα
 ορισμός/definition 53, 56, 73, 74, 76
 περιγραφή/description 53
 σύστημα/système I5, 6I, 64, 65, I80
φωνοτακτικός/αγγ. phonotactic I68
χειλικός/labial 54, 55, 60, 62-64, II2, I20, I63, I80, I82
χειλοδοντικός/labio-dental 28, 30, 55, 59, 60, 63
corpus II, I3, I4

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. Αβέρωφ Ε., 1948, Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού ζητήματος, Αθήναι.
2. Allen W., 1973, Accent and Rhythm. Prosodic Features of Latin and Greek: A study in Theory and Reconstruction, Cambridge Studies in Linguistics, 12, Cambridge University Press.
3. Ανδριώτης Ν., 1933, "Περὶ της αρχῆς των βορείων γλωσσικῶν ιδιωμάτων της Νέας Ἑλληνικῆς", Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 10.
4. Avram A., (Βιβλιοκρισία για το: Caragiu-Marioțeanu, Fonο-morfologie Aromână, București, 1968), Studii și cercetări Lingvistice XXI, 1970.
5. Βακαλόπουλος Α., 1969, Ἱστορία της Μακεδονίας (1354-1833), Θεσ/νίκη.
6. Bloomfield L., 1933, Language, New York.
7. Bolinger D. and Sears D.A., 1981, Aspects of Language, Harcourt Brace Jovanovich, INC., New York.
8. Browning R., 1972, Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα (μετάφραση Δ. Σωτηρόπουλου), Ἐκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα.
10. Capidan Th., 1925, "Elementul slav în dialectul aromân", Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare, Seria III, II, mem. 4, București.
11. Capidan Th., 1927, "Romani nomazi", Dacoromania IV (1927).
12. Capidan Th., 1932, Aromânii, Dialectul Aromân, București.

13. Caragiu-Marioțeanu M., 1968, *Fonomorfologie aromână*, București.
14. Dalametra I., 1906, *Dicționar macedo-român*, București.
15. Ενισλείδης Χρ., 1951, *Η Πίνδος και τα χωριά της Σπήλαιον-Γρεβενά-Σαμαρίνα*, Αθήναι.
16. Hâciu A., 1936, *Aromânii: comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație, Focșani*.
17. Hartmann R.R.K. and Stork F.C., 1976, *Dictionary of language and linguistics*, Applied Science Publishers Ltd, London.
18. Hatzidakis G.N., 1892, *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Breitkopf-Härtel, Leipzig.
19. Hooper J.B., 1972, "The syllable in phonological theory", *Language* 48(1972).
20. Hyman L.M., 1975, *Phonology: Theory and analysis*, Holt, Rinehart and Winston, New York.
21. *Ιερά Μητρόπολις Γρεβενών*, 1984, *Βίος και Ακολουθία του Αγίου Οσιομάρτυρος Δημητρίου του Νέου του εκ Σαμαρίνης*, Γρεβενά.
22. Κατσάνης Ν., 1977, *Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα (φωνητική - μορφολογία)*, Θεσ/νίκη.
23. Λαζάρου Α., 1976, *Η Αρωμουνική και αι μετά της ελληνικής σχέσεις αυτής*, Αθήναι.
24. Lyons J., 1968, *Introduction to theoretical linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge.
25. Malberg B., 1963, *Structural Linguistics and Human Communication. An introduction into the Mechanism of Language and the Methodology of Linguistics*, Berlin: Spriger-Verlag.
26. Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ., 1985, *Φωνολογική ανάλυση του Σιατιστινού Ιδιώματος*, Θεσ/νίκη.

27. Martinet A., 1936, "Neutralisation et archiphonème",
Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 6 (1936).
28. Martinet A., 1939, "Un ou deux phonèmes?" Acta Linguistica I (1939).
29. Martinet A., 1955, 'Economie des changements phonétiques,
Traité de phonologie diachronique, A. Francke, Bern.
30. Martinet A., 1956, La description phonologique, avec appli-
cation au parler franco-provençal d' Hauteville (Savoie),
Droz, Genève και Minard, Paris.
31. Martinet A., 1965, "Morphophonemics", PHONOLOGY.
32. Martinet A., 1968, La linguistique Synchronique, Etudes et
Recherches, Presses Universitaires de France, Paris.
33. Martinet A., 1976, Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας (μετάφραση
Αγ. Καραλαμπόπουλου), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/νίκη.
34. Meillet A., 1929, Bulletin de la Société de linguistique
XXIX (1929).
35. Mihaileanu St., 1901, Dicționar macedoromân, București.
36. Miklosich F., 1882, Rumänische Untersuchungen I, B. Macedo-
rumunische Sprachdenkmäler, Wien.
37. Mirambel A., 1978, Η νέα ελληνική γλώσσα (μετάφραση Σταμ.
Καρατζά), Θεσ/νίκη.
38. Μουρίν Γ., 1984, Κλειδιά για τη Γλωσσολογία (μετάφραση Άννας
Αναστασιάδη-Συμεωνίδη), Μορφωτικός, Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
39. Μπαμπινιώτης Γ., 1977, "Το πρόβλημα της χρονολογήσεως των κωφώ-
σεων στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα", Α΄ Συμπόσιο Γλωσσολογίας
του Βορειοελλαδικού χώρου, ΙΜΧΑ, Θεσ/νίκη.
40. Μπουσμπούκης Α., 1982, Το ρήμα της Αρωμουνικής. Μορφολογική
ανάλυση, Αθήνα.

41. Νικολαΐδης Κ., 1909, *Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής Γλώσσης*, Αθήναι.
42. Ντίννας Κ., 1980, "Το τοπωνυμικό της Σαμαρίνας Γρεβενών", *Μακεδονικά Κ'* (1980).
43. Ντίννας Κ., 1985, "Η κώφωση-αποβολή στα Βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα και στο Κουτσοβλάχικο ιδίωμα της Σαμαρίνας", *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, Τμήμα Γλωσσολογίας Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ*.
44. Pascu G., 1925, *Dictionnaire etymologique macedoroumain*, Iași.
45. Papahagi P., 1909, *Scriitorii Aromânii sec. al XVIII (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București.
46. Papahagi P., 1912, "Din trecutul cultural al Aromânilor", *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare*, 35 (1912).
47. Papahagi P., 1925, "Quelques influences byzantines sur le macédo-roumain ou aroumain", *Revue historique du Sud-Est Europeen*, 2 (1925).
48. Papahagi T., 1927, *Macedoromânii sau Aromânii*, București.
49. Papahagi T., 1932, *Aromânii, Grai și folklor-Ethnografie*, București.
50. Papahagi T., 1974, *Dicționarul dialectului Aromîn*, București.
51. Papahagi V., 1935, *Aromânii Moscopoleani și comerțul venețian în secolele al 17-lea și al 18-lea*, București.
52. Pulgram E., 1970, *Syllable, word, nexus, cursus*, The Hague: Mouton.
53. Pușcariu S., 1937, "Essai de reconstruction du Roumain Primitif", στον τόμο του Pușcariu, *Etudes de linguistique roumaine*, Cluj.
54. Sandfeld Kr., 1930, *Linguistique Balkanique*, Librairie C. Klincksieck, Paris.

55. Σαράντης Θ., 1961, "Η Δυτική Μακεδονία εις τους χάρτας από του ΙΕ΄ - ΙΗ΄ αιώνος", Ημερολόγιο Δυτικής Μακεδονίας ΙΙ, Κοζάνη.
56. Saussure F. de, 1979, Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας (μετάφραση Φ. Αποστολόπουλου), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
57. Σετάτος Μ., 1971, Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας (Πανεπιστημιακές σημειώσεις), Θεσ/νίκη.
58. Σετάτος Μ., 1974, Φωνολογία της Κοινής Νέας Ελληνικής, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
59. Συμεωνίδης Χ., 1966, "Σαμαρίνα", Μακεδονικά 7 (1966).
60. Tagliavini C., 1972, Le Origini delle lingue neolatine, Bologna.
61. Trubetzkoy N.S., 1929, "Sur la morphologie", Travaux du Cercle Linguistique de Prague (1929).
62. Trubetzkoy N.S., 1934, "Das morphologische System der russischen sprache", Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 5 (1934).
63. Trubetzkoy N.S., 1936, "Die Aufhebung der phonologischen Gegensätze", Travaux du Cercle Linguistique de Prague 6 (1936).
64. Trubetzkoy N.S., 1949, Principes de Phonologie (μετάφραση του J. Cantineau), Klincksieck, Paris.
65. Wace A.I.B. and Thompson M.S., 1914, The nomads of the Balkans, London.
66. Weigand G., I (1895), II (1894), Die Aromunen, ethnografisch-philologisch-historische Untersuchungen, Leipzig.
67. Weigand G., 1924, Die Aromunen in Nord Albanien, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, XVI, Ethnografie von Makedonien, Leipzig.